

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. ALICE LUKEŠOVÁ

VLIV EVROPSKÉ TRADICE NA KULTURU
HISPÁNSKÉ AMERIKY V ESEJÍCH A. REYESE A P.
HENRÍQUEZE UREÑI

THE INFLUENCE OF EUROPEAN TRADITION ON
THE CULTURE OF SPANISH AMERICA IN THE
ESSAYS OF A. REYES AND P. HENRÍQUEZ UREÑA

PRAHA 2015

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. PhDr. Anna Housková, Csc.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. května 2015

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Anně Houskové, Csc. za cenné rady a připomínky.

Abstrakt

Diplomová práce se soustředí na téma proměny evropské tradice na půdě mnohokulturní Hispanoameriky, jak je reflektována v esejích Alfonse Reyese a Pedra Herníqueze Ureña. První část je věnována teorii eseje a dále utopii jako způsobu myšlení, nikoliv literárnímu žánru. Podává základní přehled o životě autorů a jejich spolupráci ve spolku Ateneo de la Juventud. Druhá část se zabývá vybranými esejemi, přičemž jednotlivá témata rozčleňuje do tří okruhů. První okruh se věnuje specifickému způsobu kolonizace španělské Ameriky a postoji, jež nově vzniklé státy k tomuto dědictví zaujaly. Druhý okruh si všímá propojení kultury hispanoamerických zemí s evropskou tradicí; vlivu, proměny a nových forem, jež evropská kultura nabývá v Hispánské Americe; zabývá se otázkou vztahu k evropskému kulturnímu dědictví (napodobovat či tvořit?); vytvářením osobité kultury; universalismem a syntézou kultur. Třetí okruh je směřován do budoucnosti. Vyzdvihuje význam kultury, v jejímž rámci je pocíťována největší sounáležitost mezi jednotlivými zeměmi a potřebu obnovení humanitních oborů ve školství. Závěr práce prokazuje vyspělost americké kultury, jež není pouhým imitátorem kultury evropské, ale západní civilizaci obohacuje novými originálními prvky. Svou budoucnost chce Amerika dále stavět na utopii, ne však již jen v roli objektu evropských fantazií, ale nově se má stát strůjcem svých vlastních utopií.

Klíčová slova: Pedro Henríquez Ureña, Alfonso Reyes, utopie, latinskoamerická kultura, evropská tradice, hispanoamerická esej

Abstract

This thesis focuses on the transformation of European tradition in the multicultural Hispanic America, as reflected in the essays of Alfonso Reyes and Pedro Henríquez Ureña. The first part is devoted to the theory of essay. It analyzes utopia as a way of thinking, not a literary genre and gives an overview of the life of artists and their collaboration in Ateneo de la Juventud. The second part deals with selected essays. Different topics are divided into three areas. The first area deals with the specific way of the Spanish colonization of the Americas and concerns the attitude, which the newly created states adopted to that heritage. The second area focuses on the interconnection between the Hispanoamerican culture and the European tradition; influence, transformation and new forms, which European culture receives in Hispanic America; questions related to European cultural heritage (imitate or create?); creating a distinctive culture; universalism and cultural synthesis. The third area is directed into the future. It highlights the importance of culture where the greatest sense of belonging among the countries is felt and stresses the demand to restore humanities in education. Finally, it demonstrates the maturity of American culture, which is not a mere imitator of Europe, but enriches the Occidental culture by new and original features. America wants to continue building the future on utopia, but from now on stops to be just an object of the European imagination and newly become a creator of its own utopias.

Key words: Pedro Henríquez Ureña, Alfonso Reyes, utopia, Latin American culture, European tradition, Spanish American essay

Obsah

ÚVOD	8
CHARAKTERISTIKA ESEJE.....	10
UTOPIE JAKO ZPŮSOB MYŠLENÍ	15
ALFONSO REYES A P. HENRÍQUEZ UREÑA: DVA PŘEDNÍ HISPANOAMERIČTÍ ESEJISTÉ	22
ALFONSO REYES	23
PEDRO HENRÍQUEZ UREÑA	27
ATENEO DE LA JUVENTUD	31
VYBRANÉ ESEJE P. HENRÍQUEZE UREÑA A ALFONSE REYSE	36
I. KOLONIZACE HISPÁNSKÉ AMERIKY	38
KULTURNÍ SITUACE VE ŠPANĚLSKU V OBDOBÍ KOLONIZACE	38
SPECIFIKA ŠPANĚLSKÉ KOLONIZACE	41
POHLED HISPANOAMERIČANŮ NA ŠPANĚLSKOU KOLONIZACI	44
II. KONFRONTACE S EVROPSKÝM DĚDICTVÍM	47
POSTOJ KE ŠPANĚLSKÉMU DĚDICTVÍ	47
REINTERPRETACE MINULOSTI	49
NAPODOBOVAT ČI TVOŘIT?	50
POJETÍ KULTURY	52
VZÁJEMNÝ VLIV JEDNOTLIVÝCH KULTUR.....	54
NATIVNÍ KULTURY	57
MNOHOKULTURNÍ SPOLEČNOST HISPÁNSKÉ AMERIKY	59
VZTAH NÁRODNÍ SVĚBYTNOSTI A POVĚDOMÍ O HISPANOAMERICKÉ SOUNÁLEŽITOSTI (MAGNA PATRIA)	60
ZROD MYŠLENKY NA SJEDNOCENÍ.....	60

KOSMOPOLITISMUS VERSUS NACIONALISMUS.....	61
III. HISPÁNSKÁ AMERIKA JAKO KULTURNÍ AREÁL.....	66
KULTURNÍ IDENTITA V LITERATUŘE	66
ŠPANĚLSKÝ JAZYK A HISPANOAMERICKÁ LITERATURA.....	67
VÝZNAM HUMANITNÍCH OBORŮ PRO SPOLEČNOST	69
VLASTNÍ UTOPIE.....	71
ANTICKÁ VÍRA V MOŽNOST LIDSKÉHO ZLEPŠENÍ.....	71
ODMÍTNUTÍ ČISTĚ RACIONALISTICKÝCH KONCEPCÍ	72
IRACIONÁLNÍ SÍLY	73
NOVÁ HISPANOAMERICKÁ UTOPIE	74
ZÁVĚR	78
RESUMEN	80
RESUMÉ.....	84
BIBLIOGRAFIE.....	87
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	90

ÚVOD

Tato práce se zabývá částí esejistické tvorby Alfonse Reyese a Pedra Henriqueze Ureñi, v níž tito autoři usilovali o poznání hispanoamerické kulturní identity, o stanovení jejich specifických rysů a uvažovali o její budoucnosti.

Reyese s Henríquezem Ureňou však nespojuje pouze podobné zaměření jejich prací, ale i léta spolupráce ve spolku Ateneo de la Juventud a v neposlední řadě hluboké přátelství a vzájemná úcta. Výběr právě těchto dvou autorů má však i další opodstatnění. Oba přemýšleli o možnosti sjednocení jednotlivých států se společnou koloniální tradicí. Jejich myšlenky si byly velmi blízké, zároveň však oba pocházeli nejen z jiné země, ale ze zemí navzájem se velmi lišících a nacházejících se v rozdílné sociální a politické situaci. Jejich práce je proto mimořádně vhodným zdrojem pro zkoumání, jak je myšlenka pospolitosti rozšířena napříč hispanoamerickými státy bez ohledu na míru jejich odlišností.

Na jedné straně tak stojí Alfonso Reyes, narozen roku 1889 ve městě Monterrey v Mexiku, tedy v největším a nejlidnatějším španělsky mluvícím státě, jenž si začátkem dvacátého století začíná uvědomovat svou kulturní specifičnost a bohatost místních tradic více, než kdy jindy, a v němž stále intenzivněji získávají na popularitě nacionalistická hnutí. Na straně druhé pak o čtyři roky starší Pedro Henríquez Ureña původem z Dominikánské republiky, malého ostrovního státu, bojujícího o svou nezávislost na USA ještě ve dvacátých letech minulého století.

Rozdílná je i recepce jejich děl. Zatímco Reyes se stal v hispánském světě všeobecně známým, Henríquez Ureña často zůstává neprávem opomíjen. Oba pěstovali žánr eseje, jejich styl se však výrazně odlišoval. Reyes je vysoce oceňován za svůj jedinečný způsob vyjádření bohatý na metafory a jiné umělecké prostředky. Oproti tomu Henríquez Ureña upřednostňoval jazyk jednoduchý, zato vždy přesný a výstižný. Ačkoliv si tedy každý zvolil jinou cestu, dospívají ke stejným závěrům. Vzájemné srovnání pak ukáže, že Henríquez Ureña plně obstojí po boku slavnějšího Reyese, a že by si v literární historii zasloužil větší pozornost, jež mu bezpochyby náleží.

Ve dvacátém století zažívá věda nebývalý rozmach. Technický pokrok umožní přesun lidí a informací ve velmi krátké době, tedy vzdálenosti mezi jednotlivými státy se zmenšují a dříve izolované oblasti jsou nyní propojeny se zbytkem světa. Zkrácení doby potřebné k překonání určité trasy, však nutně neznamená i vzájemné přiblížení se v oblasti kulturní. Spíše naopak se

jeví, že některé státy k sobě mají dále, než kdykoliv předtím. Výdobytky moderní doby změnilu podobu světa, otázkou ale zůstává, zdali na ně společnost byla připravena.

Dlouhá léta, kdy bylo lidstvo nadšené z exaktních věd a humanitní obory stály v ústraní zajmu, způsobila, že tyto často refletovaly nové události až zpětně se zpožděním.¹ Začátkem 21. století tak před námi stojí nelehký úkol vypořádat se s novou podobou světa, najít způsob, jak k vzniklým problémům přistupovat, a stanovit si, jakého cíle chceme dosáhnout.

O současném světě se mluví jako o světě globalizovaném, přičemž slovo „globalizace“ získává často negativní konotace jako proces, jenž, mimo jiné, vede k potlačení specifických rysů jednotlivých uskupení a k následné unifikaci. I další nezbytné pojmy k pochopení dnešní společnosti jsou nejasné, ať už se jedná o přístup k mnohokulturní společnosti, či rozpor vznikající mezi přístupem nacionalistickým a kosmopolitním. A právě tyto problémy, jimiž se Evropa zabývá až v posledních letech, jsou stěžejním tématem latinskoamerického myšlení již po staletí.

Na rozdíl od Evropy nacházející se v době osamostatnění kolonií pod vlivem velkých filozofických systémů vycházejících z racionalismu a zakládajících si na své pojmovitosti, v Latinské Americe se prosazuje spíše forma eseje. Lépe odpovídá tamní mentalitě, a to i přesto, že tento žánr, jak upozorňuje Anna Housková², se většinou objevuje až jako poslední, v oblastech s již rozvinutou kulturní tradicí, z níž esej vychází a na níž reaguje.

Pro Latinskou Ameriku se tak esej, jak připomíná Edgar Montiel³, stala nezbytnou formou pro poznání sebe sama, žánrem, jenž si většina předních osobností, počínaje Bellem či Sarmientem, vybrala pro expozici svých myšlenek. V této tradici pokračovali hispanoameričtí spisovatelé i v dalších letech. Příkladem mohou být slavné eseje Martího nebo Rodóa a oblíbili si ji také Alfonso Reyes a Pedro Henríquez Ureña, jejichž vybrané eseje jsou předmětem této práce. Pro správnou interpretaci jejich díla je proto nezbytné připomenout alespoň základní charakteristiku tohoto žánru.

¹ KUNDERA, Milan. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno : Atlantis, 2005, s.10.

² "...suele decirse con frecuencia que el ensayo es, en otras partes, el género que aparece el último, porque corresponde a un nivel avanzado del proceso intelectual de un pueblo, y porque se vuelca al conocimiento lo ya existente. En América parece ocurrir lo contrario: los fundadores de la conciencia cultural y literaria del continente son sus ensayistas." HOUSKOVÁ, Anna. „La utopía y el sentido histórico“. In *Pedro Henríquez Ureña. La utopía de América*. Varsovia: CESLA, ediciones UNESCO, 1995, s. 22.

³ MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica, 2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

CHARAKTERISTIKA ESEJE

Sám žánr eseje je příkladnou ukázkou toho, jak se formy původně přejaté z evropského písemnictví na americké půdě vlivem místních podnětů přetvářejí a získávají specifickou podobu.⁴ Esej ve své pozměněné podobě nejlépe vyhovovala lokálním potřebám, a stala se tak stěžejní formou vyjádření pro řadu hispanoamerických myslitelů. Již od začátku bojů za nezávislost v ní uvažovali o budoucnosti latinskoamerických zemí a podobě jejich společenského uspořádání⁵. I v následujících letech se eseje nadále těšily značné oblibě při reflexi stavu místní společnosti. Tento žánr si k vyjádření svých myšlenek zvolili také spisovatelé Reyes a Henríquez Ureña, na jejichž dílo se zaměřuje tato práce.

Za zakladatele eseje se všeobecně považuje francouzský spisovatel Michel de Montaigne (28. února 1533 – 23. září 1592). Stěžejním datem se pak stává rok 1589, kdy byla vydána jeho sbírka *Les Essais*. Prvenství Michela de Montaigna se zpochybňuje jen zřídka, a to především ve prospěch antických textů.⁶ Rozhodnutí, zda je možné pokládat tyto práce za eseje, nebo nikoliv, záleží na způsobu, jakým žánr vymezíme. Nalézt přesnou definici je však úkol nelehký či dokonce nemožný. Jako dílo dávající volný průchod lidské imaginaci se již svou podstatou vymyká přesnému stanovení hranic. A pouze tento fakt postačuje k tomu, abychom antické texty k žánru eseje nepřirazovali, protože, jak připomíná Alfonso Reyes, řeční i latinští spisovatelé byli ve svém projevu limitováni pevně stanovenými pravidly rétoriky, a nemohli tedy dát své představivosti potřebnou volnost.

Hlavní argument pro definitivní uznání prvenství Michela de Montaigne pak nalezneme v osobnosti autora. Ta je pro tento žánr klíčová a v žádném pojednání nemůže být její význam opomenut. Právě v ní mnoho teoretických prací vidí základní bod, z něhož je třeba vycházet při snaze o vymezení eseje. Autor pohlíží na problémy ze své vlastní perspektivy, vědomí si své jedinečnosti. K tomu však jen zřídka dochází dříve než v období renesance, kdy změny v myšlení a pohledu na člověka umožní zrod pojmu individualita. A právě v této době proměna kulturní situace přispěje ke vzniku eseje v pravém slova smyslu, aby tak v sobě tento nový pohled reflektovala.

⁴ MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica, 2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

⁵ Ibid.

⁶ CARILLA, Emilio. *Los orígenes del ensayo hispanoamericano*. Thesaurus. Tomo XLVIII. Núm. 2, 1993. [online]. [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/48/TH_48_002_142_0.pdf>.

Na proměně tradičního pojetí světa se výraznou měrou podílela i sama Amerika. Její objevení, jež sebou přineslo poznání mnoha nových skutečností, vyvolalo polemiku s dosud neotřesitelnými názory. Realita se změnila a k jejímu zachycení bylo zapotřebí nových forem. K tomuto účelů opět nejlépe posloužila právě eseje, jež tak Evropě pomohla pochopit její nové Já.

Ačkoliv jsme v úvodu odmítli považovat za eseje již antické texty, je nesporné, že v nich najdeme zamyšlení nad tématy, zkoumání problémů z různých úhlů, či pátrání po jejich podstatě, tedy postupy pro tento žánr stěžejní. Základy eseje tak stojí v antickém světě. Na podnětech z něho vzešlých se formuje v období renesance a plně nachází své uplatnění v nově emancipovaných státech Hispánské Ameriky, jež pomocí této evropské metody přemýšlejí o svých kulturních problémech a dávají tak eseji specifickou podobu. A právě tento vývoj od starého Řecka přes Itálii, Španělsko a Francii považují Henríquez Ureña a Reyes za určující pro celou kulturu Latinské Ameriky.

Esej byla pro svou nepřesně vymezenou hybridní formu často opomíjena, nechávána v ústraní, či dokonce považována za podřadnou, především v kontrastu s filozofickými metodickými pracemi.⁷ Zásahu na zvýšení zájmu o její podobu má německý teoretik Theodor W. Adorno, jenž ve svém pojednání *Ensayo como forma* (Esej jako forma) stanovil některé základní rysy, z nichž většina pozdější badatelů vychází. V Latinské Americe se pak v této oblasti proslavil především José Miguel Oviedo. V souladu s tématem této práce zabývající se proměnami evropského vlivu na americkou kulturu budeme při charakteristice eseje vycházet právě z Oviedových názorů ovlivněných Adornem, s přihlédnutím i k dalším teoretikům.

Oviedo na začátku své knihy *Breve historia del ensayo hispanoamericano* (Stručné dějiny hispanoamerické eseje) zmiňuje onu nemožnost definice a hybridnost žánru. Připomíná pak slavné přirovnání Alfonse Reyese, a to, že eseje je kentaurem žánrů. Sám Oviedo mluví o chameleonovi schopném přejímat formu, jež se mu zrovna hodí. Když porovnáváme různé eseje, jsme v pokušení prohlásit, že tento žánr se neřídí žádnými obecnými pravidly, ba že

⁷ RODRÍGUEZ GENOVÉS, Fernando. "El ensayo y lo sopesado". In *Saber del ámbito. Sobre dominios y esferas en el orbe de la filosofía*. Madrid: Síntesis, 2001. [online]. [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/rodriguez.htm>>.

dokonce si každý text vytváří svá vlastní. Liší se jazykem, rozsahem, obsahem, hlediskem z jakého autor vychází a v neposlední řadě i autorovým tvůrčím záměrem⁸.

Z výše uvedeného bychom mohli získat dojem, že esejí je vše a zároveň nic. Její hodnota spočívá právě v tom, že je schopna posouvat stanovené hranice, přistupovat k tématu novým a neotřelým způsobem, či si vůbec povšimnout něčeho, co se může stát námětem k řešení, ale ostatní daný problém doposud nedokázali rozpoznat. Esej upozorňuje na latentní hrozby a na to, že všeobecně uznávané postupy a názory v podstatě nemusí být správné a je třeba připustit i pohledy jiné.

Slovy Adorna je tedy tento žánr antidogmatický, antisystematický a někdy přímo heretický⁹. Ve snaze nacházet nová východiska neustále podřívá ustrnulé pravdy. Svou podstatou se tak vymyká přesným definicím žánru, jež nedokáží odrážet nové podněty a jsou tak v rozporu s jeho inovativní povahou. Jak píše Miroslav Petříček, eseje tak polemizuje s uzavřeností standardních teoretických žánrů, jež svou organizací látky, rámcem či osnovou nutně eliminují specifické projevy textů¹⁰.

Esej se neodlišuje od ostatních žánrů tématem, stejně dobře prochází veškerými oblastmi lidského zájmu¹¹, ale především přístupem k němu. Jedná se o kompromis mezi analýzou situace a vlastní intuicí mezi jazykem obrazným a pojmovým, mezi objektivní znalostí daného problému a subjektivní koncepcí. Z toho plyne i kontradikce pro tento žánr typická. Autor zpochybňuje jednoznačné názory, a tedy musí zrelativizovat i své vlastní postřehy. Není tolik omezován tématem jako v případě vědeckých prací, a ačkoliv mu zůstává věrný, může si dovolit digrese k dílčím aspektům a své téma tak neustále překonává.

Hlavním kritériem pro odlišení eseje od těchto prací se pak stává jazyk. Věda vyžaduje používání přesně definovaných pojmů, což se daří jen s drobnými výhradami uplatňovat v exaktních vědách. Čím více se pak míra exaktnosti snižuje, tím těžší je definici zformulovat a tím větší míra abstrakce je vyžadována.¹² U humanitních oborů je přílišná abstrakce nežádoucí, protože vede k popření jedinečnosti, u uměleckých oborů je pak zcela nepřijatelná. Přesto si například tradiční evropská filozofie zakládala na této pojmovosti, i když tak jednala

⁸ OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.

⁹ ADORNO, T. W. "El ensayo como forma". *Notas de literatura*. Barcelona: Ariel, 1962.

¹⁰ PETŘÍČEK, Miroslav. *Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 2011, s. 41.

¹¹ HIRSHBEIN, Cesia Ziona. *El ensayo literario en Hispanoamérica. Su expresión en Venezuela*. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/13/aih_13_3_090.pdf>.

¹² GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teoría del ensayo*. México: UNAM, 1992. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/gomez/ensayo4.htm>>.

na úkor člověka jako individua a osobnosti, a čím více se snažila vytvořit systémy platné vždy a všude, tím více ztrácela ze zřetele člověka samého. Jednotnost vědeckého jazyka upozaduje autora a umožňuje potlačení jeho osobnosti a specifického stylu.

Esej naopak postupuje jinou cestou. Vědoma si problémů tradiční filozofie esej nevytváří univerzálně platné, a tím pádem mnoho neříkající systémy, ale všímá si konkrétních problémů. Vědoma si nemožnosti vystihnout jedinečnost věcí univerzálními pojmy, hledá nové možnosti vyjádření. Je tedy pro ni typický jazyk plný metafor odrážející konkrétní pohled, interpretaci autora. Autor tak v tomto případě vystupuje do popředí, jeho styl je pro hodnotu eseje klíčový, a je to právě on, kdo rozhoduje o úspěchu eseje u čtenářů. Dobrý spisovatel si může získat zájem publika i přesto, že se nezaobírá tolik palčivým tématem. Jak píše José Luis Gómez-Martínez v knize *Teoría del ensayo*¹³ (Teorie eseje), jedná se o autora implicitního, jehož si čtenář vytváří na základě četby.

V tuto chvíli se dostáváme k oné tolik diskutované umělecké hodnotě eseje. Máme považovat esej za uměleckou formu, anebo za prostředek sloužící spíše k sdělování poznatků? Ačkoliv se nejedná o čisté umění, v eseji se klade důraz na uměleckou složku jazyka. Mnoho předních spisovatelů se tomuto žánru věnovalo a jejich projev má bezpochyby vysokou estetickou hodnotu. Vyloučit proto esej zcela z oblasti krásné literatury by znamenalo její notné ochuzení, na druhé straně se však setkáme s vysoce odborně zaměřenými pracemi, kde umělecká složka je sice stále patrná, ale je více upozaděna za zvoleným tématem. Odtud ona hybridnost žánru, v němž je estetický cíl propojen s procesem reflexivním (v ideálním případě se tak neděje na úkor žádného z nich). Většina teoretiků proto prosazuje jakousi střední cestu. Spíše než formulování jednoho kritéria dávají přednost posouzení konkrétní práce a jejímu významu pro literaturu.

Dalším důležitým aspektem eseje je snaha o interakci se čtenářem. Jak jsme již zmínili, nepoužívá běžnému čtenáři vzdálené odborné termíny, ale obecně srozumitelný jazyk. Je tedy přístupná širokému publiku. Stejně tak v ní nenajdeme ani přesný poznámkový aparát. Pokud autor nějaký citát použije, nakládá s ním s volností. Důležitá je postihnutá myšlenka, ne to, kdy a kde vznikla. Esej si klade za cíl polemizovat se stávajícím řádem a snažit se hledat

¹³ GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teoría del ensayo*. México: UNAM, 1992. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: < <http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/gomez/ensayo4.htm>>.

alternativní řešení. Zvolené téma nechce zcela vyčerpat, usiluje pouze o proniknutí do určité oblasti.¹⁴

Reflexi z autorovy subjektivní perspektivy sledujeme v procesu formování, protože závěrečný soud má stejnou váhu jako proces, jímž se k němu dospělo. Čtenářova role není jenom pasivním vnímáním informací, autor se snaží o jeho plné zapojení. Tím, že esej sama bojuje proti dogmatismu, vyhýbá se prosazování ucelených závěrů a vybízí recipienta k aktivní účasti. Přináší mu inspiraci a poskytuje podklady k tématům, o nichž má později sám přemítat, vnuknuté nápady dále rozvíjet, souhlasit s nimi či se vůči nim vymezovat.

Dá se říci, že ve své ideální podobě je esej prostředkem komunikace autora s publikem, možností, jak působit na čtenáře a ovlivňovat jeho myšlení. Eсей nechce být pouhým souhrnem zkamenělých argumentů, s nimiž by vedla monolog, ale odhaluje způsob, jakým rozpracovává svou argumentaci. Eсейista si přeje, aby čtenář nepřebíral předložené názory automaticky, ale inspiroval se jeho metodou myšlení, aby následně mohl s autorem rozvíjet dialog.

Ačkoliv jsme odmítli exaktní definici eseje, z výše uvedeného vyplývá, že i přes velkou variabilitu jednotlivých textů, lze stanovit prvky, jež musí být obsaženy v díle, abychom jej mohli označit za esej. Uvědomění si těchto specifíků je pak stěžejní pro správnou interpretaci vybraných textů Reyese a Henríqueze Ureñi.

¹⁴ GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teoría del ensayo*. México: UNAM, 1992. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: < <http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/gomez/ensayo4.htm> >.

UTOPIE JAKO ZPŮSOB MYŠLENÍ

Po vymezení žánru eseje, tedy formy, již si pro své texty zvolili námi vybraní autoři, je zapotřebí ještě zmínit základní charakteristiku utopie a připomenout její významnou roli při objevování Ameriky. Existuje mnoho hledisek, jak k utopii přistupovat. Pro naše účely není důležitá definice utopie jako literárního žánru, protože ani jeden z autorů se tomuto druhu literatury nevěnuje, ale především pojetí utopie jako způsobu myšlení, v němž se reflektují přání a touhy společnosti. Zaměříme se proto na specifické postavení utopie na americkém kontinentě, na způsob, jakým ovlivňovala a stále ovlivňuje hispanoamerické myšlení, neboť právě s tímto konceptem oba spisovatelé pracují.

Utopické myšlení je s člověkem neodmyslitelně spjato. Dá se proto říci, že jej provází již od nepaměti, což potvrzuje nespočet nalezených textů líčících bájná místa plná štěstí a blahobytu. Dříve nevídaný rozmach však zažila utopie až s objevením Ameriky. Tento nový neprozkoumaný kontinent poskytl Evropanům prostor, do něhož zasadit své tradiční utopie a kam umístit nově vznikající. Kolonizátoři, ať už z upřímného přesvědčení nebo ve snaze atraktivnit zemi a získat finanční prostředky ke svým cestám, přinášeli zprávy o nalezení ztraceného ráje, země hojnosti a jiných bájných míst. Jak píše Anna Housková: „...renesanční utopie [se] mísila s bohatým obrazovým dědictvím antických a středověkých mýtů (zlatý věk, Arkádie, Amazonky, zahrada Hesperidek, pramen mládí, pozemský ráj, blažené ostrovy Brazi a Antilia; po objevení Nového světa pak El Dorado, město Césarů, Trapalanda).“¹⁵

Na základě těchto podnětů postupně vznikala utopická díla situována do Ameriky, především kniha Thomase Mora *Utopia*, po níž byl tento proud i nazván. Již v první zprávě¹⁶, již píše Kolumbus o své cestě, označí ostrov za rajské místo, jeho obyvatele pak za „buenos salvajes“ (dobré divochy) a započne tím proces idealizace Ameriky v očích Evropanů. Po další staletí se tento kontinent stane místem, kam Evropa bude projektovat své sny, naděje, místem exilu a experimentů.

„Poprvé v historii tak utopie přestala být vnímána pouze jako ideální stav, „co by mělo být“, a začala být pocíťována jako něco, „co by mohlo být“.¹⁷ Leopoldo Zea zastává názor, že za objevením Ameriky stojí hluboká krize Evropy, kdy „Bylo nutné hledat nové ideály, novou

¹⁵ HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky“. *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31.

¹⁶ Zpráva adresována sekretáři Aragónského království Luisi de Santáγγελ s datem 14. 2. 1493.

¹⁷ „Por primera vez en la historia, la utopía pasó de un ‘debe ser’ ideal a convertirse en un ‘puede ser’, en una posibilidad con bases reales.“ AGOSTONI, Claudia Agostoni. La utopía en el Nuevo Mundo. In *Utopía y Nuestra América*. Quito: Abya-Ayala, 1996, s. 32.

víru, předělat svět. Ale také bylo zapotřebí nalézt nové místo, kam je zasadit.¹⁸ Starý svět toužil po změně, Amerika mu poskytla prostor, kde by své sny mohl realizovat. Přitom však neodvratitelně došlo k popření místní specifičnosti. Jinakost, pokud není v souladu s chtěnou představou, je nemilosrdně likvidována, To, co na začátku Evropa obdivovala a považovala za ztracený ráj, začíná postupně měnit k obrazu svému a vytvářet svět, před nímž chtěla původně utéct.

Důležité je tak poukázat na fakt, že se jedná o utopii z pohledu Evropanů. Původní obyvatel nadchl starý svět v teoretické rovině svou nezkažeností. Na druhé straně první podniknuté praktické kroky vedly ke zničení této nevinnosti. Indiáni měli propojit západní civilizaci a křesťanství se svou morální čistotou¹⁹, ale došlo spíše k opačnému vývoji.

Hned od počátku se projevuje tendence nesnažit se porozumět jiné kultuře, ale snaha interpretovat ji ze své vlastní perspektivy, jež vede k přetvoření reálné situace. Evropa tak od počátku ignoruje skutečnou tvář Ameriky a vytváří si svůj vlastní obraz. Jak říká Leopoldo Zea: Evropané „...neviděli nic jiného než to, co vidět chtěli“.²⁰ Kontinent se stává územím bez minulosti, tedy té evropské, a jeho vlastní mu je odepřena, vzniká proto místo vyjmuté z lineárních dějin a splňující tak jednu z podmínek utopie, a to její ahistoričnost. Evropané věří, že našli svět, kde se můžou oprostít od své historie, jež jim na jedné straně dává pocit nadřazenosti, na druhé straně je v mnohém omezující a tíživá.²¹ Amerika je nazývána nejdříve „novým“, následně „mladým“ kontinentem. Evropa sebestředně uznává pouze tu část dějin, již s ní má Amerika společnou.

Evropa tedy implementovala na americký kontinent utopické myšlení, jež pak významným způsobem ovlivňovalo vývoj místních dějin. Fernando Aínsa ustanovuje pět období, v nichž se role utopie proměňuje.

1. Působení motivů evropské obrazotvornosti, která předchází objevení Ameriky a je s ním pak spjata; „hra zrcadel“ mezi Evropou a Amerikou umožňuje zrod vědomí odlišnosti a jinakosti...

¹⁸ “Era menester buscar nuevos ideales, nuevas creencias, rehacer el mundo. Pero también era menester buscar nuevos lugares donde colocarlos.“ ZEA, Leopoldo. *América como conciencia*. México: UNAM, 1972. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/bibliografia/acc/IV.htm>>.

¹⁹ FERNÁNDEZ HERRERO, Beatriz. *La utopía de América : teoría, leyes, experimentos*. Barcelona : Anthropos, 1992, s. 25.

²⁰ “...no veían ahora sino aquello que querían ver...” ZEA, Leopoldo. *América como conciencia*. México: UNAM, 1972. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/bibliografia/acc/IV.htm>>.

²¹ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 55.

2. První alternativní diskurz, který se objevuje v období conquisty a kolonie, především v úmyslech křesťanských misionářů vybudovat v Novém světě „nový svět“.
3. Závažnost utopické funkce v bojích za nezávislost, především ve formulování projektů kontinentální jednoty a uspořádání novopečených svrchovaných států.
4. Opětovné zhodnocení mýtu země zaslíbené jakožto utopického substrátu emigrace, jejíž příliv v poslední třetině 19. století je významný téměř na celém kontinentě.
5. A konečně provolání „práva na utopii“, jež charakterizuje filozofické a esejistické uvažování současného amerikanismu, počínaje významnými díly Josého Enrique Rodóa, Josého Vasconcelose a Pedra Henriqueze Ureñi.²²

V prvním bodě tohoto schématu se zmiňuje „zrod vědomí odlišnosti a jinakosti“. Je důležité připomenout, že se opravdu nacházíme na počátku dlouhého procesu, jenž ostatně stále nebyl zcela završen. Ačkoli si Evropané od prvního momentu patřičně uvědomovali nesmírnou rozdílnost mezi jejich starým světem a tímto nově objeveným, nedokázali pružně zareagovat na nové skutečnosti, ale snažili se na ně aplikovat stávající postupy, jež tak zákonitě k zachycení reality nemohly posloužit uspokojivě. V Americe se setkali s dosud nevídanými předměty, situacemi, názory, ale jen málokdo dokázal překročit hranice své kultury, aby novou realitu dokázal pochopit nebo se o to alespoň pokusil. Většinou naopak nové skutečnosti byly připodobňovány k těm dobře známým z domova. Jako příklad můžeme uvést třeba slova Hernána Cortése, jenž v dopisech Karlovi V. (*Las cartas de relación*) nazývá aztécké chrámy mešitami. Tento přístup pak vedl k eliminaci oněch specifických prvků. Namísto konfrontace s originálním světem docházelo k jeho popření.

Objevení Ameriky je bezpochyby produktem humanismu v období renesance. Přestože uskutečnění objevitelské cesty umožnilo tento obrat v lidském myšlení, konkrétní realizace probíhala rukou dobyvatelů, jejichž mysl často zůstávala hluboce zakořeněná ve středověkém myšlení²³, jeho bájích a pověstech. Beatriz Fernández Herrero upozorňuje²⁴, že mimo vidiny exploatace drahých kovů motivovala Evropany nejen touha získat prestiž a hodnotu z důvodů ekonomických, ale především snaha proslavit se jako osobnost v souladu s nově nastupujícími ideály renesance.

²² AINSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007, s. 101-102.

²³ Fernández Herrero, Beatriz. *La utopía de América*. Teroría. Leyes. Experimentos. Anthropos Barcelona: 1992, s. 23.

²⁴ „...es el afán de honra, fama y gloria, el afán de valer más, de mejorar de categoría social y de ennoblecerse. Pese a que este deseo se veía posibilitado, o al menos facilitado, por la posesión de riquezas, era codiciado incluso más que éstas: para el hombre de un Renacimiento que ya está asentándose, la vida son gloria deja de tener sentido.“ Ibid., s. 36-37.

Těchto ideálů však často chtěli Evropané dosáhnout činy spíše středověkých hrdinů. Jejich fantazie poháněná četbou rytířských románů rozpoznávala v Novém světě dějiště oněch dávných příběhů. Stejně jako protagonisté těchto knih bojovali ve jménu křesťanství proti pohanům, v neznámých zvířatech spatřovali bájně příšery, v chování indiánů kouzla a čáry. Zprávy o své cestě pak často stylizovali právě na způsob těchto vyprávění, a tím dále podněcovali pohled Evropanů na Ameriku jako místo, kde se utopické představy stávají skutečností.

Mimo těchto výplodů fantazie se do Evropy dostávají i serióznější informace, nové produkty a vědomosti. Na nově dobytých územích je zapotřebí zavést správní systém, rozhodnout o jejich osudu. Evropa je nucena přehodnotit svůj stávající pohled na svět, změnit zavedené postupy. Jak uvádí José Luis Abellán ve své knize *La idea de América* (Idea Ameriky), teorie o podobě světa platné před rokem 1492 vycházely z předpokladu, že existují pouze tři kontinenty. Na základě tohoto přesvědčení byla rozpracována koncepce o světě založená na pro křesťany signifikantním čísle tři, přičemž:

Objevení Ameriky představuje zhroucení celé tradiční koncepce o světě, kde zeměpisné údaje, teologický systém a náboženské idee tvořily neoddělitelnou jednotu a popření jedné části zpochybnilo všechny ostatní.

El descubrimiento de América representó el derrumbamiento de toda esa concepción tradicional del mundo, donde los datos geográficos, el sistema teológico y las ideas religiosas formaban una unidad indisoluble, y la negación de una parte ponía en entredicho todas las demás.²⁵

Název hra zrcadel je tak zcela výstižný, jelikož vliv nebyl pouze jednosměrný, jak se po staletí tvrdilo, ale spolu s Amerikou měnila Evropa i samu sebe.²⁶

Výše jsme uvedli, že utopické myšlení ovlivnilo mnohé projekty v kolonizačním období. Po vítězství emancipačních sil se ukázalo, že na americké půdě je hlouběji zakořeněno a i následné kroky nezávislých států byly prováděny v jeho duchu. Ačkoli se nově vzniklé země ve většině případů řídily snahou zlikvidovat vše koloniální, samy byly vybudovány na stejném principu, jenž ovlivňoval mysl Evropanů od začátku objevných plaveb, a to právě na utopii. Nejenže tedy řada projektů vůdců revoluce měla čistě utopický charakter, ale v devatenáctém století se Amerika opět stala cílem mnoha evropských emigrantů snících o lepším světě.

²⁵ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 30.

²⁶ “Ambos mundos se vieron afectados en su historia común; ni americanos ni europeos volverían ya a ser lo mismo desde 1492.” Ibid., s. 10.

Tento nesmírný vliv utopického myšlení na vývoj hispanoamerických zemí si pak ve dvacátém století začíná uvědomovat mnoho předních spisovatelů, mimo jiné i Pedro Henríquez Ureña s Alfonsem Reyesem. V jejich dílech se však přístup k utopii proměňuje, oba se shodují, že ačkoliv je spojená i s negativními činy, Amerika na ni zanevřít nesmí. Je však na čase, aby se přestala snažit o plnění představ evropských a začala vytvářet své vlastní utopie vycházející z jejich možností a potřeb.

Potřebnost utopie v současnosti vyzdvihl uruguayský myslitel Fernando Aínsa, jenž ve své knize *Vzkříšení utopie* upozorňuje na fakt, že nesmí být ztotožňována pouze s únikovou literaturou, ale že je na místě chápat ji jako způsob myšlení člověku vlastní. Utopie umožňuje překročit hranice přítomnosti a pomocí fantazie rozpracovat vize budoucnosti, ať už uskutečnitelné, či ne.

Současná doba má tendenci utopii zcela zavrhnout, přičemž poukazuje na hrůzné projekty vzniklé ve snaze ji zrealizovat. Veškeré tyto pokusy však byly v rozporu se samotnou podstatou utopie. Ta se vždy vyhraňuje vůči jakékoli definitivnosti. Pro ni je stěžejní nechat volně pracovat fantazii, imaginaci, tvůrčí myšlení. Nepřístupuje k přítomnosti jako k neměnnému stavu, jež je nutné zachovat, ale danou situaci reflektuje a snaží se vymyslet nové varianty. Má tedy subverzivní povahu ve vztahu k stávajícímu systému.

Oproti tomu ve společnostech, kde byla utopie uskutečněná, nebo spíše, kde se o její uskutečnění snažili, dochází k opačné tendenci. Navrhovaný model je považován za jediný možný, postupně se vypracuje ideologie shrnující v sobě soubor pravidel daného společenství a vzniklé dogmatismy začnou být bez výjimky prosazovány. Systém se snaží udržet u moci, a proto veškeré subverzivní myšlenky musí potlačit. Sama utopie se tak dostává na černou listinu přímo ve svém nitru. Nabízí se otázka, zda je utopie realizovatelná a zda je to vůbec žádoucí.

Pokud si pod pojmem utopie představíme pouze knihu Thomase Mora či *Sluneční stát* Tommase Campanelly, pak jistě ne. V případě, že ji ale chápeme jako způsob myšlení rodící se z nespokojenosti člověka se stávajícím stavem a snažící se vylepšit lidskou budoucnost, přistupujeme k ní již odlišně.

Lidská mysl při posuzování reálnosti a nereálnosti věcí neodvratně vychází ze své historické a kulturní perspektivy. Nebýt tak myšlení, jež své časové zakotvení dokáže překročit, podívat se na problémy z jiných úhlů, polemizovat se současným řešením a dojít proto k novým závěrům

(často označovaným současníky za pouhé utopie), jen stěží by mohly být uskutečněné mnohé z dnes již samozřejmých vynálezů. Jak říká Reyes, v utopii se promítá touha člověka po neustálém zdokonalování, mající své kořeny již v antické kultuře.

Utopie předbíhají svou dobu a z jejich popudu vzniklé nápady pak posouvají hranice reálného. Člověk tak například po staletí snil o tom, že by jednoho dne mohl létat. Ačkoliv přání zůstávalo stejné, samotná realizace prošla mnohými proměnami. Vidíme, že aby se touha mohla uskutečnit, bylo třeba dalších a dalších fantazií. To je jasným důkazem, že utopie se nemůže spokojit s definitivní verzí, ale musí se snažit o její neustálé překonávání. Co je možné ve vědě, nedaří se pak v oblasti společenské, kdy proměnám zamezuje touha zůstat u moci. Proto pokusy o uvedení politických utopických vizí do praxe končí vždy nezdarem.

Podle Fernanda Aínsy je utopie hybatelkou latinskoamerických dějin.²⁷ Stála na počátku kolonizace a mnoho činů vzniklo právě z jejího popudu. Když existovala dříve, proč bychom jí dnes měli uměle zamezovat? Právě tento kontinent utopii potřebuje více než kdo jiný. Pomáhá mu vypořádat se s vlastní kulturní identitou, americké sny stojí na jejím základě. Henríquez Ureña i Reyes poukazují na to, že při hledání této identity je utopická složka myšlení esenciální.²⁸ Na druhé straně je nutné uvědomit si rizika přehnané utopizace. Při tvoření vizí lepší budoucnosti se často zaměřuje ideální bytí státu s ideálním stavem bytí, tedy koncepty svými cíli vzájemně si odporující. Utopie odmítá konformismus, tudíž je i proti jednotnému úslužnému myšlení, jež vyžaduje stát vzniklý v mnoha utopických projektech.²⁹

Po dlouhá staletí byla Latinská Amerika objektem evropských utopií, nyní je čas, aby začala vytvářet své vlastní. Její dějiny se ve značné míře utvářely právě na tomto podkladě. Utopické myšlení stálo i u zrodu nezávislých států. Přání, jež na začátku vlastní existence vznikala, se ukázala být na svou dobu utopickými. Takový osud potkal třeba Bolívarovu touhu založit společný panamerický stát a zamezit tak rozpadu silného celku mezi drobné slabé státy bojující mezi sebou o území. Tato vize však neupadla v zapomnění, je vidět, jak silně je toto přání na americkém kontinentě zakořeněné a jak se neustále v pracích myslitelů vrací. Co začalo jako utopie, může v různých obměnách dojít ke své realizaci.

Aínsa zdůrazňuje, že utopie by se neměla hledat v minulosti, ale naopak projektovat do budoucnosti. Přičemž důvěra v budoucnost je nezbytná, nesmí však být přehnaná. Určitá

²⁷ AINSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007, s. 15.

²⁸ *Ibid.*, s. 31.

²⁹ *Ibid.*, s. 31.

dávka pesimismu je nutná a člověka ochraňuje před automatickým optimismem, slepou vírou v budoucnost. Ta nemá důvod, proč být sama o sobě lepší, vyřešit naše problémy, ale záleží pouze na nás, jakou si ji vytvoříme. Utopie tedy nesmí ve své formě ustrnout, ale musí se vyvíjet spolu se společností. Nemá představovat model vytvořený předky a hodný následování, naopak každá doba si musí vytvářet své nové utopie, v nichž se bude odrážet její obrazotvornost. Nebezpečí úplného zrealizování utopie se tak lze vyhnout neustálým kultivováním tohoto žánru.³⁰ Naším úkolem je rozvíjet pluralitní podoby budoucnosti, ne se chopit pouze jedné vize.

Dnešní svět je na jedné straně méně daný než kdykoli předtím, lidské fantazii je poskytnutá dříve nepředstavitelná volnost a člověk není tolik svazován dogmaty své doby. Na druhé straně stále patrnější proces globalizace s sebou přináší i postupnou homogenizaci myšlení. Utopie potřebuje silnou osobnost, člověka, jenž se nebojí vystoupit z unifikované masy a zapochybovat nad správností nastavené cesty. Pokud chce utopie i nadále existovat, musí zachovat jedinečnost.

Takto k utopii přistupují i Pedro Henríquez Ureña s Alfonsem Reyesem. Neusilují o zřízení „dokonalého“ státu po vzoru tradičních utopií Thomase Mora či Campanelly, ale chtějí pro hispanoamerickou kulturu zachovat tuto formu myšlení, jež, jak jsme uvedli, sehrála v dějinách Ameriky tak významnou roli. Podobně jako esej i ona reflektuje danou společnost, poukazuje na její chyby a hledá nová východiska. Jedná se však o neustálý proces, každý nový moment si žádá nové utopie. Cílem proto není vytvořit homogenizovaný celek Ameriky popírající specifickou jednotlivých zemí, ale kreativně přemýšlet nad budoucností kontinentu, nad způsobem, jak spojit státy a zachovat přitom jedinečnost každého z nich, aby tak i nadále mohl každý rozvíjet své vlastní utopie.

³⁰AINSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007, s. 60.

ALFONSO REYES A P. HENRÍQUEZ UREÑA: DVA PŘEDNÍ HISPANOAMERIČTÍ ESEJISTÉ

Již jsme zmínili, že Alfonse Reyese s Pedrem Henríquezem Ureňou nespojovalo pouze působení ve spolku Ateneo, ale že postupem času tato spolupráce přerostla v hluboké přátelství. Oba věřili, že kořeny americké kultury je třeba hledat v antickém světě a celkově vydvíhávali nesmírný vliv Evropy na formování místní kultury. V souladu s touto myšlenkou pak Reyes zdůrazňoval, že k pochopení americké specifičnosti je třeba důkladně poznat právě onu kulturu evropskou. V následující kapitole stručně uvedeme život obou autorů, přičemž se zaměříme především na jejich odbornou činnost. Uvidíme, že jak Reyes, tak Henríquez Ureña strávili velkou část svého života mimo rodnou zemi a měli tak možnost zblízka proniknout do kultur různých amerických či evropských států, což se významnou měrou promítlo do jejich tvorby.

ALFONSO REYES

Alfonso Reyes je považován za jednoho z nejvýznamnějších hispanoamerických esejistů. Úctu a uznání však získal i v dalších oblastech lidské tvorby. Antonio Lago Carballo jej charakterizuje slovy „...spisovatel, učenec, diplomat, historik, básník, esejista, kritik, myslitel, muž s humanitním vzděláním, humanista... To vše a najednou, to vše v plné šíři.“³¹ Edgar Montiel jej pak označuje za „el pensador de América“³² (amerického myslitele). Oblibě se však netěšil pouze mezi literárními kritiky, ale uznání se mu dostalo i od spisovatelů, a to dokonce od těch nejslavnějších. Například Jorge Luis Borges si tvorby Alfonse Reyese velmi cenil, jako projev úcty mu věnoval jednu ze svých básní.³³ Pro českého čtenáře je pak zajímavé přátelství Alfonse Reyese s naším překladatelem Zdeňkem Šmídem. Jejich korespondence byla nedávno publikována³⁴ a přináší cenné doklady o kulturním setkávání mezi bývalým Československem a Hispánskou Amerikou.

Alfonso Reyesovi se v jeho díle zdařila ideální syntéza námětu s uměleckými prostředky. Henríquez Ureña mu v roce 1914 napsal: „Ty jsi jednou z mála osob, jež píše ve španělštině s anglickou či francouzskou volností; jsi jedním z mála, kdo umí pracovat s esejí i fantazií.“³⁵ A i Edgar Montiel vyzdvihuje Reyesovu schopnost propojit umělce s esejistou, sjednotit v jednom projevu objektivní se subjektivním, obsah a formu, harmonii s vyvážeností.³⁶ José Miguel Oviedo je dalším, kdo si vysoce cení Reyesova uměleckého stylu: „Umění myslet v obrazech: umění, jež plně ovládal ve své době Martí, mu umožňuje disponovat bezprostřední nápady, jichž by tradiční spisovatel jen stěží dosáhl. Reyesův projev je posetý

³¹ „...escritor, erudito, diplomático, historiador, poeta, ensayista, crítico, pensador, hombre de letras, humanista... Todo esto y a la vez, todo y en plenitud.“ REYES, Alfonso a Antonio LAGO CARBALLO. *Alfonso Reyes*. Madrid: Cultura hispánica, 1992, s. 13.

³² MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica, 2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

³³ "Reyes, la indescifrable providencia
Que administra lo pródigo y lo parco
Noa dio a los unos el sector o el arco,
Pero a tí la total circunferencia." REYES, Alfonso a Antonio LAGO CARBALLO. *Alfonso Reyes*. Madrid: Cultura hispánica, 1992, s. 13.

³⁴ *Procurando contactos a la literatura mexicana. Alfonso Reyes - Zdenek Šmíd, Correspondencia (1932-1959)*.

³⁵ „... tú realmente estás libre. Tu estilo no es hoy marcelinesco. Tú eres de las pocas personas que escriben el castellano con soltura inglesa o francesa; eres de los pocos que saben hacer ensayo y fantasía.“ MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica, 2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

³⁶ Ibid.

laskavými spojeními a poetickými syntézami, jež oživují expozici a osvětlují myšlenky samé.³⁷

Alfonso Reyes se narodil 17. května 1889 v mexickém Monterrey. Již během univerzitních studií práv se zapojoval do literárního dění v zemi. Stal se členem spolku Ateneo de la Juventud, později známého pod jménem Ateneo de México. Snahy spolku o navrácení prestiže humanitním oborů dosáhly úspěchu v roce 1910, kdy tehdejší ministr Justo Sierra založil Escuela de Altos Estudios (předchůdce dnešní Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Nacional Autónoma de México) na nově vzniklé Universidad Nacional. Právě s tímto místem spojil Reyes své další působení. Nejdříve zde pracoval jako tajemník, ale záhy po svém příchodu se začal podílet na rozvoji nových oborů. Především přispěl ke vzniku katedry Dějin španělského jazyka a literatury, kde také následně přednášel.

V roce 1913 promoval jako právník a přijal diplomatický post v Paříži. Tím začíná Reyesovo evropské období, jež mu umožní ještě hlouběji proniknout do tamní kultury, což, jak připomíná Rafael Gutiérrez Girardot, mělo pro Reyese obzvlášť velký význam, neboť věřil, že část americké historie se formuje na základě té evropské. Zastával tedy názor, že pokud chceme pochopit zvláštnosti americké kultury, musíme současně proniknout hlouběji i do evropské, a rozdíly vyplývající z komparace mezi nimi jsou základem k pochopení americké svébytnosti.³⁸ Diplomatickou dráhu propojuje s literární, již se naplno začne věnovat po změně politické situace v roce 1914, kdy odchází nejprve do San Sebastián a následně do Madridu.

Právě v hlavním městě Španělska, dá Reyes naplno průchod svému nadání a stane se z něj velký spisovatel a významný literární kritik. Madridské období označil José Luis Martínez³⁹ za autorovo vůbec nejlepší. Z jeho tvorby vyniká především *Visión de Anáhuac* (Vidina Anáhuacu), jež se stane nejen jeho nejslavnějším dílem, právě tato esej je mnohými považována za nejlepší spis zabývající se prehispanskou podobou Mexika vůbec. V Madridu se stále více začleňuje do místního kulturního dění. Spolupracuje s takovými osobnostmi jako

³⁷ “El arte de pensar en imágenes – un arte que dominó Martí en su tiempo-le permite iluminaciones instantáneas que el discurso del tratadista convencional no lograría sino difícilmente. En Reyes ese discurso está sembrado de apartes amables y de síntesis poéticas que animan la exposición y hacen visibles las ideas mismas.” OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 80.

³⁸ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. IXX.

³⁹ MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la nevagación de Alfonso Reyes*. [1.a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992, s. 17.

byl Ramón Menéndez Pidal či José Ortega y Gasset, jenž publikuje Reyesův článek o Esproncedovi hned v prvním čísle (září 1923) slavného časopisu *Revista de Occidente*.

Alfonso Reyes tak má možnost zblízka proniknout do španělské kultury, tuto znalost později hojně využije ve svých esejích. Jeho oblibu ve Španělsku dokládá i seznam účastníků, již se s ním před jeho odjezdem do Mexika přišli rozloučit, všechno přední osobnosti politického a literárního života v zemi. Jako příklad můžeme uvést: D'Ors, Azorín, Gómez de la Serna, Manuel Azaña, Juan Ramón Jiménez, Unamuno, Valle-Inclán, Maeztu...Pobyt v Evropě v něm pak ještě více podnítil pocit hispanoamerické pospolitosti a nutnosti existující vzájemné svazky ještě více prohlubovat.

V Mexiku se však příliš dlouho nezdrží a jako diplomat i nadále cestuje, tentokrát nejen do Evropy, Paříže a Madridu, ale i po zemích Latinské Ameriky, navštíví například Santiago de Chile, Montevideo, Río de Janeiro či Buenos Aires. Po této zkušenosti začíná rozpracovávat koncept společné vize Latinské Ameriky. Kubánská spisovatelka Zenaida Gutiérrez Vega popisuje ohromné Reyesovo úsilí, kdy se jako zástupce Mexika snažil o sblížení jednotlivých latinskoamerických zemí. Přispěl k podepsání obchodních smluv, mírových dohod, zakládání panamerických spolků.⁴⁰

Po návratu do Mexika v roce 1939 se Reyes dál podílí na rozvoji humanitních oborů v zemi. Stane se prezidentem La Casa de España (El Colegio de México), organizace, jež poskytuje útočiště španělským exulantům. Ti zde mohou dále pokračovat ve své tvůrčí práci a dochází k důležité spolupráci mezi nimi a místními, jež významnou měrou obohatí mexickou kulturu té doby. V roce 1945 pak Reyes stojí u zrodu další instituce el Colegio Nacional. Zároveň spolupracuje na přípravě časopisu *Cuadernos Americanos*, v němž společně publikují autoři mexičtí, španělští a hispanoameričtí. Toto období mezi lety 1939-1950 považuje José Luis Martínez za druhou plodnou etapu v životě Alfonse Reyese, kdy u něj dochází ke syntéze získaných znalostí a stává se z něj „el humanista“ v pravém slova smyslu.⁴¹

Jeho práce je oceněna v roce 1945, kdy získává prestižní cenu Premio Nacional de la Literatura. Na druhé straně Reyesův kosmopolitismus a snaha o prohloubení spolupráce mezi

⁴⁰ „...la labor americanista de Reyes por esta época, proyectada a lograr unión y las relaciones culturales entre nuestros pueblos, es intensa, representando a México ante diferentes países de Hispanoamérica en acuerdos comerciales, pactos antibélicos, tratados científicos, literarios y artísticos, creaciones de instituciones y organismos panamericanos y conferencias internacionales para la consolidación de la paz de América.“ REYES, Alfonso a Antonio LAGO CARBALLO. *Alfonso Reyes*. Madrid: Cultura hispánica, 1992, s. 26.

⁴¹ MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la navegación de Alfonso Reyes*. [1. a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992, s. 56.

hispanoamerickými státy mu vytvoří i mnoho kritiků a nepřátel z řad nacionalistů. Reyes je obviňován z upožďování zájmů Mexika ve prospěch jiných zemí.⁴² Jeho kosmopolitismus však spočívá na „uznání, že myšlení je volné, nemá hranice a že bez této postulativní univerzality se myšlení dusí a provincializuje, je mu odpírán jeho nejsilnější impuls.“⁴³

Zájem o ostatní kultury proto v žádném případě neznamená snižování své vlastní. Alfonso Reyes se cítí být Mexičanem, jeho národnost je v něm hluboko zakořeněna a on tuto skutečnost nezmění ani kdyby sám chtěl. Nejedná se však o žádnou ctnost pouze o fakt.⁴⁴ Výjimečné místo patří Mexiku i v díle Alfonse Reyese, což potvrzuje například sbírka *La X en la frente* (X na čele), věnovaná právě rodné krajině. V žádném případě tak nevystupuje proti své zemi, pouze bojuje proti provincialismu a je schopen lokální specifické rysy nazírat ze širší perspektivy. José Luis Martínez je přesvědčen, že právě díky této otevřenosti, nejenže v Reyesově tvorbě nalezneme jedny z nejlepších obrazů Mexika, ale dokázal mexickou osobitost srozumitelně interpretovat i cizincům.⁴⁵

Alfonso Reyes nenapsal žádný román ani rozsáhlejší dílo, přesto především v esejích okouzli svým jazykem. Podle mnohých se zasloužil o oživení španělštiny, do její prózy vnesl nový impuls. Právem byl tak v roce 1957 zvolen do čele Academia Mexicana de la Lengua. O dva roky později 27. prosince 1959 Alfonso Reyes zemřel ve věku sedmdesáti let.

⁴² „...algunos críticos, celosos de la atención que él concedía a otros territorios del espíritu, se empeñaron en crear la leyenda de un Alfonso Reyes extraño a su realidad cultural.“ MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la nevigación de Alfonso Reyes*. [1.a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992, s. 34.

⁴³ „...el reconocimiento de que el pensamiento es libre, de que no tiene fronteras y de que sin esa universalidad postulativa, el pensamiento se sofoca y se provincianiza, se priva de su más fuerte impulso.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. XXII.

⁴⁴ „...la raíz profunda, inconsciente e involuntaria, está en mi ser mexicano: es un hecho y no una virtud. No sólo ha sido causa de alegrías, sino también de sangrientas lágrimas.“ REYES, Alfonso a Antonio LAGO CARBALLO. *Alfonso Reyes*. Madrid: Cultura hispánica, 1992, s. 13.

⁴⁵ „...Alfonso Reyes prefirió a lo largo de sus largos años de gloriosa fecundidad, la doble tarea de conservar entre nosotros la circulación de las tradiciones fundamentales de la cultura y la atención a los testimonios del espíritu, al mismo tiempo que hacía traducibles para el mundo nuestras mejores esencias. Por ello lo creyeron extraño a nuestra realidad cultural, y por ello también él encarnó el espíritu de México para hombres de todas las latitudes.“ MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la nevigación de Alfonso Reyes*. [1.a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992, s. 35.

PEDRO HENRÍQUEZ UREÑA

Pedro Henríquez Ureña se narodil 29. června roku 1884 ve městě Santo Domingo. Ačkoli se neprosлавil natolik jako Reyes, svou literární tvorbou mu v mnohém může směle konkurovat. Ani on nebyl pouze esejistou, ale věnoval se i filologii a literární kritice. Velkou část života pak pracoval jako učitel, především literatury a španělského jazyka. Nebyl tedy pouze teoretikem, ale aktivně se sám zapojoval do procesu vzdělávání, jež považoval za stěžejní nejen pro jednotlivce, ale i pro celé národy.

Při porovnávání tvorby Pedra Henríqueze Ureña s Alfonsem Reyesem jako první naši pozornost zaujme, že ačkoli si byli myšlenkově velmi blízcí, jejich literární styl se zásadně odlišuje. Zatímco v případě Reyese kritika vyzdvihovala jeho jedinečný umělecký jazyk, bohatý na metafory, pro Henríqueze Ureña je typická střidmost, preciznost vyjádření a racionalita.

V eseji z roku 1946 věnované památce Henríqueze Ureña definoval Reyes jeho způsob vyjádření těmito slovy: „racionální fantazie“⁴⁶ a „zlatá vyváženost“⁴⁷. O samotném autorovi pak prohlásil: „Byl tak opravdový, tak přímý, že, jak jsme mu žertem říkali, pro něj, v souladu s jeho zvykem ignorovat vše nepodstatné nebo přinejmenším druhotné, neexistoval ani prostor ani čas: pouze existovala příčina.“⁴⁸ Ezequiel Martínez Estrada oceňuje především přesnost a pořádek jeho myšlení.⁴⁹ A jak říká Miguel de Oviedo, Henríquez Ureña ve svých esejích zkoumá základní otázky a jde mu o dosažení vznešených ideálů. Způsob, jakým nás autor zve společně s ním prozkoumávat nejzazší části naší existence osobní i kulturní, si uchovává svou hodnotu napříč časem.⁵⁰

Již jsme zmínili klíčový význam zahraničních cest v životě Henríqueze Ureña. Na tu první se vydává po absolvování střední školy v roce 1901 do USA, aby zde dále pokračoval ve studiu. Do Spojených států amerických se během svého života vrátí ještě mnohokrát a právě tuto zkušenost pokládá Enrique Zuleta Álvarez, oproti tradičním postojům vyzdvihujícím

⁴⁶ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 167.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 166.

⁴⁸ „Era tan veraz, tan directo que –según solíamos decirle por burla– para él, en su hábito de ignorar lo inútil, o por lo menos, secundario, no existían espacio ni tiempo: solo existía la causa.“ *Ibid.*, s. 165.

⁴⁹ MARTÍNEZ ESTRADA, Ezequiel. „Homenaje a Pedro Henríquez Ureña“. *REVISTA SUR*, Buenos Aires, año XV, julio de 1946, pp. 7-10. [online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: < <http://www.cielonaranja.com/paginaphu-martinezestrada.htm> >.

⁵⁰ „...esta invitación a descender a lo más profundo de la propia existencia personal y cultural, con tanto rigor como autenticidad, sigue siendo válida en nuestros días.“ OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, s. 82-83.

především vliv Mexika a Argentiny, pro jeho tvůrčí činnost za rozhodující.⁵¹ První konfrontace se Severní Amerikou probíhá pod vlivem Rodóových myšlenek, především těch formulovaných ve spisu *Ariel*, jenž vůči USA zaujímá postoj velmi kritický. Brzké ovládnutí anglického jazyka však Henríquezi Ureňovi umožní lépe poznat místní literaturu a kulturu obecně a některá stanoviska přehodnotit.⁵² Na druhou stranu i nadále přetrvává nesouhlas se zahraniční politikou země, zejména s jejím přístupem k latinskoamerickým státům. V mnohém se tak Henríquez Ureña shoduje s jiným významným karibským myslitelem, Josém Martím.

Nepříznivá ekonomická situace donutí Henríqueze Ureña opustit zemi a v následujících letech 1904 až 1905 pobývá na Kubě, kde dokončí svou první práci *Ensayos críticos* (Kritické eseje). O rok později přijíždí do Mexika a záhy se zapojuje do kulturního dění v zemi, učí na vysokých školách a stává se spoluzakladatelem spolku Ateneo. Po vypuknutí občanské války se však opět vrací do USA, kde roku 1914 získává doktorát filologie a je mu nabídnuto místo na univerzitě v Minesotě. Právě během jeho druhého pobytu se vztah ke Spojeným státům americkým ještě více vyostří, a to v roce 1916 po invazi USA do Dominikánské republiky. Jeho pozice a původ se dostávají do střetu a Henríquez Ureña se snaží prosadit smířlivé stanovisko, v němž můžeme rozpoznat základy jeho budoucích tezí o „magna patria“.

Cítím se povinen opravit tvrzení o tom, že bych mohl upřednostňovat jakoukoliv zem před mojí Dominikánskou republikou. Věřím, že jsem natolik kosmopolitní, abych mohl mít rád všechny země, jak vskutku i činím, ale ta má, i když chudá a nešťastná, je má...Nerad bych začal porovnávat různé země. To, co se mi líbí na každé z nich, je její osobitý charakter. Aby se někomu zalíbily Spojené státy, není nezbytné porovnávat. Co se týče mé práce na univerzitě, nemohl jsem ji zanechat poté, co jsem přijal jmenování a přirozeně jsem velmi šťasten, že zde mohu být.

Me veo obligado a corregir la afirmación de que podría preferir cualquier país a mi propio Santo Domingo. Creo que soy lo suficientemente cosmopolita para que me gusten todos los países, como de hecho lo hago, pero el mío, pobre e infeliz como es, es el mío...No me gusta entrar en la comparación de diferentes países; lo que me gusta en cada uno de ellos es su carácter individual. Para que a uno le gusten los Estados Unidos no es necesario hacer comparaciones. En cuanto a mi trabajo en la

⁵¹ ZULETA ÁLVAREZ, Pedro. Pedro Henríquez Ureña y los Estados Unidos. *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 442 (abril 1987), pp.93-108, Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana.[online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: <<http://www.cielonaranja.com/phu-estadosunidos.pdf>>.

⁵² “Cabe, en mi sentir, oponer reparos a algunos de sus juicios severos sobre la nación septentrional.“ FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009, s. 12.

universidad, no podía dejar de venir después de haber aceptado mi nombramiento y, naturalmente, estoy muy feliz de estar aquí.⁵³

V tomto duchu se Henríquezi Ureňovi povedlo psát kritické články odsuzující postoj USA a zároveň si udržet práci na univerzitě. Podobně tak jako Reyes, obviněný ze zrazování mexického národa při prosazování nadnárodních cílů, se i Henríquez Ureña dokázal vypořádat s touto nepříznivou pozicí mezi dvěma světy. Uměl využít a ocenit, co mu působení v Americe nabízelo: především podniknout dvě studijní cesty do Španělska a možnost věnovat se naplno pouze svému oboru bez nutnosti mít ještě další práci, jako tomu v Latinské Americe často bývalo. Na druhé straně ani v nepříznivé době se nepřestával zastávat svého národa, být na svůj původ hrdý a ne cítit se kvůli němu méněcenně či snad se jej zřící ve viděně lepšího kariérního růstu.

V roce 1921 pak přijal pozvání svého přítele Josého Vasconlose, jenž se mezitím stal ministrem školství v nové vládě prezidenta Álvara Obregona, do Mexika a nabídku podílet se na probíhající reformě školství.

Již jsme uvedli jeho činnost v rámci spolku Ateneo, jež však koncem roku 1924 pod tíhou nepříznivých politických událostí končí a Henríquez Ureña odchází do Argentiny. Zde pracuje na Universidad Nacional de La Plata a gymnáziu v Buenos Aires, mezi nimiž denně přejíždí. Ernesto Sabato a Borges se shodují, že význam Henríqueze Ureňi na kulturní rozvoj v zemi Argentina z rasistických důvodů nedokázala nikdy ocenit. Ač byl jeden z největších odborníků, nikdy mu nebylo umožněno získat titul profesora.

V prosinci roku 1931 vyslyší žádost tehdejšího vůdce Dominikánské republiky, Rafaela Leonidase Trujilla, a vrací se do rodné země, aby zde pomohl provést reformu školství. Během krátké doby se však projeví diktátorovi mocenské praktiky a Henríquez Ureña odchází zpět do Argentiny. Mezi lety 1940 a 1941 se do USA vrátí potřetí. Tentokrát je pozván přednášet na Harvard University, na jednu z nejprestižnějších kateder Charlese Eliota Nortna, kde působí jako první Hispanoameričan v dějinách. Právě toto hostování, kdy Henríquez Ureña přednášel o literárních, myšlenkových a uměleckých proudech v Hispánské Americe, podnítilo v roce 1945 vydání jeho nejslavnější knihy *Literary Currents in Hispanic America* (Literární proudy v Hispánské Americe). Do španělštiny přeložené až v roce 1949 Joaquínem Díez-Canedem jako *Las corrientes literarias en la América hispánica*.

⁵³ ZULETA ÁLVAREZ, Pedro. Pedro Henríquez Ureña y los Estados Unidos. *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 442 (abril 1987), pp.93-108, Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana.[online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: <<http://www.cielonaranja.com/phu-estadosunidos.pdf>>.

Jedná se o průlomové dílo, vůbec první knihu, jež zkoumá hispanoamerickou literaturu jako celek, napříč jednotlivými státy, a to v době, kdy vzdělaná část hispanoamerického publika chovala k vlastní literatuře ambivalentní vztah. Rafael Gutiérrez Girardot to komentuje slovy, že část si jí sice cenila jako něčeho vlastního a cenného, ale nebyla příliš přesvědčená o její hodnotě, někteří pak dokonce apriori považovali jakéhokoliv zahraničního autora za lepšího než latinskoamerického.⁵⁴

Na druhé straně pak stále více sílil opačný postoj. A to až přehnaný projev nacionalismu, případně upřednostňování některého z etnik při hodnocení literárních projevů. Paradoxně ale při exaltaci svých národů často opět vycházeli z cizích, evropských myšlenkových směrů jako například v případě Peróna. Henríquez Ureña se naopak v době vyhocení národního povědomí snaží ukázat hispanoamerickou pospolitost.⁵⁵ Literatura je pro něj jedno z východisek pro určování charakteru národa, a to ne ve smyslu politickém, ale sociálním a uměleckém.

Las Corrientes popisují proces literatury (a kultury v širším slova smyslu), ale úkolem popisu není zdokumentovat národní povědomí v celistvosti, ale pouze ony cesty, jež tato literatura až doposud prošla ve snaze „nalézt své vyjádření“. Tímto vyjádřením je utopie.

Las Corrientes describen el proceso de una literatura (y de una cultura, en el sentido más amplio de la palabra), pero la descripción no tiene la tarea de documentar la plenitud de una conciencia nacional, sino solamente los caminos que hasta ahora ha recorrido esa literatura “en busca de su expresión“. Esa expresión es la Utopía.⁵⁶

V této knize je, jak říká Rafael Gutiérrez Girardot, ukázáno, že hispánské literatury nejsou vzájemně izolované, ale že mezi sebou mají pevné pouto. Spojuje je nejen společná historie, ale mají i stejné cíle.

Tato kniha, jíž Pedro Henríquez Ureña položil základy ke studiu hispanoamerické literatury jako celku, vychází na sklonku jeho života. O rok později, 11. května 1946 Henríquez Ureña umírá na své každodenní cestě ve vlaku z Buenos Aires do La Plata.

⁵⁴ “La consideraba como algo propio y hasta valioso, pero no parecía suficientemente convencido de su valor y menos aún del valor de su tradición; o, por ignorancia, creía que las glorias locales sustituían la literatura universal, consiguiendo la de los países del Continente, y hasta la superaban; o, en fin, daba por sentado tácitamente que cualquier autor extranjero era mejor que cualquier latinoamericano.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. XI.

⁵⁵ “Proponían, además, una toma de conciencia, no nacional, sino de toda la América hispánica; una toma de conciencia que es la meta a que tiende todo pensamiento dialéctico.“ *Ibid.*, s. XXIII.

⁵⁶ *Ibid.*, s. XXIII.

ATENEO DE LA JUVENTUD

V této kapitole se zaměříme na vznik a práci spolku Ateneo de la Juventud, mezi jehož čelní představitelé patřili právě Pedro Henríquez Ureña a Alfonso Reyes. Přestože aktivní činnost kroužku je spjata pouze s krátkým časovým obdobím a především s Mexikem, působení v něm výraznou měrou ovlivnilo myšlení a tvorbu obou autorů po zbytek jejich života.

Od začátku dvacátého století je v Mexiku patrná vzrůstající nespokojenost mladé generace s pozitivismem, jenž byl nejen určujícím myšlenkovým směrem této doby, ale dalo by se říci, že v Mexiku se s ním vládní politika přímo ztotožnila.

Ani v ostatních amerických státech se vliv pozitivismu nedá opominout. Leopoldo Zea v knize *El pensamiento latinoamericano*⁵⁷ (Latinskoamerické myšlení) uvádí, že pozitivismus se po scholastice stal nejvlivnějším směrem v dějinách Hispánské Ameriky. Scholastika stála na začátku procesu kolonizace, kdy jako filozofický směr doplnila teoretickou oblast myšlení, o níž se opíral projekt christianizace a navržený politický koncept pro nově vznikající místokrálovství. Její vliv byl tedy celoplošný. Další myšlenkové směry a doktríny již tohoto významu nedosáhly. I když nadále proudily z Evropy nové idee, především ty spojené s osvícenstvím, sloužily Hispanoameričanům spíše jako podklad pro teoretické ospravedlní bojů za nezávislost, ale mimo tuto destruktivní sílu mnohé nepřinesly.

Zatímco tyto směry pomáhaly zpřetrhat pouto se starým kontinentem, tedy vyhranit se vůči scholastice, role pozitivismu měla být daleko sofistikovanejší. Právě on měl scholastiku nahradit, stát se první filozofií, jež nebude sloužit přáním ostatních, ale na jejímž základě se budou realizovat myšlenky vlastní, na evropské metropoli nezávislé. Úloha přisuzovaná pozitivismu byla ve své podstatě utopická, stejně jako snaha popřít veškerou minulost a začít od začátku. Tato snaha vycházela z přesvědčení, že ono nechvalně proslulé dědictví z dob kolonie je příčinou místních problémů, a že v momentě, kdy dojde k jeho odstranění, již nebude nic bránit tomu, aby se Latinská Amerika dostala na úroveň Spojených států amerických a mohla jim nejen konkurovat, ale jednoho dne je svým významem a mocí i předčít.

José Luis Gómez-Martínez upozorňuje na viditelný paradox, kdy se Amerika snaží najít sama sebe a oprostít od vlivu Španělska prostřednictvím myšlenkového směru přejatého z Evropy.

⁵⁷ ZEA, Leopoldo. *El pensamiento latinoamericano*, 2003. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/pla/1-3.htm>>.

„Opět namísto hledání řešení, jež by důkladně vycházela z jedinečnosti každého místa v zemi, se usilovalo o vyřešení iberoamerických problémů pomocí ideologie zrozené v Evropě...“⁵⁸, ta přitom odpovídala jejím poměrům a upravovala pojetí pokroku tak, aby se ospravedlnily její činy. Američané tudíž vkládali své naděje do rukou filozofie, jež jim samým přisuzovala podřadné místo v dějinném vývoji. Henríquez Ureña na adresu pozitivismu dodává: „...oficiální filozofie byla příliš systematická, příliš definitivní na to, aby se nepletla.“⁵⁹

Výrazný vzestup pozitivismu pozorujeme zejména mezi lety 1880 až 1900. V této době se jej jeho zastánci snažili implementovat mimo jiné i do školství. Nový vzdělávací systém měl vycházet z myšlenek tohoto směru, jeho úkolem bylo modernizovat osnovy i samotný přístup k nim, přiblížit Hispánskou Ameriku k anglosaskému světu. S výjimkou Kuby, jež se nacházela stále v područí španělské vlády, je vliv pozitivismu patrný ve všech hispanoamerických zemích, i když mezi jednotlivými státy jsou často výrazné rozdíly v jeho konkrétním pojetí (zastánci filozofie Augusta Comta proti stoupencům spíše anglického modelu inspirovaného dílem Herberta Spencera).

Toto období je charakterizováno masivním rozvojem vědy a techniky. Dřívější tendence vracet se do minulosti ve snaze najít ideální místo pro život se mění a nyní Amerika hledí s optimismem vpřed, budoucnost je prochnutá nadějí na dosažení optimálního stavu. Záhy však začínají vyplývat na povrch nové problémy. Zvolený postup se sebou neodlučitelně přináší materialismus, společnost zaměřená na výkon ztrácí jakékoli duchovní rozměry a brzy se ukáže, že i slibovaná demokracie existuje pouze v omezené podobě.

Nastavený trend potíže Ameriky v oblasti společenského uspořádání nevyřešil, spíše naopak sociální rozdíly mezi obyvatelstvem se často ještě více prohloubily. Výdobytky nové doby byly určeny pouze vyšším vrstvám, zisky ze zavedení železnic apod. pak často putovaly do zahraničí, především do USA. Nedochozí k vyrovnání společnosti, ale jen k přesunu majetku a vzniku oligarchie nové. Státní uspořádání se tak namísto naplňování ideálů demokracie mnohdy proměňuje v nové tyranie, jako tomu bylo například za vlády Porfiria Díaze v

⁵⁸ “De nuevo, en lugar de buscar soluciones que arrancaran del cotejo meticuloso de la realidad peculiar de cada pueblo, se intentó resolver los problemas iberoamericanos a través de una ideología nacida en Europa...” GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. "Pensamiento iberoamericano del siglo XIX." In *Historia de la literatura hispanoamericana. Siglo XIX*. Vol. 2. Madrid: Cátedra, 1987. [online]. [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/generales/gomez3.htm>>.

⁵⁹ “...la filosofía oficial era demasiado sistemática, demasiado definitiva, para no equivocarse.” HERNÁNDEZ LUNA, Juan. “Prólogo.” In *Conferencias del Ateneo de la Juventud*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2000, s. 11.

Mexiku⁶⁰. V posledních letech jeho působení se však kulturní situace v zemi začíná pomalu proměňovat. Nastupující generace organizuje veřejná vystoupení, kde poukazuje na nedostatky pozitivismu a pro své názory záhy získává podporu i u vlivných osobností⁶¹, především pak ministerstva školství Justo Sierry, jenž se u příležitosti oslav Centenario (sto let od vyhlášení mexické nezávislosti) zasadil o otevření dvou významných institucí Escuela de Altos Estudios a Universidad Nacional, odkud byly nové tendence dále šířeny.

Na těchto akcích, usilujících o proměnu myšlení v mexické společnosti, se výraznou měrou podíleli i Pedro Henríquez Ureña a Alfonso Reyes, již se také později stali spoluzakladateli spolku Ateneo de la Juventud. Přestože toto uskupení mělo velmi různorodou povahu a k jeho členství se hlásilo přes sto lidí různého zaměření, činnost Atenea je spjata především se čtveřicí mužů, v níž Henríqueze Ureña a Reyese doplňuje ještě José Vasconcelos a Antonio Caso. Ten vznik spolku charakterizuje takto: „...vybraná menšina, lačná po intelektuálním a duchovním zdravím, se odpojila od velké masy studentů vychovaných v pozitivismu, aby mohla vnímat kulturu v širším záběru.“⁶² A právě tato snaha o hlubší poznání světových kultur, a ne pouze jejich oficiálních selekcí, je hlavním faktorem určujícím činnost spolku.

Jeho členové usilovali o navrácení prestiže humanitním oborům a jejich zařazení do školních osnov. Zdůrazňovali význam vzdělání pro lidský život, a to vzdělání komplexního, jež by po vzoru antického ideálu umožnilo člověku rozvinout celou svou osobnost a stát se plnohodnotnou lidskou bytostí. Období pozitivismu propojeného s materialismem a utilitarismem se zaměřovalo na bezprostřední výsledek. V této atmosféře se postupně vytrácely duchovní hodnoty a teoretické koncepce, na nichž je třeba pracovat delší čas a jež nemůžou být posuzovány podle exaktních měřítek.

Před touto situací varoval již uruguayský myslitel Jose Enrique Rodó ve svém nejslavnějším díle *Ariel*. Jeho projekt apelující na mládež, aby se vrátila k morálním hodnotám a oživila v Hispánské Americe antickou tradici, si získal hned po svém uveřejnění tak velké množství příznivců a následovatelů, že dal vzniknout celému myšlenkovému směru, arielismu. Na

⁶⁰ OPATRŇY, Josef. *Mexiko*. Praha: Libri, 2003, s. 123.

⁶¹ Antonio Caso také vzpomíná na osobnosti starší generace, jež dokázaly svou dobu překonat a v jejichž díle našla generace novou potřebnou inspiraci. Zmiňuje tak například profesora José Mariu Vigila, jenž do své výuky zařadil přednášky o latinské poesii či profesora Ezequiela A. Cháveze. Justo Sierru a jeho knihu *Historia* poté považuje za hlavní dílo, jež mládeži otevřelo oči. O rozvoj hnutí se také sloužil Porfirio Parra a nebo Pablo Macedo, když umožnil publikaci úvodních konferencí k zahájení činnosti Atenea.

⁶² „...una minoría selecta, ávida de salud intelectual y espiritual, se separa de la gran masa estudiantil educada en el positivismo, para respirar una cultura más amplia.“ HERNÁNDEZ LUNA, Juan. “Prólogo.” In *Conferencias del Ateneo de la Juventud*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2000, s. 7.

hlavní otázky Rodóovo díla navázal spolek Ateneo. Martín Luis Guzmán, Henríquez Ureña a Reyes označili za stěžejní hodnoty sdílené všemi členy: přesvědčení, že ke zkoumání věcí se má přistupovat pečlivě, nutnost jít do hloubky a snažit se o celkové pochopení tématu a nejen o povrchní analýzu. Dále zdůraznili potřebu propojení teorie s praxí, lásku k Antice a v neposlední řadě onu nespokojenost s pozitivismem.⁶³ Tyto hodnoty tedy sdíleli i s Rodóovým spisem. Přestože se v dílčích aspektech jejich názory místy rozcházejí, Henríquez Ureña i Reyes jej zařazují mezi nejvýznamnější osobnosti hispanoamerické kultury a vzor hodný následování.

Činnost spolku je tedy oficiálně zahájena 28.10. 1909. Jak již bylo řečeno, jeho stoupenci se navrací k antické kultuře, v níž spatřují kořeny nejen evropské, ale celého západního světa, a tudíž i Ameriky. Svou pozornost zaměřují také na další evropské literatury a jejich zásluhou se rozšiřuje povědomí i o filozofech. Studuje se především Shopenhauer a Nietzsche. Mimo tyto umělecké aktivity se angažují převážně v oblasti školství, a to ve snaze zlepšit situaci humanitních oborů a celkově pozvednout úroveň vzdělávání mexického obyvatelstva. Na nově otevřených Escuela de Altos Estudios, Universidad Nacional se podílejí na výuce, většinou dobrovolně a bez nároku na finanční odměnu. Následně roku 1912 zahajuje činnost Universidad Popular Mexicana⁶⁴, jež je dovršením mnoholeté snahy Atenea zrealizované v duchu slov Henríqueze Ureña: „pokud lid nemůže jít do školy, musí škola přijít k lidu“.⁶⁵ Tato nová instituce, jak již napovídá její název, má umožnit studium širším vrstvám společnosti, nejen movitým rodinám, protože pouze základní škola není dostatečná a nemůže plně uspokojit lidskou touhu po vědění.

Spolek Ateneo prohlašoval, že jeho cíle jsou pouze v rovině kulturní, a tedy apolitické. Na univerzitě byly zakázány debaty o politice či náboženství a Henríquez Ureña ve svých pracích propracovával nutnost autonomie akademické půdy. V období tak pohnutých dějin a politických zvratů, jaké Mexiko zažívalo po pádu Porfíria Díaze, však bylo nemožné tento kurz udržet. Většina spolku byla dříve nebo později propojena s některým z politiků. Ať už se jednalo o příznivce Madery, přátele bývalého ministra školství ještě v Díazově vládě Justo Sierry, či jeho nástupce Victoriana Huerty, vývoj revoluce během roku 1914 většinu z nich

⁶³ HERNÁNDEZ LUNA, Juan. „Prólogo.“ In *Conferencias del Ateneo de la Juventud*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2000, s. 17-18.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 14.

⁶⁵ „Si el pueblo no puede ir a la escuela, la escuela debe ir al pueblo.“ KRAUZE, Enrique. *Caudillos culturales en la Revolución mexicana*. España: Siglo veintinuno editores, 2000, s. 49.

donutil k emigraci. I přesto, že někteří se snaží pokračovat v práci i v exilu, dá se říci, že Ateneo tímto rokem prakticky zaniká.

Tato generace pomohla Mexiku vymanit se z unifikující síly pozitivismu a nabídla zemi alternativu. Shlédla se především v antickém světě, s jehož ideály se ztotožnila natolik, že oslavy výročí Vergilia, v Evropě takřka nepovšimnuté, se v Mexiku slavily jako národní svátek. Události revoluce však Ateneu neumožnily v jeho tažení pokračovat. Mexická inteligence opustila zemi a po revoluci tak bylo otázkou, zda generace nová bude v tomto projektu „salvar a la Grecia mexicana“ (zachránit mexické Řecko)⁶⁶ i nadále pokračovat, či se vydá jinou cestou.

⁶⁶ KRAUZE, Enrique. *Caudillos culturales en la Revolución mexicana*. España: Siglo veintinuno editores, 2000, s. 52.

VYBRANÉ ESEJE P. HENRÍQUEZE UREÑI A ALFONSE REYESE

Z rozsáhlé tvorby obou autorů byly vybrány tyto eseje: *Las agonías de la razón*, *Capricho de América*, *Notas sobre la inteligencia americana*, *Posición de América*, *Atenea política* a *Cartilla moral* od Alfonse Reyese, vydané ve sbírce *Última Tule y otros ensayos* (Nejodlehlejší Tule a jiné eseje) a dále texty Pedra Henríqueze Ureñi: *La utopía de América*, *Raza y cultura*, *Vida espiritual en Hispanoamérica*, *La América española y su originalidad*, *Caminos de nuestra historia literaria*, *La cultura de las humanidades*, *Aspectos de la enseñanza literaria en la escuela común*, publikované v knize *La utopía de América* (Utopie Ameriky).

Tyto eseje se zabývají hispanoamerickou kulturní identitou, snaží se o pochopení minulosti a vytyčení cílů do budoucna. Oba spisovatelé se tomuto tématu s úsilím věnovali po celý život. Vybrané texty tak pocházejí z různých období jejich tvorby, přesto mezi nimi nenalezneme kontradikce, ale naopak všechny sledují společný cíl, jímž je „magna patria“. Témata, o nichž Henríquez Ureña s Reyesem uvažují, nejsou v dějinách hispanoamerického myšlení ojedinělé, ale navazují na dlouhou tradici, jež se datuje až k počátkům bojů za nezávislost, kdy se nově rodící státy snažily vypořádat s koloniální minulostí a nalézt svou vlastní identitu.

Tato témata jsme rozřadili do následujících okruhů. První směřuje do minulosti. Věnuje se otázkám kolonizace, všímá si specifických rysů, jimiž se ta španělská lišila například od anglosaské. Zkoumá, jak se tehdejší evropské myšlení promítlo do způsobu dobývání a následné organizace získaného území.

Druhý okruh se zabývá situací nově vzniklých států: jejich konfrontací s evropským dědictvím, snahou o dosažení rovnocenného postavení a v neposlední řadě nutností ustanovení své národní specifičnosti. Autoři dále usilují o poznání hispanoamerické kulturní identity, přičemž zdůrazňují, že v případě Ameriky nelze mluvit o kultuře jedné, ale je třeba na ni pohlížet jako na mnohokulturní oblast. Tato rozrůzněnost však nepředstavuje překážku na cestě k sjednocení států, naopak pochopení pro odlišné představuje hlavní jednotící prvek pro Latinskou Ameriku.

Poslední část tvoří vize do budoucna. Jakou cestou by se Amerika měla vydat? Zdůrazňuje potřebu všestranného vzdělání, jež by vychovávalo jedince schopné samostatně uvažovat o

daných problémech z různých perspektiv, osoby kosmopolitní, hrdé na svůj původ, ale zároveň schopné ocenit přednosti jiných a otevřené odlišným přístupům.

Tento poslední okruh je silně utopický. Označení „utopický“ se však nepokládá za negativní. Utopie stála u objevení kontinentu a provázela nově vznikající státy i v jejich emancipačním procesu. Dá se proto říci, že právě utopická složka je svérázným a neoddělitelným projevem hispanoamerického myšlení. Jak potvrzuje i Rafeal Gutiérrez Girardot: „...utopie není pouze symbolem, pod jehož záštitou se zrodil Nový svět, neboli Španělská Amerika, jak byly později nazvány Západní Indie, ale je konstantou Nového světa.“⁶⁷ Právem ji tedy náleží místo i v budoucnosti. Nyní ale s jedním zásadním rozdílem: nová utopie musí být čistě americká, vycházet z jejich potřeb a snažit se uskutečnit její sny.

⁶⁷ „...la utopía no es sólo el signo bajo el que surgió el Nuevo Mundo, es decir, la América Espanola, como se llamó después a las Indias Occidentales, sino una constante del Nuevo Mundo.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. XXXIII.

I. KOLONIZACE HISPÁNSKÉ AMERIKY

La IMAGINACIÓN, la loca de la casa, vale tanto como la historia para la interpretación de los hechos humanos.⁶⁸

PŘEDSTAVIVOST, ta naše bláznivá, má pro interpretaci lidských skutků stejnou váhu jako historie.

Těmito slovy uvedl Alfonso Reyes esej *Capricho de América* (Americký rozmar). Většina prací pojednávajících o tom, co umožnilo zámořské objevy se zaměřuje především na faktory ekonomické, politické či na změny v panujících myšlenkových směrech. Opomíjena však zůstává oblast lidské fantazie. Právě její význam vyzdvihuje Reyes, když tvrdí: „Už v období renesance můžeme říci, že Amerika ještě před svým objevením mořeplavci, byla vymyšlená humanisty a básníky.“⁶⁹ Tato skutečnost pak utváří přístup dobyvatelů k nově nalezenému území. Leopoldo Zea popírá, že by objevení Ameriky bylo pouhou náhodou.⁷⁰ Evropa zmítaná krizí Ameriku potřebovala, její podobu si vybásnila ve svých utopiích. Nechtěla poznat novou zem, ale viděla její implicitní potenciál, a totiž její vhodnost pro objektivaci utopie. Vzniklo tak nesmírné napětí mezi realitou a idealizovanou představou, jež bude Ameriku provázet i po další staletí.

KULTURNÍ SITUACE VE ŠPANĚLSKU V OBDOBÍ KOLONIZACE

Obraz „Nového“ světa si Evropané zčásti vytvořili již před jeho objevením a i další zprávy přicházející z Ameriky byly zkreslovány bujnou představivostí dobyvatelů. Postup španělských conquistadorů i pozdější kolonizace oblasti se však výraznou měrou lišila oproti strategii zvolené ostatními mocnostmi. Do osudu Hispánské Ameriky se promítla specifická povaha Španělska, onoho světa tří prstenů, jenž po staletí byl spojnicí mezi Evropou a Afrikou a v jehož dějinách sehrálo klíčovou roli míšení tří kultur: židovské, muslimské a křesťanské. Tato historická skutečnost pak vtiskla osobitý ráz i do podoby Ameriky. Pedro Henríquez Ureña tak v eseji *Raza y cultura* (Rasa a kultura) zastává názor, že pokud chtějí

⁶⁸ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 227.

⁶⁹ „...ya en el Renacimiento podemos decir que América, antes de ser encontrada por los navegantes, ha sido inventada por los humanistas y los poetas.“ Ibid., s. 227.

⁷⁰ ZEA, Leopoldo. *América como conciencia*. México: UNAM, 1972. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/bibliografia/acc/IV.htm>>.

Hispanoameričané pochopit sami sebe, musí porozumět Španělsku a situaci, v jaké se nacházelo na počátku 16. století.⁷¹

Na začátku roku 1492 Katoličtí králové porazili poslední maurské državy na Pyrenejském poloostrově, Království granadské, a dovršili tak mnohastletý proces reconquisty. Sjednocení státu, tradičně rozdrobeného na řadu různých politických uskupení, se snažili založit na duchovní jednotě ve jménu katolického křesťanství. „Katoličtí králové učinili z náboženství a z ustanovení jednoty katolické víry prvořadý úkol státu. („Stát je světským prostředkem ke spasení duší.“)⁷² Již v roce 1492 tak dochází k vypovězení židovského obyvatelstva a mudejářům je přikázáno, aby konvertovali ke křesťanství nebo také opustili zemi. Tímto však kroky k unifikaci obyvatelstva nekončí. Problémy mají i tzv. conversos (konvertité), židé obrácení na křesťanskou víru, již jsou obviňováni z přetvářky a tajného praktikování judaismu, „čistota“ krve se stává pýchou tradičních křesťanských rodin.

Proč se právě Španělsko vrhlo s takovou silou na prosazování ortodoxního římského křesťanství nejen doma, ale i v nově získaných koloniích? Friedrich Heer⁷³ za hlavní příčinu považuje pocit méněcennosti vůči ostatním státům Evropy. Francouzi, Italové, Němci, ti všichni na Španělsko hleděli svrchu. Neustálé změny panovníků v období reconquisty způsobily značné promíchání obyvatelstva a jednotlivých náboženství. Zbytek Evropy tak považoval celou zem za „konvertitu“. Ona horlivost Španělska proto byla hnána snahou dokázat kvalitu své víry, stát se sjednotitelem evropského křesťanství. K tomuto již tak dost náročnému úkolu pak přibyl další: evangelizovat Ameriku. Jak říká Pedro Henríquez Ureña, žádný stát na svých ramenou nenesl takovou tíhu. Úkol Španělska byl vždy dvojitý: „Vnitřně se zorganizovat, zatímco odráželo agresora; kolonizovat a pokřesťanstvovat Ameriky, zatímco bránilo náboženskou jednotu Evropy.“⁷⁴

V tomto duchu Španělsko vystupovalo i během prohloubení duchovní krize Evropy. Myšlenky Erasmovi hojně pronikají na Pyrenejský poloostrov především zásluhou Francisca Ximéneze de Cisneros, jenž roku 1498 zakládá Univerzitu v Alcalá de Henares, centrum humanismu ve Španělsku. Reformní hnutí a erasmovská kritika zkaženosti církve je však „se silicím se vlivem Luthera a ostatních protestantských hnutí v Evropě, stále více pocitována

⁷¹ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 14.

⁷² UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, 2007, s. 211-212.

⁷³ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 320.

⁷⁴ „...organizarse interiormente mientras rechazaba al invasor; colonizar y cristianizar las Américas mientras defendía la unidad religiosa de Europa.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 15.

jako hrozba až dochází k úplnému potlačení a zakázání tohoto křídla církve. Na další staletí pak bude vývoj země určován v duchu protireformace. „Španělsko se vyčerpalo poté, co jako nejzralejší plod tisícileté občanské války mezi nahoře a dole, mezi křesťany, židy a muslimy zplodilo svou novoscholastiku, přirozenoprávní učení, mystiku, světovou misi a jezuitský řád.“⁷⁵ S tím vším, všemi těmi paradoxy a rozpolceností se pak Španělsko vrhá do „Nového“ světa.

V onen pro Španělsko již tak dost zlomový rok 1492 tedy Kryštof Kolumbus vyplouvá z přístavu Palos s třemi karavelami a se stovkou mužů posádky na Západ. José Luis Abellán upozorňuje, že jeho plány vycházely nejen ze znalostí kartografie, ale nabývaly až prorockého a mystického rázu.⁷⁶ Friedrich Heer Kolumba pak charakterizuje takto: „...naprostý „realista a fantasta“ a jako takový je nadán jasnozřivým pohledem tvůrčího utopisty a pronikavou monomanskou střízlivostí.“⁷⁷ Kolumbus prý vytváří proroctví a v souladu s Reyesovou tezí o mocné fantazii je uchvácen jedním z míst Senekovy Médey: „Až nadejdou pozdní léta světa, pak bude čas, aby oceánské moře uvolnilo pouta věcem. Otevře se nová velká země a přijde nový mořeplavec... On objeví nový svět...“⁷⁸ Kolumbus se tedy cítí být oním vyvoleným, kdo naplní věštbu Sybily.

V duchu této vize pak v dopisech určených jeho veličenstvu vybásní oblast Karibiku jako rajské místo⁷⁹ a zakládá tak tradici toposu locus amoenus. Jak píše Anna Housková: „V Latinské Americe nadlouho převládl zakladatelský obraz z Kolumbových deníků a z kronik objevitelů: Nový svět jako ráj, zlatý věk, šťastný ostrov hojnosti a nevinnosti.“⁸⁰ Toto idylické zkrslující pojetí pak přetrvává nejen v období kolonie, ale setkáme se s ním i v prvních dílech z emancipačního období.

Není divu, že tento „vybájený“ svět vzbudil ve Španělsko ohromný rozruch. „Panovníci měli ihned zájem na získání právních záruk nad územími objevenými v „Indiích“.“ „Bula Inter Caetera papeže Alexandra VI. přiznala Španělům právo na země ležící sto mil na západ od

⁷⁵ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014, s.339.

⁷⁶ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 28.

⁷⁷ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 321.

⁷⁸ Ibid., s. 321.

⁷⁹ “Esta isla es más hermosa cosa que yo vi; que si las otras son muy hermosas, ésta es más... El apetito y delectación que tenía y rescibía de ver y mirar las hermosuras y frescuras de aquellas tierras..., y el olor tan bueno y tan suave de flores y árboles de la tierra era la cosa más dulce del mundo.“ HOUSKOVÁ, Anna a Martin PROCHÁZKA. *Utopías del Nuevo Mundo: actas del Simposio Internacional - Praga, 8-10 de junio de 1992*. Pardubice: Mlejnek, 1993, s. 28.

⁸⁰ HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATONĚ. *Srovnávací poetika v multikulturním světě: akta ze symposia pořádaného 25. a 26. září 2003 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*. Pardubice: Mlejnková, 2004, s. 144.

Azor nebo od Zeleného mysu (1493). Následující smlouva z Tordesillasu (7. června 1494) stvrdila rozdělení světa na dvě polokoule – východní byla portugalská a západní španělská.⁸¹ Tyto smlouvy pak položily základ mezinárodnímu právu.

SPECIFIKA ŠPANĚLSKÉ KOLONIZACE

Po stvrzení zámořských držav pokračují Španělé v průzkumných plavbách a následném dobývání území. Na rozdíl od Angličanů či Holanďanů se však nespokojí s osídlováním pobřeží, ale jejich dobrodružná povaha je povzbuzuje k postupu do vnitrozemí. Na zajímavý fakt upozorňuje José Luis Abellán, když připomíná, že potomci prvních osadníků z lodi Mayflower potřebovali dvě století k tomu, aby pronikli 2000 kilometrů do vnitrozemí, zatímco iberští kolonizátoři prozkoumali 24 tisíc kilometrů za pouhých 30 let.⁸²

Na způsobu conquisty se tak promítlo ono trojí dědictví. Kočovní povaha zděděná po semitských předcích je vybízí putovat po rozlehlé krajině Ameriky. Evangelizační snahy ortodoxního římského křesťanství se násobí s islámským odkazem svaté války v boji proti nevěřícím. Do Ameriky však přichází i františkánští utopisté a spiritualisté, erasmíáni, jako byl Diedo Mendez de Segura či první mexický biskup Juan de Zumarraga, jenž naopak chtěl evangelizovat zemi kulturním způsobem, prostřednictvím knih. Tato ohromná syntéza evropských duchovních dějin pak začala úřadovat v Americe.

Pedro Henríquez Ureña způsob španělské kolonizace posuzuje takto:

Španělsko se vrhlo se vším všudy do Nového světa, dalo mu vše, co mělo. Nemohlo ustanovit formy svobodné vlády ani efektivní ekonomiku, protože samo je už dříve ztratilo; přesto prosazovalo zákony spravedlivé. Nezavedlo náboženskou toleranci ani intelektuální svobodu, jež se jemu samému nedostávaly; ale založilo školy, založilo univerzity, aby šířily nejvyšší vědu, jakou znalo.

España se volcó entera en el Nuevo Mundo, dándole cuanto tenía. No pudo establecer formas libres de gobierno ni organización económica eficaz, porque ella misma las había perdido; pero dictó leyes justas. No estableció la tolerancia religiosa ni la libertad intelectual, que no poseía; pero fundó escuelas, fundó universidades, para difundir la más alta ciencia de que tenía conocimiento.⁸³

⁸¹ UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, 2007, s. 228.

⁸² “Entre la colonización de los descendientes del Mayflower, que para penetrar 2000 kilómetros tierra adentro habían necesitado dos siglos, y la colonización ibérica, que en treinta años recorre 24 millones de kilómetros, hay una diferencia que responde a dos formas radicalmente diferentes de entender la vida y el mundo.” HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 41.

⁸³ *Ibid.*, s. 15.

Nevnímá tedy španělskou *conquistu* zcela negativně, ale vyzdvihuje onen fakt, že na rozdíl od jiných kolonizátorů se Španělé snažili na nový kontinent přenést i to, co považovali za nejcennější kulturní výtobytky své doby. Naproti tomu postup anglických přistěhovalců a jejich cíl charakterizuje José Luis Abellán takto: „Usilují o přenesení puritánského a kapitalistického ideálu do Nového světa, ničíce všechny překážky, jež by jim v tom mohly zabránit.“⁸⁴ O nativní kultury tak neprojevují žádný zájem. Zatímco katolíci vidí v indiánech, mimo jiné, duše možné obrátit na křesťanskou víru, protestanti vystupují individuálně, sami za sebe. Jejich cílem není evangelizovat pohany, ale důležitý je vlastní výsledek. Původní obyvatelé tak aktivně nevyhledávají, nepronásledují, ale pokud dojde ke střetu zájmů, bez milosti je likvidují. Indiáni nemají žádnou právní oporu, natož aby někdo usiloval o jejich vzdělání či zařazení do společnosti.

Pedro Henríquez Ureña si proto cení španělské snahy o vybudování fungujícího právního systému v koloniích a následně vyzdvihuje úsilí o šíření kultury a nejvyššího akademického vzdělání. Velké pozitivum spatřuje především v postavení univerzit, k němuž došlo jen pár let po upevnění politických pozic. První univerzita v Santo Domingo byla založena již v roce 1538, o pár let později 1551 se otevřela univerzita i v místokrálovstvích Nové Španělsko a Peru.

Španělé majíce díky své pestré historii přímou zkušenost se soužitím s jinými kulturami se přímo vrhli do Nového světa a propojili s místním obyvatelstvem, zatímco jiné evropské státy si od nativních drželi spíše odstup. Nynější populace Latinské Ameriky je tak mnohem více smíšená než v USA. Pedro Henríquez Ureña pak vidí příčinu i v dalším faktoru:

...zatímco Germán se bojí kontaktu s národy poskrovnou civilizovanými, protože on sám si není příliš jistý tou svou starou sotva deset století, „el latino“ nevidí nebezpečí v tomto kontaktu, neboť jeho kultura je odvěká a ze všech střetů vychází vítězně.

...mientras el germano teme el contacto con los pueblos de escasa civilización, porque él mismo no se siente muy seguro de la suya, antigua de diez siglos apenas, el latino no ve peligro en el contacto porque su cultura es inmemorial y sale siempre vencedora en los encuentros.⁸⁵

Nabízí se však otázka, zda můžeme plně ztotožnit Španěla s oním „el latino“. Většina obyvatel Pyrenejského poloostrova nejsou pouze dědicem Římského impéria, nesmíme

⁸⁴ "Se trata de reproducir en el Nuevo Mundo, destruyendo los obstáculos que se opongan a ello, el ideal puritano y capitalista que se habían educado." ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 41.

⁸⁵ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 16.

zapomínat ani na ostatní kultury, mimo jiné i germánskou, jež společně utvářely dějiny tohoto místa. Podle Friedricha Heera Španělé „chápou člověka, osobu, jako bitevní pole“⁸⁶ a v jejich nitru svádí boj rozličné aspekty tohoto jejich dědictví. „Španěl buduje města, kláštery a paláce, coby kulisy divadla světa, jako velmi vhodné jevištní dekorace, jež obklopují jeho životní drama.“⁸⁷

Stejným způsobem postupuje i v Novém světě. Opět však v souladu s tezí Henríqueze Ureña. Jen stěží mohl zavést fungující společenský řád v koloniích v době, kdy se v jeho vlasti stále intenzivněji dostávaly na povrch problémy prohnílého systému. Bataillon upozorňuje, že Španěl za jediné důstojné profese považoval pouze službu u krále, službu v církvi a panství v zámoří.⁸⁸ Na prvním místě byla čest, až za ní figurovaly peníze, což je jedním z faktorů promrhání zisků z kolonií. Chyběla tak střední třída a nedostatečně rozvinutá byla i řemeslná výroba. Proto „Je obtížné hovořit o španělské kolonizaci Ameriky, neboť o tu se zde usilovalo právě tak málo, jako ve španělské vlasti. Španěl ustavil v obou oblastech vrchnostenský řád, jenž, stejně jako gotické katedrály, spadl s „nebe“ na zem, aniž by pochopil a proměnil půdu a podzemí národů a duší.“⁸⁹

Henríquez Ureña připomíná slova Vosslera⁹⁰, jenž poukázal na zvláštní španělskou (ne)disciplinovanost. Zatímco doma Ignacio de Loyola zaváděl až vojenskou disciplínu ve věcech duchovních, conquista Mexika je pocíťována jako dílo Hernána Cortése a ukázka jeho osobního hrdinství. Ostatně obrovská míra svobody a pravomocí, již disponovali španělští dobyvatelé, se podepsala na chaotické kolonizaci území. Tradiční indiánské struktury byly rozvráceny a nově zavedený systém komend (encomienda) postrádál účinný kontrolní aparát a měl na indiánskou populaci tragický dopad.

Stále se zhoršující situace nativního obyvatelstva přinutila metropoli, aby se o problém začala hlouběji zajímat. Od roku 1515 na obranu indiánů vystupuje Bartolomé de Las Casas (1474-1566) původně jeden z držitelů komend (encomendero). Pohled na tohoto muže, jenž proslul především spisem *Breve relación de la destrucción de las Indias* (O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější) je dvojí. Na jednu stranu jej mnozí vyzdvihují jako nositele erasmíánských myšlenek míru, svobody, tolerance a práva, člověka majícího zásluhu

⁸⁶ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 299.

⁸⁷ Ibid., s. 299.

⁸⁸ Ibid., s. 299.

⁸⁹ Ibid., s. 299.

⁹⁰ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 14.

na zlepšení postavení indiána, na stranu druhou je mu zazlíváno, že jeho dílo dalo záminku španělským politickým protivníkům k vytvoření tzv. černé legendy (leyenda negra) a že ve snaze ochránit slabší indiány, navrhoval dovoz černošských otroků z Afriky.

Jeho mnohaleté úsilí vyústilo v roce 1550 ve Valladolidu, kde se projednávala otázka, zda a případně jaká práva indiánům náleží, jaká je jejich pozice ve společnosti. V této debatě proti Las Casasovi jako horlivý obhájce conquistadorů vystupoval Sepúlveda, jenž v souladu s italskými aristoteliky označoval nativní obyvatele za barbary určené k tomu, aby sloužili Španělům. Poukazoval na jejich mravní méněcennost a prosazoval názor, že stát má právo použít všech prostředků pro „obecné dobro“. Významnou historickou událostí se pak stal fakt, že Las Casas s argumenty založenými na lidském právu na sebeurčení zvítězil.

Las Casas prohlašoval, že indiáni se narodili svobodní a mohou si zvolit, jak se svým životem naloží. Misie proto mají probíhat v míru. Cílem je hlásat křesťanství svobodným lidem. Ti se pak sami na základě předložených informací rozhodnou, zda souhlasí s přijetím víry či ne. Přestože toto rozhodnutí se jen stěží uvádělo do praxe a mělo tak spíše symbolický rozměr, jeho význam pro evropské myšlení byl nezanedbatelný: Španělsko kritizováno pro svou intoleranci se stalo prvním, kdo jiným etnikům přiznal alespoň nějaká práva před zákonem.

POHLED HISPANOAMERIČANŮ NA ŠPANĚLSKOU KOLONIZACI

V dílech latinskoamerických myslitelů převládá jednoznačně kritický pohled na španělskou kolonizaci. Například Victorino Lastarria ve své studii *Influencia social de la Conquista* (Sociální vliv conquisty) uvádí, jak Španělé infiltrovali do Ameriky veškeré své neřesti, jež se nadále v prohnílelém systému násobily.⁹¹ Podobná tvrzení pak prakticky znemožňují zaujmout smířlivější postoj. Již jsme ale zmínili onu španělskou rozpolcenost, jež se naplno projevila v přístupu k Americe. Ne všechny proto můžeme pokládat za zastánce oficiálního postupu. Mimo osobu Las Casase se i další vyznačovali pokrokovým myšlením. Mezi nimi vynikal především Francisco de Vitoria (1483/86-1546), jenž proklamoval, že „Není dovoleno vést války s cílem obrátit domorodce, neexistuje „přirozené právo“ na výboj ve jménu vyšší

⁹¹ ZEA, Leopoldo. *El pensamiento latinoamericano*, 2003. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/pla/1-3.htm>>.

civilizace nebo „lepší“ víry. Později na jeho myšlení navázal Suarez (1548-1617), když prolašoval: „Státy pohanů jsou právě tak právoplatné jako státy křesťanů!“⁹²

Opět je proto důležité připomenout onen vzájemný vliv. Evropa měnila tvář Ameriky, ale během tohoto procesu se neustále setkávala s novými situacemi, musela reagovat na nové podmínky. Již nemohla ostatní kultury zcela ignorovat, ale musela je vtáhnout do svého myšlení. Přestože jim po staletí přisuzovala podřadnou roli a stále se z tohoto svého sebestředného názoru ještě zcela nevymanila, staly se realitou, s níž musela do budoucna počítat.

Pedro Henríquez Ureña ukazuje přirozený postup při setkání dvou společenstev v odlišných historických etapách. Na své odlišnosti pohlíží následovně: primitivnější kultura přisuzuje té vyspělejší nadpřirozené schopnosti, ta v nedostatku pokroku vidí barbarství. Věří ve svou nadřazenost a právě tato víra pro ni představuje prostředek zajišťující jí vítězství. Jen stěží by ji mohla přiznat nějakou přednost. Jak se smířit s tím, že někdo, koho vyspělejší kultura považuje za „primitiva“ ji dokáže v něčem předčit? Snazší proto je mu tyto kvality upřít.

Alfonso Reyes v eseji *Toma de posición ante la cultura* (Zaujmutí pozice vůči kultuře) připomíná, že Španělsko nezužitkovalo své exkluzivní právo na využití koloniálních zdrojů. Usilovalo především o materiální obohacení a jen minimální pozornost věnovalo výměně poznatků v oblasti kulturní. Dodnes se tak vzpamatovává ze své zpupnosti a intolerance, jež zemi zabránila ve vytvoření lepšího koloniálního systému a v intelektuálním vývoji. Dokonce i od něho osamostatněné státy zavedly demokratickou ústavu dříve. Na druhé straně Henríquez Ureña oceňuje, že mezi Španěly konzervativními a tolik lpícími na svém postavení a cti se nikdy nerozvinuly tak rasistické tendence, jaké ve 20. století jiné státy dokonce prohlašovaly za vědecky podložené⁹³, a propojili se s místním obyvatelstvem jako nikdo jiný. José Luis Abellán tento názor také podporuje:

At' už byly příčiny jakékoliv, jedny altruistické, druhé egoistické, pravdou je, že španělský kolonizátor potřeboval člověka a respektoval jej. Toto dalo impulsu tomu, co nikdo nemůže nepovažovat za úspěch hispanoamerické kultury: položení základů k humanistickému a bratrskému řešení rasového problému, jenž přetrvával dlouhé roky živý a krvácející ve státech Severní Ameriky.

⁹² HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 320.

⁹³ „...nunca se incubó en España ninguna doctrina de superioridad de razas ni de climas, como las que en nuestra era científica corren miméticamente disfrazadas de ciencia, como reptiles verdes entre hojas nuevas o insectos pardos entre hojas secas“. FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009, s. 93.

Sean cuales fueren las causas, unas altruistas y otras egoístas, el hecho es que el colonizador español necesitaba del hombre y lo respetaba. Y ello dio pie a lo que nadie podrá dejar de considerar como uno de los éxitos de la cultura hispanoamericana: el haber puesto las bases para una solución humanista y fraternal del problema racial que ha permanecido vivo y sangrante durante muchos años en los Estados de Norteamérica.⁹⁴

Henríquez Ureña proto říká: „...nejvíce lidská/humánní (humano), a tudíž nejlepší z kolonizací, byla ta španělská a portugalská...“⁹⁵ Použití výrazu „humano“ nám pak ve španělštině dává dvojí alternativu. Jak slova Henríqueze Ureña chceme interpretovat? Nejvíce humánní španělsko-portugalská kolonizace jistě nebyla, ale nejvíce lidská zcela určitě. A to se vším, co lidská povaha v sobě obnáší. Se všemi svými klady i zápory.

Pedro Henríquez Ureña ale i Alfonso Reyes svým shovívavějším přístupem ke španělské kolonizaci vybízí i ostatní Hispanoameričany k přehodnocení po století prosazovaného zcela kritického přístupu a usnadňuje tak navázání hlubší spolupráce mezi bývalou metropolí a od ní emancipovanými státy. Je na čase, aby Hispánská Amerika přestala popírat španělskou tradici a smířila se se svou historií. Cílem je hispánské bratrství (*confraternidad hispánica*). Jednotlivé země spojuje nejen jazyk a společné dějiny, ale mají mezi sebou silnější kulturní pouto. Pro obě strany tak spolupráce znamená velký přínos. Nově však vztah musí být založený na rovném postavení všech členů a vzájemném uznání.

Ačkoliv občanská válka ve Španělsku a následná diktatura Franca pozastavily tyto integrační snahy, v dnešní době je patrná stále vzrůstající a prohlubující se spolupráce nejen Hispánských zemí. Přestože v mnoha z nich nedemokratický režim větší propojení neumožňuje, dá se říci, že tento sen Henríqueze Ureña nebyl pouhou utopií a v budoucnu má možnost se naplnit.

Alfonso Reyes věřil, že Amerika na svém počátku byla konstruktem evropské fantazie. Pedro Henríquez Ureña proto vyzdvihoval nutnost tuto fantazii poznat a pochopit. Španělsko se do Nového světa vrhlo se všemi svými klady a zápory. Jeho způsob kolonizace se lišil od ostatních a vycházel ze zcela specifické situace, v níž se země nacházela. Ať se Hispánská Amerika po svém osamostatnění sebevíce pokoušela Španělsko ze své minulosti vymazat, ukázalo se, že tvoří neoddělitelnou součást její historie a pokud se tento fakt snaží popřít, zamezují tak především poznání sebe sama. Přínosnější řešení než tento destruktivní přístup

⁹⁴ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 42.

⁹⁵ „...la más humana de las colonizaciones, y por eso la mejor, ha sido la de España y Portugal...“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 16.

proto představuje snaha porozumět a pochopit. V této kapitole jsme se tak pokusili ukázat nejen pohled spisovatelů, ale představit i ona specifika, jež si oba uvědomují a tato znalost jim umožňuje „pochopit“ část své historie, přijmout španělské dědictví a přiblížit se tak k nalezení vlastní kulturní identity.

II.KONFRONTACE S EVROPSKÝM DĚDICTVÍM

Každý, kdo v Americe namáhá pero, měl někdy příležitost čelit tomuto zlu a naříkat nad ním. Neznáme se. Antologie chyb, jichž se v oblasti nezbytných informací dopouštíme, když mluvíme jeden o druhém, by zostudila Kontinent.

Todo el que, en América, fatiga una pluma, ha tenido alguna vez ocasión de enfrentarse con este mal y lamentarlo. No nos conocemos. La antología de los errores que, en materia de información precisa, cometemos al hablar unos de otros, avengonzaría al Continente.⁹⁶

Jak vyplývá z těchto slov, Alfonso Reyes zastával názor, že mnoho ze sporů mezi jednotlivými státy Hispánské Ameriky vychází ze vzájemného nepochopení. Nejenže však země neznají svého souseda, ale opravdu neznají ani sebe sama. V předchozí kapitole jsme charakterizovali dědictví, jež státy Hispánské Ameriky získaly od své mateřské země. Nyní se podíváme, jaký postoj k tomuto evropskému odkazu zaujaly a na následnou snahu nalézt a definovat vlastní kulturní identitu nejen jednotlivých národů, ale především celé Ameriky.

POSTOJ KE ŠPANĚLSKÉMU DĚDICTVÍ

Po osamostatnění se od evropské metropole, v níž viděly hlavního nepřítele a původce veškerých problémů, ocitly se státy Hispánské Ameriky v komplikované nejen politické ale i kulturní situaci. Ačkoliv se španělští kolonizátoři promíchali s indiánským obyvatelstvem více než kdo jiný, na většině území převážnou část populace představovali potomci Evropanů. Cílem nových vůdců bylo vymazat Španělsko nejen ze své přítomnosti ale především minulosti. Jak se však oprostít od něčeho, co je de facto naší součástí? Tato tendence nutně vedla k popírání části identity.

Leopoldo Zea píše: „Uskutečnila se politická nezávislost Hispánské Ameriky; ale zvyky a obyčejy ustanovené Španělskem přetrvávaly silně zakořeněné v myslích

⁹⁶ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 14.

Hispanoameričanů.⁹⁷ Bylo tedy nutné podniknout kroky i k myšlenkové emancipaci. Nové státy hledaly inspiraci v jiných evropských velmocech, především Francii a Velké Británii nebo upíraly svůj pohled směrem k USA. Problém však nastal ve chvíli, kdy se snažily již hotový produkt převzít, aniž by braly ohledy na to, že se nachází v zcela odlišné situaci a jejich systém na takoveto změny není připraven.

Zbytečně ve svých zemích usilovali o zavedení forem vlády, v nichž by vynikala svoboda a demokracie. Hispanoameričané nebyli připraveni ani na jednu ani na druhou. Ideály svobody a demokracie nebyly než slova na jejich rtech, prostě záminky, prostřednictvím jichž se dožadovali svého práva vládnout. Neboli prosadit svou vůli na úkor vůle jiných. Jakýkoli hispanoamerický caudillo nezávisle na znaku nebo vlajce, nebyl ničím jiným než kandidátem na obsazení místa, jež po sobě zanechal dobyvatel.

Inútilmente habían tratado de realizar en sus países formas de gobierno en las que campease la libertad y la democracia. Los hispanoamericanos no estaban hechos ni para una ni para otra. Los ideales de libertad y democracia no eran en sus labios sino palabras, pretextos simples, mediante los cuales reclamaban su derecho a gobernar. Esto es, a imponer sus voluntades sobre la voluntad de los otros. Cada caudillo hispanoamericano, independientemente de sus divisas o banderas, no era sino un aspirante a ocupar el lugar que había dejado el conquistador.⁹⁸

Vznikla tak paradoxní situace, kdy se zpřetrhaly pouze politické vazby. Společnost dále pokračovala v zažitých tradicích, jež si však odmítala přiznat a snažila se je vší silou odstranit. Všechny změny probíhaly pouze na povrchu a nové státy tak stanuly na prohnitých základech. K demokracii nedošlo přirozeným vývojem, ale jak píše Alfonso Reyes: „Amerika žije přeskakujíc etapy, zrychlujíc krok a přebíhajíc z jedné formy do druhé, bez toho aniž by předchozí forma měla čas celkově dospět.“⁹⁹

Neustále jakoby v jejich mysli přetrvával pocit méněcennosti se země Hispánské Ameriky snažily Evropu a následně USA imitovat, srovnat s nimi krok, aniž by si však položily otázku, zda je evropský rytmus ten ideální, jediný možný a zda je proti přirozenosti tento proces urychlit.¹⁰⁰

⁹⁷ “Se había realizado la independencia política de Hispanoamérica; pero los hábitos y costumbres establecidos por España permanecían arraigados con fuerza en la mente de los hispanoamericanos.” ZEA, Leopoldo. *El pensamiento latinoamericano*, 2003. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/pla/1-3.htm>>.

⁹⁸ ZEA, Leopoldo. *El pensamiento latinoamericano*, 2003. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/pla/1-3.htm>>.

⁹⁹ “América vive saltando etapas, apresurando el paso y corriendo de una forma en otra, sin haber dado tiempo a que madure del todo la forma precedente.” REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 230/231.

¹⁰⁰ “Pero falta todavía saber si el ritmo europeo – que procuramos alcanzar a grandes zancadas, no pudiendo emparejarlo a su paso medio –, es el único “tempo” histórico posible; y nadie ha demostrado todavía que una

REINTERPRETACE MINULOSTI

Pedro Henríquez Ureña i Alfonso Reyes jsou pevně přesvědčeni o nutnosti přehodnotit zvolený přístup k minulosti. Oba spisovatelé vyzdvihují důležitost nejen španělského elementu, ale kořeny Latinské Ameriky spatřují již v antickém světě. Henríquez Ureña prohlašuje: „My národy latinského jazyka, s většími či menšími změnami, uchováváme tradici římské rodiny.“¹⁰¹ Nové státy jsou tedy pokračovateli i antické kultury. „Španělsko bylo naší minulostí a proto mělo být začleněno spolu s naším středověkem (kolonií) do naší přítomnosti (Ameriky), aby tato mohla mít kulturní a historickou platnost.“¹⁰²

Připustit si evropské kořeny však v žádném případě neznamená zcela se ztotožnit s Evropou. Latinská Amerika má společnou část minulosti, ale velkou část taky zcela odlišnou. Na utváření její současné podoby se v průběhu staletí podílely různé kultury ze všech kontinentů světa. Ty všechny je nutné mít na paměti v okamžiku, kdy se snažíme pochopit kulturní identitu těchto zemí. Laura Febres tak komentuje úsilí Henríqueze Ureña slovy: „...snaží se nalézt naši originalitu, rysy, jež odlišují naši přítomnost od španělské tradice.“¹⁰³

Je tedy nutné španělský element přijmout, ale zároveň si uvědomit, že nedochází k jakési „transplantaci“ evropské kultury do nového organismu, kde by jejím úkolem bylo nahrazení té staré „nefunkční“, ale Henríquez Ureña věří, že všechny příchozí myšlenky, podmínky, inspirace se na americké půdě smísí s původními a výsledek se tak značně liší od toho evropského. V otázce přístupu ke kulturnímu dědictví Alfonso Reyes i Pedro Henríquez Ureña zastávají názor o harmonickém vztahu jednotlivých složek a prosazují, že dochází k jejich syntéze. Odtud také ona již zmiňovaná nutnost důkladně poznat Španělsko jako první krok k poznání sebe sama.

Podle Henríqueze Ureña je tedy cílem poklidné a kritické uznání tradice, oproštěné od iracionálních emocí. Nesmí být „...potlačováno předsudky o evropské nadřazenosti přijímané Američany k vlastnímu sebeponížení nebo jejich korelátům, zuřivým nacionalismem, jenž

cierta aceleración del proceso sea contra natura.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 231.

¹⁰¹ „Nosotros, los pueblos de lenguas latinas, conservamos con modificaciones mayores o menores, la tradición de la familia romana“ FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009, s. 47.

¹⁰² „España era nuestro pasado y por lo tanto debía ser incorporada, junto con nuestra “Edad Media“ (la Colonia), a nuestro presente (América) para que este pudiera tener validez cultural e histórica.“ Ibid., s. 92.

¹⁰³ „...trata de encontrar nuestra originalidad, los rasgos que diferencian a nuestro presente de la tradición española.“ Ibid., s. 94.

kompenzuje pěstované komplexy méněcennosti.¹⁰⁴ Stejně tak Reyes v eseji *Notas sobre la inteligencia americana* (Poznámky o americké inteligenci) připomíná, že dříve Američané vnímali svůj původ jako handicap, cítili se vinni, že na světovou scénu přišli pozdě. Nepatřilo jim místo v centru civilizace, ale na jejím okraji.

Oba spisovatelé si uvědomovali nebezpečí vyvěrající z těchto pocitů méněcennosti vůči Evropě či Spojeným státům americkým. Latinská Amerika se musí vyrovnat se svou minulostí. Tu je nutné přijmout bez příkras, akceptovat negativní, smířit se s tím, co dosud odmítáme spatřit.

Na druhé straně ono vyrovnání se s historií neznamena, že se zaměříme pouze na problematické prvky. Nic není černobílé a pokud stočíme svůj pohled až příliš kriticky, může se stát, že ve snaze vyrovnat se vybraným vzorům, dojde k přehlédnutí naopak pozitivních odlišností. Americké státy ve svých dějinách často sledovaly pouze jednu cestu. Buď se problémy rozhodly ignorovat a místo vypořádání se s nimi chtěly nepohodlnou minulost jednoduše smazat nebo si až příliš všimaly chyb a v kritickém pohledu se ztrácely jedinečnosti, na něž by měly být náležitě hrdé. Tento přístup vyvolával pocit méněcennosti vůči starému kontinentu či Spojeným státům americkým.

Druhou extrémní reakcí se pak stal přehnaný nacionalismus snažící se tento komplex vykompenzovat. Oba tyto přístupy mají nezdravé jádro. Je tedy zapotřebí opravdové syntézy mezi „las fórmulas del americanismo“ (frázemi amerikanismu) a „el afán europeizante“ (úsilím poevropštit se), zkombinovat cit pro univerzální s uměním ocenit specifčnost každé země.

NAPODOBOVAT ČI TVOŘIT?

Henríquez Ureña proto nabádá krajany, aby si uvědomili svůj přínos pro dějinný vývoj. Latinská Amerika není pouhým odběratelem či napodobovatelem, i když v minulosti byla nucena mnohé věci přijímat, vždy jim dokázala vtisknout svůj osobitý ráz. Pro vývoj západní civilizace je nepostradatelná, bez jejího přičinění by Evropa nebyla Evropou tak, jak ji známe dnes. Vliv je vzájemný a velikost toho amerického ještě nebyla plně doceněna. Hispánská

¹⁰⁴ „...no sofocarlo con los prejuicios de superioridad de los europeos, aceptados para su autodegradación por los americanos, ni con su correlato, el rabioso nacionalismo que compensa cultivados complejos de inferioridad.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. XXXII.

Amerika má všechny předpoklady k tomu, aby v budoucnu mohla ustanovit rovnocenný vztah jak s Evropou, tak USA, pouze se musí naučit je využít. Alfonso Reyes tak prohlašuje:

Již nějakou dobu mezi Španělskem a námi existuje pocit vyrovnání se a rovnosti. A nyní říkám před tribunálem mezinárodních myslitelů, jenž mě poslouchá: uznáváme právo na celosvětové občanství, jež jsme si vydobyli. Dosáhli jsme plnoletosti. Brzy si zvyknete s námi počítat.

Hace tiempo que entre España y nosotros existe un sentimiento de nivelación y de igualdad. Y ahora yo digo ante el tribunal de pensadores internacionales que me escucha: reconocemos el derecho a la ciudadanía universal que ya hemos conquistado. Hemos alcanzado la mayoría de edad. Muy pronto os habituaréis a contar con nosotros.¹⁰⁵

Amerika tradičně označovaná za mladý kontinent dospěla. Alfonso Reyes tak reaguje na Hegelovu negaci americké historie či na Ortegovu tezi o ještě nevyzrálém světadíle. Léta nejistoty a marného hledání sebe sama jsou u konce. Uvědomila si, kým je a zná svou sílu. Pokud Reyes mluví o syntéze kultur, následně dodává, že tento koncept je Evropany nesprávně pochopen. Nejedná se o pouhé smíchání různých vlivů, ale spojením vzniká element nový, jenž kromě předchozích prvků, obsahuje i něco jedinečného, co bylo vytvořeno během tohoto procesu.

Při řešení tradiční otázky, jež se hned po získání nezávislosti, stála jedním z palčivých témat pro mnoho hispanoamerických myslitelů, to jest, jakým směrem postupovat při vytváření národa, zda napodobovat fungující vzory či se snažit vytvořit model vlastní, Henríquez Ureña nemůže než se přiklonit k druhé možnosti. Jeho koncept totiž opravdovou imitaci ani neumožňuje. Stejným způsobem k otázce přistupuje i Reyes. Pokud v eseji *Visión de Anáhuac* (Vidina Anáhuacu) tvrdí, že příroda se podílí na utváření lidského charakteru, a tudíž každému národu vtiskuje jedinečné rysy, přesná imitace není možná, protože vše po zasazení do tak odlišného prostředí získá jinou podobu. To, mimo jiné, potvrzuje i výsledek snah pozitivisticky orientovaných politiků, jejichž program vytvořit v Hispánské Americe společnost imitující USA, skončil velkým neúspěchem.

Z výše uvedeného vyplývá, že jak Alfonso Reyes, tak Pedro Henríquez Ureña si uvědomují sílu španělské tradice a její podíl na formování nynější podoby Hispánské Ameriky. Na druhé straně nemožnost popřít minulost neznamena její dogmatické přijetí. Reyes tak prohlašuje, že není cílem být konzervativní, měnit přítomnost podle minulosti, ale umět využít nabytých znalostí.

¹⁰⁵ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 235.

Ne všechny činy, jež se staly, tvoří součást historie. Ta má velmi selektivní ráz: pouze něco si zaslouží být zapamatováno. Každý z národů si tak svou minulost dodatečně modifikuje výběrem pro něj významných událostí a jejich následnou interpretací. „A právě proto má volba toho, co si zasluhuje, aby bylo interpretováno, zásadní význam pro to, co se nazývá tradicí a pohybem tradování: je to re-afirmace tradice volbou.“¹⁰⁶ Důležitá je přitom kontinuita dějin. Odtud ona nemožnost opominout určitý, byť nepříznivý úsek. A jak zdůrazňuje Derrida¹⁰⁷, dědictví není nikdy zcela dané. Na nás do určité míry záleží, co podědíme. Pokud se tedy zmírní kritický přístup Hispanoameričanů k období kolonizace, zlepší se i jejich dědictví. Reyesův pohled se tak řídí v duchu hesla: „asimilar el pasado - asegurar el presente - afirmar el porvenir“¹⁰⁸, tedy přijmout minulost znamená zabezpečit si přítomnost a ztvrdit tak svou budoucnost. A Henríquez Ureña dodává: „...minulost je lekcí pro přítomnost, pokud umíme číst.“¹⁰⁹

Přijetí španělského dědictví se všemi jeho aspekty, ať příznivými pro Hispánskou Ameriku, či ne, je však pouze prvním krokem na cestě k poznání kulturní identity. Místní společnost během staletí prolínání různých národů a etnik získala v pravdě multikulturní ráz. Španělsko proto představuje pouze jednu ze složek (byť velmi vlivných) podílejících se na její současné podobě. Jejich cesta při hledání osobitého výrazu zde tedy nekončí. Další část své esejistické práce tak Henríquez Ureña s Reyesem věnují způsobu, jakým se jednotlivé složky propojovaly, formulují svou interpretaci syntézy kultur.

POJETÍ KULTURY

Dříve než se zaměříme na konkrétní situaci v Hispánské Americe, pokusíme se ukázat, jak oba esejisté přistupují k samotnému pojmu „kultura“. V odborně zaměřených dílech nalezneme velké množství definic, někdy až vzájemně si odporujících. První, na co je však potřeba upozornit, je, že ani jeden z myslitelů nepracuje s žádným pevně stanoveným konceptem, postupuje tak přesně v souladu s duchem eseje, jak jsme uvedli v úvodní kapitole.

¹⁰⁶ PETŘÍČEK, Miroslav. *Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 2011, s. 48.

¹⁰⁷ Ibid., s. 48.

¹⁰⁸ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 255.

¹⁰⁹ „...el pasado es lección para el presente, si sabemos leer.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 31.

Alfonso Reyes tedy odmítá definice příliš exaktní, strnulé, protože za důležitý aspekt kultury považuje její neustálou proměnlivost.¹¹⁰ Přesto v eseji *Posición de América* (Pozice Ameriky) jeho úvahy vycházejí ze dvou teorií kultury. Jednak zmiňuje práci Arnolda J. Toynbeeho, britského teoretika a filozofa dějin, a dále se inspiruje myšlením kubánského etnologa a antropologa, Fernanda Ortize.

Společně s Toynbeem Reyes vyzdvihuje nutnost nepřístupovat k jednotlivým národům izolovaně, ale zkoumat jejich dějiny jako celek. Přijímá i jeho definici nejmenší jednotky pro studium dějin: civilizace. Kultura splývá s civilizací, musí být zasezena do konkrétního časoprostoru. Reyes stejně jako Toynbee odmítá Spenglerovo pojetí, že by civilizace ve svém vývoji nezbytně reflektovala chod přírodních cyklů, a také pracuje s koncepcí tvořivých menšin, již používá i Pedro Henríquez Ureña. Oba spisovatelé za hybatele hispanoamerických dějin považují úzkou elitu: již od bojů za nezávislost se jednalo o projekty intelektuální menšiny, než aby podněty vycházely z lidové vrstvy společnosti.

V otázce propojení přírody s kulturou Reyes zastává názor, že příroda pouze podněcuje vznik kultury a až člověk ji z ní následně vytváří.¹¹¹ Kultura se proto učí, nikoli dědí biologickou cestou. Během procesu poznávání se neustále transformuje, mění svou podobu a výsledek je odlišný, jedinečný. Kultura tedy není plně integrovaná a my neznáme zcela ani tu, v níž žijeme.

V případě Fernanda Ortize je názorové souznění ještě patrnější. Kubánský antropolog proslul dílem *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar* (Kubánský kontrapunkt tabáku a cukru), v němž zavedl nový termín „transculturación“ (transkulturatione). Přestože Alfonso Reyes ani Pedro Henríquez Ureña sami tento termín pro své myšlení nepoužili,¹¹² jejich názory na kulturní míšení mu v mnohém odpovídají.

¹¹⁰ „...un ente fluido, en continua marcha y transformación, y no admite ser definida por contenidos estáticos, a menos que sean a corto alcance.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 238.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 238.

¹¹² Například Henríquez Ureña nejčastěji používá slovo *fusión* (sloučení). Viz. HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1. a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989.

VZÁJEMNÝ VLIV JEDNOTLIVÝCH KULTUR

Fernando Ortiz nutnost zavedení nového termínu objasňuje následovně:

...slovo transkulturacione lépe vyjadřuje odlišné etapy procesu přechodu od jedné kultury k druhé, protože tento proces nespočívá pouze v dosažení jiné kultury, což ve skutečnosti označuje angloamerický výraz *akulturace*, ale zahrnuje nevyhnutelně i ztrátu a odtržení předcházející kultury, což by se dalo částečně vyjádřit slovem *dekulturace*, a kromě toho znamená i následné tvoření nových kulturních jevů, které by se daly nazvat *neokulturace*.¹¹³

...el vocablo *transculturación* expresa mejor las diferentes fases del proceso transitivo de una cultura a otra, porque éste no consiste solamente en adquirir una distinta cultura, que es lo que en rigor indica la voz angloamericana *acculturation*, sino el proceso implica también necesariamente la pérdida o desarraigo de una cultura precedente, lo que pudiera decirse una *parcial desculturación*, y, además, significa la consiguiente creación de nuevos fenómenos culturales que pudieran denominarse de *neoculturación*.¹¹⁴

Při setkání dvou a více kultur se tedy nejedná o vliv jednostranný, jak etnocentricky prosazovali Evropané, ale působení je vzájemné. Spolu s původní kulturou se tak proměňuje i ta receptivní. Pedro Henríquez Ureña řekl: „Nyní zjišťujeme, že koloniální kultura nebyla pouhým přenesením z Evropy, jak se naivně předpokládalo, ale velkým dílem sloučení, sloučení evropských a indiánských věcí.“¹¹⁵

Ortizem nově zavedený pojem *transkulturacione*, tak měl nahradit stále rozšiřující se označení „*akulturace*“, jež Bronislaw Malinowski definuje jako: „...pasivní přizpůsobení se pevně stanovenému a definovanému kulturnímu standardu“.¹¹⁶ A dále vysvětluje nevhodnost tohoto pojmu:

Jedná se o etnocentrické slovo s morálním významem. Přistěhovalec se musí „zkulturnit“ (to *acculturate*); stejně tak musí učinit i indiáni, pohané a bezvěrci, barbaři či divoši, již se těší „dobrodiním“ být podrobeni naší Velkou západní kulturou. „Nevzdělanec“ má přijmout výhody „naší kultury“; je to „on“, kdo se musí změnit, aby se stal „jedním z nás“.

Es un vocablo etnocéntrico con una significación moral. El inmigrante tiene que „*aculturarse*“ (to *acculturate*); así han de hacer también los indígenas, paganos e infieles, bárbaros o salvajes, que gozan

¹¹³ *Druhý břeh Západu: výběr iberoamerických esejů*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 119.

¹¹⁴ ORTIZ, Fernando. *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar : advertencia de sus contrastes agrarios, económicos, históricos y sociales, su etnografía y su transculturación*. Madrid : Cátedra, 2002, s. 260.

¹¹⁵ „La cultura colonial, descubrimos ahora, no fue mero trasplante de Europa, como ingenuamente se suponía, sino en gran parte obra de fusión, fusión de cosas europeas y cosas indígenas.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 28.

¹¹⁶ „...una pasiva adaptación a un standard de cultura fijo y definido“ ORTIZ, Fernando. *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar : advertencia de sus contrastes agrarios, económicos, históricos y sociales, su etnografía y su transculturación*. Madrid : Cátedra, 2002, s. 125.

del „beneficio“ de estar sometidos a nuestra Gran Cultura Occidental. „El „inculto“ ha de recibir los beneficios de „nuestra cultura“; es „él“ quien ha de cambiar para convertirse en „uno de nosotros“.¹¹⁷

Právě proti tomuto konceptu pasivního přijetí evropského dědictví ostře vystupují i Alfonso Reyes s Pedrem Henríquezem Ureňou. Cítí se být součástí západní civilizace a prohlašují, že Američané mají nárok na evropskou kulturu, na jejímž vývoji se ale od roku 1492 aktivně podíleli, nikoli ji pouze přejímali v původní, nezměněné podobě.¹¹⁸

Jak připomíná José Luis Abellán, Evropané pokládali Nový svět, za „kontinent“ bez „obsahu“ („continente“ sin „contenido“)¹¹⁹ a věřili, že v něm našli místo, kde je možné oprostít se od své tíživé historie¹²⁰, ocitnout se opět na začátku, položit základy nové kultury.

Proti pojetí Ameriky jako kolébky nové kultury vystupuje Alfonso Reyes, když říká: „Tato představa, že lidské věci mohou být zcela nové, už sama o sobě svědčí o nedostatku kultury a absenci smyslu pro humanitní otázky.“¹²¹ Ostatně stejně se vyvíjela i evropská civilizace. Základy dnešní společnosti stojí na antickém dědictví, kdy římská kultura vycházela z té řecké, ta našla v mnohém inspiraci v Egyptě, tamní myšlení zase rozvíjelo učení států Blízkého východu, atd. Také v případě Ameriky proto nemůžeme považovat její kulturu za čistě evropskou nebo zcela nově vytvořenou, ale nově pronikající prvky se vždy smísily s pozůstatky předchozích kultur.

Nejvýrazněji je toto smíšení patrné v hlavním městě Mexika, na jehož příkladě Henríquez Ureña ukazuje, že ačkoliv se vládnoucí společnost mění, kontinuita místa pokračuje.

Konečně hlavní město, trojitě Mexiko –aztécké, koloniální, nezávislé–, je symbolem nepřetržitého boje a občasně rovnováhy mezi letitými tradicemi a novými impulsy, konfliktem a harmonií, jež vtiskují podobu stoleté mexické existenci.

¹¹⁷ MALINOWSKI, Bronislaw. Introducción. In *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar : advertencia de sus contrastes agrarios, económicos, históricos y sociales, su etnografía y su transculturación*. Madrid : Cátedra, 2002, s. 125.

¹¹⁸ „Perteneceamos al mundo occidental: nuestra civilización es la europea de los conquistadores, modificada desde el principio en el ambiente nuevo pero rectificada a intervalos en sentido europeizante al contacto de Europa.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 53.

¹¹⁹ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 37.

¹²⁰ „La sensación de liberación de un pasado histórico es enorme...“ Ibid., s. 56.

¹²¹ „Esto de figurarse que las cosas humanas pueden ser absolutamente nuevas acusa ya de por sí una falta de cultura y una ausencia de sentido humanístico.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 236-237.

La capital, en fin, la triple México –azteca, colonial, independiente-, es el símbolo de la continua lucha y de los ocasionales equilibrios entre añejas tradiciones y nuevos impulsos, conflicto y armonía que dan carácter a cien años de vida mexicana.¹²²

Autochtonní není pouze indiánská tradice, ale každý španělský prvek na americké půdě získává osobitý ráz.¹²³ Tato proměna je velmi patrná například v barokní architektuře, kdy se evropská předloha spojila s originálním pojetím místních umělců a mnoho vrcholných staveb baroka nalezneme právě v Latinské Americe. Jako další příklad uvádí Henríquez Ureña mexické muralisty (Riveru, Orozca), jejichž práce vycházející z indiánské tradice nadchla svět a zasloužila se o zrod nového uměleckého stylu. Nesmíme zapomenout ani na originální projev v oblasti literatury, kdy osobnosti jako Inca Garcilaso, Alarcón, Sor Juana, Bello, Martí, Darío atd. překonaly své evropské vzory, obohatily stávající světovou produkci a naopak samy se staly zdrojem inspirace pro Evropany. Možná největší přínos pro světovou kulturu pak Henríquez Ureña spatřoval v oblasti hudby a tance. Syntézou jednotlivých elementů pocházejících z různých světadílů, etnik, národností tak vznikly jedinečné ukázky míšení, jež jsou důkazem transkulturačních teorií.

V oblastech s rozvinutou indiánskou civilizací, jako tomu bylo například v Mexiku či Peru, tak vznikala většina evropských měst často na základech těch původních indiánských. Španělští dobyvatelé rozvrátili státní uspořádání, zlikvidovali vládnoucí třídu a oficiálně zakázali původní náboženství. Vyšší formy kultury, jako byla astronomie, náboženství či umění, tak upadaly, neboť chyběla část společnosti, jež by byla schopna je nadále rozvíjet, naproti tomu v oblasti lidové kultury původní tradice i nadále přežívaly. Tedy stavěly se přepychové sakrální stavby a paláce bohatých v evropském stylu, ale chudší vrstvy společnosti dále žily ve svých typických příbytcích (el bohío, jacal, rancho). Stejně tomu bylo i v případě stravy, i nadále se skládala povětšinou z původních lokálních surovin a obsahovala jen málo z evropského exportu.

Henríquez Ureña prohlašuje, že svět evropský panuje ve městech, zatímco ten indiánský nachází své útočiště na venkově. Přetrvává tak Sarmientova dichotomie město-venkov. A ještě stále je možné najít oblasti evropským vlivem příliš nezasažené. Do nejhorší situace se však dostali ti, již převzali z evropské kultury pouze jazyk či oblečení.

¹²² HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 4.

¹²³ *Ibid.*, s. 4.

Závažný je případ indiána nebo mestice, jenž z evropské kultury získal pouze jazyk a snad skromný oděv, ale upadl do pozice proletariátu, neznámé dřívější ekonomice před conquistou ani v primitivních kmenech, ani v „impériích“, jejichž důkladná organizace zamezovala chudobě. Problémem španělské Ameriky i nadále zůstává její sociální integrace.

Grave caso, sí, el del indígena, o el del mestizo, que de la cultura europea no ha adquirido sino el idioma y si acaso la exigua vestimenta, pero que ha caído en la situación de proletario, desconocida para la economía anterior a la conquista, tanto en las tribus de vida rudimentaria como en los “imperios” cuya minuciosa organización evitaba la indigencia. El problema de la América española es todavía su integración social.¹²⁴

Henríquez Ureña tedy prosazuje harmonické pojetí v otázce mísení kultur. Věří, že nestojí proti sobě, izolovaně, bez kontaktu, ale že se vzájemně ovlivňují, přebírají jedna od druhé nové prvky, jež následně v upravené podobě začleňují do vlastní kultury. Na druhé straně, jak vyplývá z výše uvedeného citátu, ne vždy tento proces proběhne v ideální podobě a slovy Ortize tak namísto transkulturacy dochází pouze k dekulturaci, vykořenění člověka z původní kultury.

NATIVNÍ KULTURY

Tím se dostáváme k otázce dalších etnik, jež jsou součástí americké kultury. Ani jeden z esejistů jim však nevěnuje ani zdaleka takovou pozornost jako kultuře evropské, což neznamená, že by vůči nim zaujímal negativní postoj či jejich podíl na vytváření kulturní identity popírali, spíše si uvědomují svou nedostatečnou znalost jak indiánských, tak černošských etnik a nechtějí se dopustit dezinterpretace, jak tomu docházelo u předešlých generací.

Henríquez Ureña připomíná staletí trávající nepochopení indiána ostatními kulturami. Tento proces započali Evropané, když vytvořili dva obrazy původního obyvatele: zručný a prostý indián, ctnostný divoch (el indio hábil y discreto, el salvaje virtuoso). Jednak tak skutečně konali z neznalosti, jednak se jednalo o cílené přetváření obrazu indiána, aby lépe odpovídal jejich vybásněným představám. V tomto duchu pokračovali i američtí romantičtí autoři a až ve 20. století dochází postupně k přehodnocení tohoto zkreslujícího pohledu.

Například Henríquez Ureña, aniž by se pouštěl do hlubších analýz, v eseji *Pasado y presente* (Přítomnost a minulost) pouze prohlašuje, že nativní kultury nejsou uzavřenou minulostí, jak se dříve tvrdilo, ale jsou významně přítomny i v dnešní Latinské Americe, tvoří součást její

¹²⁴ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 29-30.

intrahistorie. Stále je však nedokážeme zcela pochopit. Je zapotřebí k nim přistupovat komplexně a ne pouze vybrat jeden z prvků, jež se nám zrovna hodí.

Takto selektivně postupuje Reyes, když v eseji *Visión de Anáhuac* (Vidina Anáhuacu) sice popisuje propojení, jež prostřednictvím přírody pociťuje s předchozími obyvateli, indián však má v jeho popise spíše dekorativní podobu, ignoruje tak negativní aspekty nativních kultur. Přesto i on zastává názor, že jeho vliv na podobu dnešní kultury je velmi významný.

Na druhé straně, jak připomíná Rafael Gutiérrez Girardot¹²⁵, Reyes tvrdí, že jednou nastavený historický vývoj již nelze zastavit či vzít zpět. Indiánský svět v původní podobě zanikl, navždy už zůstane ovlivněn Evropou. Varuje tedy před snahou obnovit indiánské kultury „očistěné“ od nových prvků, jež často vedou až k jakémusi obrácenému rasismu. Úkolem současné generace je snažit se posbírat dědictví a naučit se je správně využít, dříve než daná kultura zcela zanikne.¹²⁶

Pedro Henríquez Ureña následně v eseji *Los tesoros del indio* (Poklady indiána) tvrdí, že indiánský vliv, ač skrytý, byl nesmírný. Je to právě on, kdo se z velké části zasloužil o přetvoření evropské kultury a položil tak základy osobitého hispanomerického vyjádření. Dodnes je umělecká hodnota původních indiánských výrobků nedoceněna, po staletí přehlížený a diskriminovaný indián tak jen potřebuje dostat příležitost, aby mohl oslnit svět. Latinská Amerika má právo na obě dědictví, jak indiánské, tak evropské. Následující generace by proto měly pokračovat v poznávání nativních kultur, aby dokázaly objevit a ocenit indiánské bohatství v plně šíři.

Je tedy zřejmé, že v případě obou esejistů se jedná pouze o letmé zmínky, spíše než jednotlivými etniky se zabývají až soužitím ras v Hispánské Americe.

¹²⁵ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992.

¹²⁶ “En nuestro caso se trata más bien de recoger la herencia de una cultura, ante el notorio quebranto de los pueblos que la han construido.” Ibid., s. 237.

MNOHOKULTURNÍ SPOLEČNOST HISPÁNSKÉ AMERIKY

Pro Ameriku není jiné rasy, než rasy lidské.

Para América no hay más raza que la raza humana.¹²⁷

Oba spisovatelé pohlíží na Latinskou Ameriku jako na mnohokulturní společnost a uvědomují si nemožnost zachycení „čistých“ kulturních forem. Ostatně o to ani neusilují, neboť právě jejich promíchání vytváří specifický ráz kontinentu. Alfonso Reyes v eseji *Toma de posición (Dobyť pozice)* vyzdvihuje fakt, že právě Latinoameričané díky své etnické rozrůzněnosti nepřikládají přehnaný význam minimálním rozdílům mezi rasami, ale samotný koncept pokládají za: „...statický, bez vědeckého podkladu ani dopadu na lidskou důstojnost či inteligenci, všichni jsou si na začátku rovni, pokud jsou jim nabídnuty stejné příležitosti...“¹²⁸. Amerika si plně uvědomuje neopodstatněnost diferencování lidí na základě jejich rasy a dosažení rovnoprávného postavení pro všechny bez ohledu na původ či barvu pleti, považuje za svou nevyhnutelnou a nezpochybnitelnou povinnost.¹²⁹

Reyes dále zmiňuje koncept *rasa cósmica* (kosmické rasy) Josého Vasconcelose, s nímž spolupracoval ve spolku Ateneo. K jeho pojetí se šířeji nevyjadřuje, pouze mu slouží k ilustraci směru, jakým se Hispánská Amerika v tomto ohledu ubírá. Tedy, že se dokáže lépe přenést přes rasové problémy než například Evropa a USA. Uvědomuje si, že na jejím území dochází ke koexistenci několika kultur. Je proto oprávněné používat plurál a hovořit o kulturách Hispánské Ameriky. Nežijí však izolovaně, ale v interakci. Dokonce, jak říká Vladimír Svatoň: „...kultury se mohou stýkat v jediném člověku...“¹³⁰ Právě v tomto soužití a promíchání všech těch kultur, etnických skupin, národních tradic (indiánské, kolonizátorů, černošské z různých kmenů napříč Afrikou, přistěhovalců jak z Evropy, tak i z Asie) spatřuje Reyes základ pro vytvoření specifického amerického obyvatelstva. „Pracovitě nitro Ameriky postupně smíchává tuto heterogenní substanci a dnes již existuje typické americké člověčenstvo, existuje duch Ameriky.“¹³¹

¹²⁷ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 245.

¹²⁸ „...concepto estático sin fundamento científico ni consecuencia ninguna sobre la dignidad o la inteligencia humanas, uniformes en principio cuando se les ofrecen iguales posibilidades...“ Ibid., s. 244.

¹²⁹ „...cosa transitoria cuya exacta nivelación nuestra América entiende como uno de sus deberes sociales inapelables e indiscutibles.“ Ibid., s. 244.

¹³⁰ SVATOŇ, Vladimír a Anna HOUSKOVÁ. *Literatura na hranici jazyků a kultur*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, s. 10.

¹³¹ „La laboriosa entraña de América va poco a poco mezclando esta sustancia heterogénea, y hoy por hoy, existe ya una humanidad americana característica, existe un espíritu americano.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 231.

VZTAH NÁRODNÍ SVÉBYTNOSTI A POVĚDOMÍ O HISPANOAMERICKÉ SOUNÁLEŽITOSTI (MAGNA PATRIA)

ZROD MYŠLENKY NA SJEDNOCENÍ

...univerzální člověk, o němž sníme, o nějž usiluje naše Amerika, nebude chladný: bude umět nalézt zalíbení ve všem, ocenit všechny nuance, ale bude ze své země; ze své země nikoliv cizí...

...el hombre universal con que soñamos, a que aspira nuestra América, no será descastado: sabrá gustar de todo, apreciar todos los matices, pero será de su tierra; su tierra, y no ajena...¹³²

Již v období bojů za nezávislost se začaly vytvářet projekty na sjednocení bývalých španělských kolonií v jeden silný celek, jenž by tak svou velikostí a významem mohl konkurovat Spojeným státům americkým či evropským mocnostem. Za otce a hlavního propagátora této myšlenky bývá považován Simón Bolívar. Jeho úsilí vyústilo v roce 1826 svoláním kongresu v Panamě (Congreso del Istmo). Integrační proces však již od začátku bojkotovalo USA obávající se vzniku silného konkurenta a i většina ostatních států upřednostnila své lokální mocenské zájmy před vytvořením jednotného uskupení. Bolívarův projekt tak končí nezdarem. Jak ale podotýká José Luis Abellán, jeho krach byl pouze relativní. Tomuto velkému obdivovateli klasického antického světa vděčí Amerika za vznik demokratických liberálních republik.¹³³ Poukázal na univerzální charakter hispanoamerické kultury, „el bolivarismo“ se stalo inspirací pro řadu dalších myslitelů. Ani jeho sen o sjednocení Ameriky neupadl v zapomnění. Ukázal směr, jakým se mohou státy do budoucna ubírat.

Co pro někoho může být pouhým symbolickým aktem, bez většího dopadu na situaci hispánských zemí, v tom Henríquez Ureña vidí potřebný základ. Velké myšlenky se nerodí ucelené najednou, ale postupně vznikají a rozvíjejí se na základě dílčích podnětů a právě první krok, byť jen v symbolické rovině, se může stát oním potřebným impulsem, jenž započne cosi velkého.

¹³² „... le dará el gusto intenso de los sabores nativos, y esa será su mejor preparación para gustar de todo lo que tenga sabor genuino, carácter propio.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 8.

¹³³ „...el fracaso político de Bolívar fue solo relativo; en definitiva, y aunque fracasase en su idea de unidad, de él proviene y él supo conformar el orden político de las futuras naciones hispanoamericanas.“ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 58.

Naštěstí pro nás se svět nemění stejnou rychlostí, jako se rodí myšlenky. Mnoho profetických ideí potřebuje čas, aby se mohly rozvinout v smysluplný a žádoucí projekt. „...slovo musí pokračovat v otvírání brázd zasévajíc naděje: v nečekaný moment pak semínko možná vyklíčí.“¹³⁴ Po letech válečných konfliktů mezi jednotlivými zeměmi se Hispanoameričané ve dvacátém století k Bolívarovu plánu postupně začínají navracet. José Abellán k tomu dodává: „...jestliže je jisté, že Hispánská Amerika selhala jako politické uskupení, tento nezdar přispěl k pozdějšímu bohatému kulturnímu vyjádření.“¹³⁵

KOSMOPOLITISMUS VERSUS NACIONALISMUS

Alfonso Reyes a Pedro Henríquez Ureña ve svém díle navazují na Bolívarovu představu o vzájemné pospolitosti jednotlivých států Hispánské Ameriky. Základní jednotící prvek mimo společné koloniální minulosti nacházejí právě v oblasti kultury. Víze o společné kulturní komunitě nejsou pouhým utopickým snem do budoucnosti, ale danou skutečností existující dávno před rozdrobením celku na jednotlivé samostatné státy, jež se sice v počátečních letech existence snažily exaltovat vzájemné rozdíly a posílit tak povědomí o národní specifčnosti, přesto nedokázaly zcela zpřetrhat pouto ani ke Španělsku, natož pak k ostatním státům Hispánské Ameriky.

Oba myslitelé si plně uvědomují množství rozdílů mezi jednotlivými územími, ať už vzniklých přirozenou cestou (odlišná krajina, podnebí) nebo uměle (snaha odlišit se od sousedních států apod.). V této variabilitě však spočívá hlavní jednotící prvek Hispánské Ameriky. Již jsme uvedli onu nesmírnou rozmanitost obyvatelstva a mnoho let trvající úsilí o jejich rovnoprávné postavení. Hispanoameričany spojuje každodenní nutnost konfrontace a soužití s odlišným. Jsou tedy více otevřeni k přijímání růzností než jakákoliv jiná oblast. Jak píše Anna Housková, Henríquez Ureña nehledá vnitřní jednotu ve spirituální misi jako José Rodó ani ve spojení ras jako José Vasconcelos, ale ve společné otevřenosti vůči různým možnostem.¹³⁶

¹³⁴ „...la palabra debe seguir abriendo surcos, sembrando esperanzas: la simiente germinará, en momento inesperado tal vez.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 12.

¹³⁵ „...si es cierto que Hispanoamérica fracasa como entidad política, este fracaso redundará en rica expresión cultural posterior...“ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 56.

¹³⁶ „La unidad interior de Hispanoamérica no la busca en su misión espiritual, como José Rodó, ni en la fusión de razas, como José Vasconcelos, sino en un principio o un núcleo común abierto a varias posibilidades.“ HOUSKOVÁ, Anna. „La utopía y el sentido histórico“. In *Pedro Henríquez Ureña. La utopía de América*. Varsovia: CESLA, ediciones UNESCO, 1995, s. 20.

Alfonso Reyes také upozorňuje na to, že mluvit o „homogeneidad americana“ (americké homogenosti)¹³⁷, by bylo až příliš idealistické. Dílčí odlišnost však nepředstavuje překážku v procesu sjednocování kontinentu. Podle Reyese „Sloučení neznamena zřeknutí se osobitého charakteru věcí...“¹³⁸, pouze hlubší porozumění a spolupráci mezi jednotlivými státy při zachování jejich národních specifit. Jak píše José Luis Abellán, Reyes vyzdvihuje důležitost univerzálního rázu kultury, jenž stojí, ať vyživován možnostmi a jedinečnými každé z jednotlivých kultur, nad nimi. Proto pokud se chce stát mexická kultura vpravdě světovou, musí rozvíjet a kultivovat to skutečně nejvíce mexické.¹³⁹ Reyesův kosmopolitismus tak nespočívá ve smazání rozdílů a vytvoření unifikované masy, ale znamená: „...lepší porozumění mezi zeměmi, opravdovou lidskou schopnost procházet napříč národy a aklimatizovat se v jakémkoliv z nich a mír na zemi pro lidi dobré vůle.“¹⁴⁰

Také Pedro Henríquez Ureña nespatořoval rozpor mezi zachováním autochtonních prvků jednotlivých území a sjednocením Ameriky. Laura Febres popisuje jeho pohled takto: „...láska k vlasti, Americe a vesmíru v jeho celistvosti si neprotiřečily, ale vytvářely perfektní syntézu, v níž žádný z elementů nemohl existovat, pokud by neexistoval ten druhý.“¹⁴¹ Tento přístup je formulován v eseji *Utopía de América* (Utopie Ameriky) na příkladu Mexika. V době, kdy Henríquez Ureña s Reyesem v této zemi společně působili ve spolku Ateneo, dochází k zvyšování vlivu nacionalismu v mexické společnosti, místy až k jeho radikalizaci. Stojí tak před nimi nelehký úkol smířit tento nacionalismus se snahou o prosazování americké pospolitosti.

Henríquez Ureña se vydává následující cestou. Mexiko, jež zná a považuje takřka za svou rodnou zem, nyní přehodnocuje svou minulost. Zjišťuje, co má jaký význam pro budoucnost.

¹³⁷ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 244.

¹³⁸ „La unificación no significa la renuncia a los sabores individuales de las cosas...“ Ibid., s. 249.

¹³⁹ „Señala la importancia, por encima de todo, de los factores universales de la cultura, si bien alimentados por las alternativas y peculiaridades de cada una de ellas. Así una cultura mexicana verdaderamente universal, sólo puede establecerse sobre el desarrollo y el cultivo de lo más propiamente mexicano.“ ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972, s. 164.

¹⁴⁰ „...un mejor entendimiento entre los pueblos, facilidad humana total para atravesar todas las naciones y aclimatarse en cualquiera de ellas, y paz en al tierra a los hombres de buena voluntad.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 252.

¹⁴¹ „...el amor a la Patria, a América y al Universo en su totalidad no se contradecía sino que formaban una síntesis perfecta, donde cada elemento no podía existir sino existía otro.“ FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009, s. 63.

Získává novou podobu, upevňuje svůj osobitý ráz. Prohlašuje se za způsobilé k vytvoření svého typu civilizace.¹⁴²

Henríquez Ureña však přes tuto obrozující tendenci nepovažuje Mexiko za mladou zemi, ale na jeho příkladě polemizuje s pohledem Evropanů označujících celou Ameriku za „mladý“ kontinent. Proti této zažitě tradici zastává názor, že pod španělskou kulturou je stále přítomna silná indiánská tradice (i když v notně ochuzené podobě oproti své původní slávě). „Mexiko je jedinou zemí z Nového světa, kde existuje dlouhá, přetrvávající, nikdy nezlomená tradice ve všech věcech, ve všech typech aktivit.“¹⁴³ Mexiko má tudíž pestrou minulost a základy, na nichž může stavět. Nesmí se proto nechat odradit názory z venčí. Svůj projekt může zrealizovat prostřednictvím kultury a nacionalismu. Ovšem obojí je chápáno v odlišném slova smyslu, než jaký získaly tyto pojmy během 19. a 20. století. Kultura nemá být sférou sama pro sebe, člověk se nemá jen učit znát, ale i učit vytvářet¹⁴⁴, bez populární kultury je vysoká kultura „falešná a pomíjivá“ (falsa y efímera).

Také v případě nacionalismu je potřeba postoj Henríqueze Ureña vymežit vůči v jeho době převládajícímu pojetí, kdy se jednalo především o způsob, jak se vyhranit vůči nepříteli zvenčí, jenž si chce národ podmanit a nebo jej úplně zničit. Popřípadě se rodil z pocitu méněcennosti národa usilujícího tak o zlikvidování ostatních kultur, vůči nimž se cítil být podřadný a neuměl se jim jinak dorovnat. Jak píše Edward Demenchonok¹⁴⁵, při prosazování tohoto typu nacionalismu hrozí nebezpečí ztráty občanských svobod a demokracie. Společnost rozdrobená na konfliktní menšiny je snadným terčem pro extremistické skupiny, totalitní diktátory. Henríquez Ureña proto objasňuje: „Máme na mysli jiný nacionalismus, ten duchovní, jenž se rodí z vlastností každého národa, ve chvíli, když jsou přeloženy do umění a myšlení.“¹⁴⁶

¹⁴² “Y México está creando su vida nueva, afirmando su carácter propio, declarándose apto para fundar su tipo de civilización:” HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 3.

¹⁴³ “México es el único país del Nuevo Mundo donde hay tradición, larga, perdurable, nunca rota, para todas las cosas, para toda especie de actividades...” Ibid., s. 3.

¹⁴⁴ “...no es sólo aprender a conocer sino igualmente aprender a hacer.” Ibid., s. 4.

¹⁴⁵ DEMENCHONOK, Edward. “Filosofía intercultural para la convivencia en un mundo diverso e interrelacionado.” In *Mundo da vida, interculturalidade e educação*. Brazil: Editora e Grafica Universitaria/PREC/UFPEL, 2013. [online]. [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/teoria/debates/demenchonok.htm>>.

¹⁴⁶ “Se piensa en otro nacionalismo, el espiritual, el que nace de las cualidades de cada pueblo cuando se traducen en arte y pensamiento...” HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 5.

Nový nacionalismus má tedy vzniknout uvědoměním si svých kulturních a uměleckých předností. Avšak to, že Mexiku přiznáme jeho specifické autochtonní rysy, neznamená, že jej vyjmeme z hispánského společenství. Mnohaleté soužití pod korunou jednoho státu k sobě přiblížilo jednotlivé země, i přesto, že se tento vliv v období po ukončení bojů za nezávislost snažily všemožně popírat. Hispanoamerická spolupráce neznamená smazání osobitých rysů, jenž oblastem vtiskl například krajinný ráz, ale kulturní pouto umožňující jednotlivým zemím najít k sobě cestu. „Jednotná historie, jednotný cíl v politickém a intelektuálním životě vytváří z naší Ameriky jeden subjekt, velkou vlast, společenství národů určených k tomu, aby se každým dnem sjednocovaly více a více.“¹⁴⁷

A z jakého důvodu má Amerika o tuto jednotu usilovat? Henríquez Ureña nutnost nalezení dialogu mezi jednotlivými zeměmi ilustruje na příkladu řeckých městských států v období starověku či italských renesančních měst. Na jejich osudu je názorně vidět, že rozdrobenost a rivalita vede k tragickému konci. Šance Hispánské Ameriky na získání rovnoprávného postavení vůči Spojeným státům americkým či Evropě spočívá v jejich vzájemné spolupráci. Žádná z jednotlivých zemí dnes není dostatečně silná, aby jim dokázala plně konkurovat. Pokud však státy své hlasy spojí, zbytek světa je bude muset vyslyšet. Podobně na jejich budoucnost pohlíží i Alfonso Reyes, když prohlašuje: „Možnosti Ameriky se redukuje na jedinou možnost: harmonii kontinentu.“¹⁴⁸

Oba spisovatelé se označují za stoupence kosmopolitního pojetí společnosti. Alfonso Reyes uvádí, že existují dva typy kosmopolitismu: první, uplatňovaný například Římany, se snaží unifikovat dobytá území, aby si tak ulehčil proces jejich podmaňování. Druhý typ, o nějž usiluje moderní společnost, je kosmopolitismus založený na vzájemném respektu mezi kulturami. Prosazuje svobodu a autonomii jednotlivých složek uvnitř celku. Jeho cílem je usnadnit pohyb člověka napříč světem, rozvinout poznání a pochopení mezi národy. Podle Reyese v dějinách lidstva nalezneme čtyři pokusy o jeho zavedení (křesťanská rytířská kultura středověku, humanismus v období renesance a jeho zájem o člověka samého, osvícenství a důraz na rozum, romantické hledání společné fantazie). Ani jedna z těchto snah neskončila úspěchem, ale původně vznešená myšlenka se často zvrhla a měla opačný dopad. Dnes se tedy usiluje o typ pátý. V jeho koncepci nenalezneme předchozí ideje, ale základem

¹⁴⁷ “La unidad de su historia, la unidad de propósito en la vida política y en la intelectual, hacen de nuestra América una entidad, una magna patria, una agrupación de pueblos destinados a unirse cada día más y más.” HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 5.

¹⁴⁸ “Las posibilidades americanas se reducen a una posibilidad de armonía continental.” REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 241.

je uvědomění si prvotní úlohy člověka, a to být sousem svého bližního.¹⁴⁹ Základním úkolem se tak stává dosažení míru. V případě Hispánské Ameriky opětovné obnovení koherentního a harmonického uspořádání.¹⁵⁰

Henríquez Ureña nám na závěr zodpoví otázku, k níž čtení těchto textů čtenáře dovede. Jak jde smířit požadavek na univerzálního člověka s oním taktéž vyžadovaným nacionalismem? Spojení není složité, ba naopak. V tomto ideálním světě: „...by neměly zmizet rozdíly, jež vycházejí z charakteru klimatu, jazyka, tradic, nýbrž všechny tyto rozdíly, namísto aby znamenaly rozdělení a neshody, by se měly kombinovat jako různé zbarvení lidské jednoty.“¹⁵¹

Již jsme uvedli, že snaha o sjednocení amerických států, spíše než by vycházela ze všeobecného povědomí, je projektem několika předních osobností hispanoamerického politického a kulturního života. Také Alfonso Reyes a Pedro Henríquez Ureña považují integrační proces především za úkol hispanoamerické inteligence, jejíž myšlení je nejen hluboce zakořeněné v jejich zemi, ale zároveň i přirozeně internacionalistické¹⁵², tíhnoucí k prosazování kosmopolitismu, jenž Rafael Gutiérrez Girardot nazývá „el cosmopolitismo con la raíz patria“¹⁵³ (kosmopolitismus zakořeněný ve vlasti).

Henríquez Ureña v eseji *Utopía de América* (Utopie Ameriky) připomíná, že úroveň vzdělání v koloniích na začátku emancipačního procesu byla velmi nedostatečná. Jednalo se spíše o projekt úzké elity, jež i po skončení bojů za nezávislost nadále určovala další vývoj ve státech. Amerika si tedy zvykla, že její přední představitelé z různých kulturních oblastí se účastní politického života (např: Alberdi, Sarmiento, Hostos) a jejich zapojení vyžaduje i dnes. Na celém kontinentu se setkáme se specifickou situací, a to, že umělecký (především literární svět) je úzce propojen se sférou politickou, což má, jak píše Reyes¹⁵⁴, následující dopady. Jednak nižší úroveň specializace v porovnání s Evropany a neustálé odvádění pozornosti od

¹⁴⁹ „...el hombre en su primer función, que es la de vecino del hombre.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 255.

¹⁵⁰ „...restaurar entre ellas otra vez el sueño de una organización coherente y armoniosa“ Ibid., s. 228.

¹⁵¹ „La universalidad no es el desgastamiento: en el mundo de la utopía no deberán desaparecer las diferencias de carácter que nacen del clima, de la lengua, de las tradiciones, pero todas estas diferencias, en vez de significar división y discordancia, deberán combinarse como matices diversos de la unidad humana.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 8.

¹⁵² „Para esta hermosa armonía que preveo, la inteligencia americana aporta una facilidad singular, porque nuestra mentalidad, a la vez que tan arraigada a nuestras tierras como ya lo he dicho, es naturalmente internacionalista.“ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 233.

¹⁵³ Ibid., s. XX.

¹⁵⁴ Ibid., s. 233.

umělecké či vědecké činnosti, na druhé straně ty pozitivní: lepší se přiblížení intelektuálů k lidu, porozumění jejich situaci, vzájemná propojenost, ne pouze izolace.

Ať už nedostatek recipientů či nestabilní politická situace neumožnili americkým myslitelům uzavřít se ve svém intelektuálním světě. Naopak propojení s reálným životem je přimělo vidět souvislosti, vytvářet syntézy či zkoušet své teorie v praxi. V porovnání s Evropou tudíž nejsou podřadnými, ale mohou nabídnout nové pohledy na problémy a starý kontinent tak v mnohém obohatit. Tato specifické situace propojení spisovatelů s politikou zapříčinila, že, jak píše Edgar Montiel, pokud dnes můžeme s jistotou hovořit o něčem hispanoamerickém, je to především v oblasti kultury. Představitelem této sjednocené hispanoamerické společnosti pak je právě inteligence. „...Naše Amerika je především realitou kulturní.“¹⁵⁵ Ta se pak může stát základem pro vytvoření jednoho celku i v dalších odvětvích lidského působení.

III. HISPÁNSKÁ AMERIKA JAKO KULTURNÍ AREÁL

KULTURNÍ IDENTITA V LITERATUŘE

Kultura je stěžejní oblastí, z níž je možné postupovat až k naplnění snu Henríqueze Ureña o společné „magna patria“. V jejím rámci pak vyniká především literatura. Hispanoameričané v ní nejen formulují a nacházejí vlastní identitu, ale pocítují i nejužší propojení jednotlivých států v jeden kulturní areál. Není proto náhodou, že právě Henríquez Ureña byl první, kdo pojal literatury jednotlivých států Hispánské Ameriky jako celek a sepsal knihu *Corrientes Literarias en la América Hispana* (Literární proudy v Hispánské Americe), v níž poukazuje na jejich vzájemnou propojenost. Rafael Gutiérrez Girardot pak upozorňuje, že i Alfonso Reyes, jako spisovatel a literární teoretik, při svých úvahách o situaci Hispánské Ameriky často vycházel právě z literatury, jež pro něj byla „documento viviente“¹⁵⁶ (žijící doklad), v němž je možné nalézt kořeny dané kultury, jednotlivé prvky a vlivy tvořící základy daného společenství.

¹⁵⁵ “Nuestra América es antes que nada una realidad cultural.“ MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica, 2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

¹⁵⁶ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. XIV.

V eseji *Toma de posición ante la cultura* (Zaujmutí postoje ke kultuře) Alfonso Reyes vyzdvihuje důležitost literatury, v níž je obsažena imaginace lidstva. Spisovatel na papíře vytváří svůj svět, jeho představivost není omezována ničím zvenčí, pouze autorovým talentem. Často podceňované písemnictví tak v sobě obsahuje skrytou sílu. V něm se formulují prvotní ideje, vytváří svět možný i nemožný, jenž se později stává inspirací pro nové teorie uplatnitelné například v politice. Jak píše Carlos Fuentes, literatura objevuje skryté věci ve společnosti, pojmenovává je a nechává promlouvat, dává jim jméno a hlas.¹⁵⁷ Každý národ pro svůj vývoj musí pěstovat a rozvíjet svou osobitou literaturu. Fernando Aínsa tak prohlašuje:

Je možné bez přehánění říci, že velká část iberoamerické kulturní identity byla definována zásluhou její výpravné prózy. Ačkoliv by se toto tvrzení mohlo zdát protichůdné, k objasnění reality neexistuje nic lepšího než fikce.

Se puede decir sin exagerar que gran parte de la identidad cultural de Iberoamérica se ha definido gracias a su narrativa. Aunque lo parezca, esta afirmación no es contradictoria. Nada mejor que la ficción para explicar la realidad.¹⁵⁸

ŠPANĚLSKÝ JAZYK A HISPANOAMERICKÁ LITERATURA

Pokud přisoudíme literatuře tak velký význam pro poznávání kulturní identity, vyvstane problém jazyka jako hlavního nástroje vyjádření. Písemnictví se, na rozdíl od jiných uměleckých oblastí (např. hudby či sochařství), v nichž se lze alespoň na první pohled oprostít od evropského vlivu a výsledné dílo bude stále srozumitelné pro vnímatele, potýká s problémem, zda je možné zachytit iberomerickou realitu v nezkreslené podobě prostřednictvím španělštiny, tedy evropského jazyka. Neboli slovy Henríqueze Ureñi: „V literatuře je problém složitý, zdvojený: básník, spisovatel se vyjadřují v jazyce získaném ze Španělska.“¹⁵⁹ A je vůbec možné, natož pak žádoucí, se tohoto dědictví zbavit?

Henríquez Ureña odmítá možnost řešení v navrácení se k nativním jazykům. Nejenže pro většinu americké inteligence jsou nesrozumitelné, ale i v případě, že by se původní jazyky naučila, okamžitě by se dramatickým způsobem zredukoval počet recipientů. Mimoto ani ony již neodrážejí realitu celého kontinentu, pouze jeho částí. A i když se „...věnuje mnoho úsilí,

¹⁵⁷ FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo*. Madrid : Mondadori, 1990, s. 28.

¹⁵⁸ AINSA, Fernando. *Identidad cultural de Iberoamérica en su narrativa*. Madrid: Gredos, 1986, s. 23.

¹⁵⁹ “En literatura, el problema es complejo, es doble: el poeta, el escritor, se expresan en idioma recibido de España.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 37.

aby lokální jazyky byly zachovány a s nimi i tradice a zvyky, jež vytvářejí specifčnost regionu, velké jazyky kultury převládnu.“¹⁶⁰

Ani snahy nově vzniklých států v porevolučních letech o vytvoření vlastních jazykových variant k dosažení úplné emancipaci, nejsou řešením. Toto úsilí naštěstí skončilo nezdarem. Takový proces nejen trvá řadu let, ale je k němu zapotřebí i mnoha vynikajících spisovatelů schopných jazyk kultivovat. Henríquez Ureña píše naštěstí, neboť jednotu jazyka považuje za základ, o něhož se hispanoamerické státy mohou opřít. Vlastnictví jednoho z nejrozšířenějších světových jazyků jim dodává sílu a význam. Kniha napsaná ve španělštině má potenciál ovlivnit obrovské množství čtenářů, kniha napsaná v lokálním jazyce jen hrstku.

Cílem tedy není přestat vyjadřovat se ve španělském jazyce, ale uvědomit si, že jazyk utváří způsob našeho myšlení a cítění. Pokud chceme zachytit novou realitu, potřebujeme upravit i náš nástroj k tomu určený.¹⁶¹ Španělština tak v každé oblasti získává svůj osobitý ráz, specifickou slovní zásobu, ale pořád zůstává jednotná, srozumitelná napříč kontinentem. Henríquez Ureña proto věří: „Společný jazyk nás nenutí ztratit se v hlase sboru, jehož směr není v našich rukou, pouze nás nutí vytříbit náš způsob vyjádření, nalézt nezaměnitelný přízvuk.“¹⁶² Laura Febres shrnuje jeho názor: „Hispanoamerický výraz má počáteční cizí formy, ale vlastní charakter. Zmíněný charakter postupně přetváří, i když ne zcela, formu v jejím zabarvení a specifickém tónu.“¹⁶³

Důležité je upozornit, že přes tuto originalitu nedojde k úplnému vymizení evropského vlivu. Ve vyjádření Latinské Ameriky vždy zůstane patrná návaznost na literaturu evropskou, a to i když bude vycházet z lokálních podmětů. Protože si však každý jazyk v sobě nese veškeré tradice, jež přežívají i nadále, byť třeba přikryty novými změnami,¹⁶⁴ Amerika spolu se

¹⁶⁰ “Esfuerzos se harán para mantener vivas las lenguas locales, y con ellas las tradiciones y costumbres que dan sabor a la existencia regional; pero las grandes lenguas de cultura predominarán.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 13-14.

¹⁶¹ “No hemos renunciado a escribir en español, y nuestro problema de la expresión original y propia comienza ahí. Cada idioma es una cristalización de modos de pensar y de sentir y cuanto en él se escribe se baña en el color de su cristal. Nuestra expresión necesitará doble vigor para imponer su tonalidad sobre el rojo y el gualda.“ *Ibid.*, s. 38.

¹⁶² “El compartido idioma no nos obliga a perdersen en la masa de un coro cuya dirección no está en nuestras manos: sólo nos obliga a acendrar nuestra nota expresiva, a buscar el acento inconfundible.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 43.

¹⁶³ “La expresión hispanoamericana posee inicialmente formas extranjeras pero espíritu propio. Dicho espíritu irá gradualmente transformando a la forma –aunque no completamente– en sus matices y acentos especiales.“ FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009, s. 68.

¹⁶⁴ “Cada idioma lleva consigo su repertorio de tradiciones, de creencias, de actitudes ante la vida, que perduran sobreponiéndose a cambios, revoluciones, trastornos.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 13.

španělštinou zdělila i kulturu celé románské rodiny. Pedro Henríquez Ureña tak zastává názor, že přijetí tohoto dědictví, neznamená pouhé napodobování evropských vzorů, pouze společné kořeny. Je nemožné popřít literární tradici a zcela se osamostatnit. „Nejenže by odloučení bylo pouze iluzorní –komunikační síť tomu zabraňuje– ale máme právo vzít si z Evropy vše, co chceme: máme právo na všechny výtobytky západní kultury.“¹⁶⁵

Latinská Amerika v průběhu své historie dokázala, že, ač inspirována evropskými směry, je schopná příchozí podměty přetvořit a vtisknout jim specifický ráz. Příkladem může být odlišné pojetí romantismu s významnou úlohou krajiny, či vytvoření vlastního stylu, modernismu. Španělský jazyk tedy není pro hispánské země překážkou. Představuje nejen hlavní pouto potvrzující jejich spřízněnost, ale také možnost, jak světu představit vlastní tvorbu.

VÝZNAM HUMANITNÍCH OBORŮ PRO SPOLEČNOST

V předchozí kapitole jsme upozornili na to, jak velký význam Alfonso Reyes s Henríquezem Ureñou přisuzují nejen literatuře, ale i celé kultuře. Právě ta je první oblastí, kde se podařilo vytvořit rozsáhlejší povědomí o hispánské pospolitosti. Celé společenství stojí na jejich základech a spisovatelé si tak uvědomují i význam humanitních oborů pro americký kontinent.

Působení obou spisovatelů ve spolku Ateneo je spojeno s intenzivní činností v oblasti školství. V reakci na pozitivismus a severoamerický utilitarismus usilují spolu s ostatními členy o navrácení prestiže humanitním oborům a o jejich rozvoj na univerzitách, zastáváje názor, že „...vzdělání – pojato v širokém lidském smyslu slova, jenž mu přisoudili Řekové – je jediným spasitelem národů.“¹⁶⁶ Všestranné vzdělání zastává významnou úlohu na cestě k naplnění jejich nové vlastní utopie. Jak píše Anna Housková: „S [...] přizemností [utilitarismu USA] se Latinská Amerika koncem 19. století polemicky konfrontuje a staví proti němu své humanistické poslání – duchovní symbol Ariela proti severoamerickému Kalibánovi.“¹⁶⁷

¹⁶⁵ “No sólo sería ilusorio el aislamiento –la red de las comunicaciones lo impide–, sino que tenemos derecho a tomar de Europa todo lo que nos plazca: tenemos derecho a todos los beneficios de la cultura occidental.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 41-42.

¹⁶⁶ “...convencidos de que la educación –entendida en el amplio sentido humano que le atribuyó el griego– es la única salvadora de los pueblos.“ Ibid., s. 65.

¹⁶⁷ HOUSKOVÁ ANNA. Doslov. In *Vzkříšení utopie*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007, s. 219.

Členové Atenea navazují na myšlenky Josého Enriqueho Rodóa a hlavní inspiraci nacházejí v antické kultuře. Jejich cílem však je, jak upozorňuje Rafael Gutiérrez Girardot¹⁶⁸, pochopit podstatu věcí, ne pouze povrchně memorovat řeckou či latinskou gramatiku, jak čnila dobová školní praxe. Slovy Pedra Henríqueze Ureñi: „Nový humanismus opěvuje klasickou kulturu, ne jako uměleckou ozdobu, ale jako základ intelektuálního a morálního vzdělávání.“¹⁶⁹

Spolek Ateneo rozvíjí mnoho aktivit k šíření nejen klasické kultury. Humanitní obory zažívají rozkvět, mnoho předních osobností se podílí na výuce zcela nezištně bez nároku na honorář, vědomy si nutnosti vychovat novou společnost. Henríquez Ureña však zdůrazňoval, že pouze univerzity nestačí, je potřeba zlepšit výuku již na základních školách. Sám mnoho let působil jako učitel na střední škole a měl možnost seznámit se s problémy výuky v praxi, ne pouze v teoretické rovině. Zastával názor, že je nezbytné naučit žáky především umět studovat.

Důležitá je přitom spolupráce mezi učitelem a studentem. Hlavním cílem by mělo být naučit žáky kritickému myšlení. Nepředkládat jim ucelená fakta k učení se nazpaměť, ale pomáhat jim, aby se sami zorientovali v textu, udělali si na něj svůj vlastní názor a postupně je dovést až k samostatné četbě. Rétorika se nesmí zaměřovat s uměním, perfektní naučení gramatických jevů nevede k vytvoření jedinečného díla. Už Řekové ji správně označili za pouhý nástroj.

Jen málo lidí dokáže být originálními, „...mnoho uměleckých forem, je formami rituálními.“¹⁷⁰ Pouze imitují, tedy opakují (snaží se o vytvoření rituálu s okolím), používají staré, již kladně ohodnocené prvky, protože potřebují získat uznání ostatních. Jakmile jsou však formy až příliš popsány, ustáleny v jedné podobě, ztrácejí své kouzlo a upadají. Učitel nemůže žáky naučit, jak vytvořit originální dílo, pouze jim pomoci učit se. Dát jim tzv. „kvalitní orientaci v literatuře“ (buena orientación literaria)¹⁷¹, aby sami mohli předložené informace konzultovat, snažili se je pochopit, proniknout do hloubky, ne pouze spokojit se s informacemi poskytnutými a zjednodušenými masovými médii.

Je proto nezbytné rozvíjet i humanitní obory, jež jsou nepostradatelné při formování člověka jako plnohodnotné lidské bytosti schopné samostatné reflexe a vlastního úsudku. Odtud také

¹⁶⁸ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. XIII.

¹⁶⁹ “El nuevo humanismo exalta la cultura clásica, no como adorno artístico, sino como base de formación intelectual y moral.“ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1. a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 62.

¹⁷⁰ “...muchas formas artísticas son formas rituales.“ *Ibid.*, s. 70.

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 66.

inspirace antickou kulturou spatřující ideál v harmonickém vyváženém rozvoji člověka, ne pouze jeho pár vybraných složek. Právě Antika se svou vírou v člověka, v jeho zdokonalování a možnost dosažení ideálu během pozemského života, dává zemím Latinské Ameriky naději na zlepšení jejich situace. Podporuje je v projektování vlastních utopií a dodává jim potřebnou oporu ve snaze o realizaci lepší budoucnosti.

VLASTNÍ UTOPIE

ANTICKÁ VÍRA V MOŽNOST LIDSKÉHO ZLEPŠENÍ

Poslední kapitola je věnována budoucnosti hispanoamerických zemí, reflexi jejich vlastní utopie. Pedro Henríquez Ureña s Alfonsem Reyesem vyzdvihují význam utopie pro kulturu této oblasti: utopické myšlení provází Ameriku od objevení až dodnes. Jak píše Anna Housková: „Utopie se tak stává součástí její vlastní historie. Jestliže v koloniální epoše byla Amerika předmětem evropských snů a zájmů, od počátku 19. století se stává subjektem svých vlastních dějin a perspektiv.“¹⁷² Američané se v esejích vrací k tomuto způsobu myšlení, tentokrát však nejsou pouhým objektem, ale samotným tvůrcem. Abychom lépe porozuměli tomuto návratu k utopii, jenž se na první pohled, vzhledem k historické zkušenosti, může jevit překvapivým, podíváme se na způsob, jakým oba myslitelé k utopii přistupují.

Anna Housková v článku *Utopie Ameriky* uvádí:

Mexičan Alfonso Reyes, nejvýznamnější esejista první půli 20. století a velký znalec helénismu, se vrátil k antickému zdroji myšlenky „lidského zlepšení“ (mejoramiento humano). Na rozdíl od utopického pojetí Reyes neoddělil „lidské zlepšení“ od dějin, od tradice, ale ponořil ho do velkého času kultury, kde člověk je „roubem předků“ a má odpovědnost za generace potomků.¹⁷³

Stejně tak i Pedro Henríquez Ureña upozorňuje, že počátky utopie je nutné hledat v řecké antické kultuře. a to především z následujícího důvodu. Předchozí civilizace považovaly za ideál stabilitu, nesnažily se o pokrok, ale pouze o udržení stávající situace. Pokud přeci jen k nějaké změně došlo, z jejich pohledu se jednalo o dílo boží, nikoliv lidské. Naopak Řecko dalo západnímu světu:

...zájem o neustálé zdokonalování. Ve chvíli, kdy objeví, že člověk jako jednotlivec může být lepším než je a společensky žít lépe než žije, nespočine ve snaze nalézt tajemství úplného zlepšení, naprosté dokonalosti.

¹⁷² HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky“. *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31.

¹⁷³ Ibid.

...la inquietud de perfeccionamiento constante. Cuando descubre que el hombre puede individualmente ser mejor de lo que es y socialmente vivir mejor de como vive, no descansa para averiguar el secreto de toda mejora, de toda perfección.¹⁷⁴

Henríquez Ureña zastává názor, že právě s Řeckem jsme se naučili poznávat sebe sama, svou historii, a pocítili jsme nutkání k neustálému snažení se o vylepšení životní situace. Řekové dali člověku naději a víru, že se může stát lepším. A to ne pouze zásahem vyšších sil, ale svého zdokonalení musí člověk dosáhnout sám. Henríquez Ureña proto odmítá zasazovat vznik utopie až do období renesance a za klíčové dílo utopického žánru označuje již například Platónovu Republiku. Antické Řecko podle něj přináší světu diskuzi a kritiku. „Dívá se do minulosti a tvoří historii, hledí do budoucností a vytváří utopii.“¹⁷⁵

ODMÍTNUTÍ ČISTĚ RACIONALISTICKÝCH KONCEPCÍ

Latinskoameričtí spisovatelé převážně přijímali toto řecké poselství o možném zdokonalení se, avšak poučení z vlastní historie, se stavěli kriticky k racionalisticky koncipovaným utopiím snažícím se o zavedení přesného řádu, řízeného exaktními pravidly. Alfonso Reyes na úvod eseje *Las agonias de la razón* (Agónie rozumu) vzpomíná na rozhovor se svým přítelem:

Prohlíželi jsme si některé fotografie z Akropole, když tu náhle můj přítel vykřikl:

–Nevím, zda mi porozumíš. Unavují mě řecké věci, jsou příliš plné rozumu.

Examinábamos algunas fotografías de la Acrópolis, y mi amigo exclamó de pronto:

–No sé si me entiendes. Me cansan las cosas griegas, están demasiado llenas de razón.¹⁷⁶

Alfonso Reyes tento názor dále objasňuje: není již možné věřit pouze v samotný rozum. Lidská historie ukázala, že inteligence nejde ruku v ruce s lidskou dobrotou, jak se dříve věřilo. Iracionální stránka člověka je stále přítomna, tvoří jeho neoddělitelnou součást. Nelze ji zcela odstranit, pouze potlačit. V takovémto stavu však představuje latentní hrozbu, jež může kdykoli opět proniknout na povrch.

Iracionální stránka člověka! Cožpak ji Řekové nedbali? V žádném případě: jejich kultura byla kulturou hradeb proti barbarství, jež je všude obklopovalo a to ne pouze mezi cizími národy, ale i ve chvíli, když opustili město a pokračovali směrem na venkov. Proti barbarství, této noční můře, z níž sami nedávno

¹⁷⁴ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1. a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 6-7.

¹⁷⁵ “Mira al pasado, y crea la historia; mira al futuro, y crea las utopías“. Ibid., s. 7.

¹⁷⁶ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 75.

unikli a do níž se obávali opět upadnout. Dílo Apolóna spočívalo v zkrocení Dionýsa, jenž by sám o sobě byl zavlekl Řecko do víru bláznovství.

¡La parte irracional del hombre! Pero ¿acaso la ignoraban los griegos? En modo alguno: su cultura fue una cultura de murallas contra la barbarie que por todas partes los rodeaba, y no sólo entre los pueblos extraños, sino en cuanto salían de la ciudad y daban algunos pasos campo adentro; contra la barbarie de cuyo pesado sueño ellos acaban de salir, al punto de que vivían acautelándose ante las posibles recaídas. La obra de Apolo consistió en domesticar a Dionisos, que por sí solo hubiera arrastrado a Grecia en un torbelino de locura.¹⁷⁷

Řekové tedy čelili stejnému problému (město versus barbarství), s jakým se státy Hispánské Ameriky potýkají dodnes. Řecký racionalismus ztroskotal, protože nepochopil, a nebo pochopil špatně a nedostatečně lidské břímě, a to nejistotu našeho bytí. Dostatečně si neuvědomili a nesnažili se poznat svého hlavního nepřítele: lidskou iracionalitu. Jejich koncept byl „...příliš striktní, arogantní, velmi necitlivý. Katastrofálním způsobem zavrhoval temné síly, jež člověk musí porazit uvnitř svého srdce.“¹⁷⁸ Stejně chyby se pak dopustili i intelektuálové osmnáctého a devatenáctého století a dodnes se musíme vypořádávat s následky, jež toto pojetí ve společnosti způsobilo.

IRACIONÁLNÍ SÍLY

Snem Latinské Ameriky je dosáhnout úplné svobody. Na této cestě se však člověk potýká s problémem, že právě z absolutní svobody pociťuje strach. Ve chvíli, kdy ji dosáhneme, přichází zděšení z obrovské každodenní zodpovědnosti, jež před námi nyní stojí: „...největší problémy člověka začínají ve chvíli, kdy je mu umožněno dělat vše, co by chtěl“¹⁷⁹ Jedinec toto břímě často není schopen nést a hledá řešení v přenesení zodpovědnosti za své činy do rukou nějaké autority.

První skupina lidí se dobrovolně vzdává části své svobody tím, že za hybatele věcí považují iracionální síly. Za to pak platí strachem z jejich chování, jsou snadným terčem různých šarlatánů a jiných podvodníků, jejich víra může zastínit racionální argumenty a mohou být snadno zmanipulováni. V dnešní době, kdy došlo ke snížení víry v nadpřirozené síly, se pak

¹⁷⁷ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s. 76.

¹⁷⁸ “Su concepción de la vida racional deja mucho que desear: era muy estrecha, muy arrogante, muy insensible; desestimaba de una manera desastrosa las fuerzas oscuras que el hombre debe vencer dentro de su propio corazón.“ Ibid., s. 79.

¹⁷⁹ “En efecto, las mayores dificultades del hombre comienzan cuando le es dable ya hacer cuanto le place.“ Ibid., s. 77.

tato snaha o zbavení se alespoň části zodpovědnosti projevuje zvýšeným výskytem nejrůznějších neuróz.

Jakmile se stavba našich přesvědčení zhroutila, když se lidé střetli s možnostmi svobody, mohlo by se zdát, že se lze vyhnout povinnostem pouze za určitou cenu. Obranné hradby, jimiž člověk uzavírá svou svobodu, jsou zaplacený prostřednictvím určitých nevědomých pocitů vinny, jejichž vědomým projevem je strach.

Una vez que el armazón de nuestras creencias se ha derrumbado, una vez que los hombres se han enfrentado con las posibilidades de la libertad, pareciera que sólo pueden rehusarse a sus responsabilidades mediante cierto precio. Las murallas defensivas con que el hombre encierra su libertad tienen que pagarse mediante ciertos inconscientes sentimientos de culpabilidad, cuya expresión consciente es el miedo.¹⁸⁰

Druhá část společnosti pak hledá řešení v podobě autoritativního vůdce, na nějž deleguje své povinnosti. Tím lze zdůvodnit, proč masy lidí jsou ochotné zbožňovat diktátory či absolutistické krále. Často si však neuvědomují, že zároveň ztrácejí i svá práva. Toto jednání nás pak může přimět k názoru, že „...lidské masy jsou a vždy budou neschopny opravdové svobody.“¹⁸¹ Představa, že by totalitní společnost, byť vzešlá z ušlechtilých utopických projektů, mohla tento problém vyřešit, je však zcela iluzorní.

Latinská Amerika by se měla vydat cestou jinou, poučit se z minulosti. Zavrhnout projekty racionalistických utopií a ponechat si pouze touhu a víru v lidské zlepšení. Iracionální síly existují a vždy budou naší součástí. Často ovládají lidské chování, aniž by si toho člověk byl vůbec vědom. Všimají si jich umělci, již si pomocí své imaginace dokáží uvědomit, že není možné porazit je racionálními argumenty. Ve válce s nimi nelze zvítězit, ale je možné vyhnout se, na rozdíl od Řeků, drtivé prohře. Anna Housková zastává názor, že „Vlastní hispanoamerické pojetí utopie se tedy od evropského liší jinými akcenty: v popředí není racionální model (ortegovský „geometrický rozum“) a posedlost budoucností, nýbrž alternativní imaginace a její sepětí s neuzavřenými americkými dějinami.“¹⁸²

NOVÁ HISPANOAMERICKÁ UTOPIE

Po odmítnutí takovéhoho racionalistického pojetí utopie se tak již požadavek spisovatelů na vytvoření vlastních utopií v Latinské Americe jeví méně překvapivým. Amerika, jež se od chvíle, kdy byla objevena Evropou, musela potýkat s neustálými pokusy o realizaci některé z

¹⁸⁰ REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992, s.78.

¹⁸¹ „...las masas humanas son y serán siempre incapaces de la verdadera libertad.“ Ibid., s. 78.

¹⁸² HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky“. *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31.

evropských utopií, jíž byla odpírána její opravdová tvář a následně modifikována, aby lépe odpovídala evropským přáním, si více, než kdo jiný, uvědomuje nebezpečí nesprávně pojaté utopie.

Přesto Henríquez Ureña říká: ano, chceme stavět základy naší budoucnosti na utopii, ale na utopii naši vlastní. Tentokrát nebudeme cizím projektem, ale převezmeme řízení a povedeme zemi směrem, jenž si sami vytyčíme. José Luis Martínez připomíná slova Alfonse Reyese:

Posledním cílem Ameriky není nic jiného než stejný symbol, v jehož duchu se objevila na světové scéně. Amerika je povolána, aby zrealizovala utopii, lepší svět, o němž všichni lidé snili.

El destino último de América no es otro que el signo mismo que presidió su aparición en la escena universal: América está llamada a realizar la utopía, el mundo mejor en que todos los hombres han soñado.¹⁸³

V tom bude nesmírný přínos Ameriky k dějinám západní civilizace, utopie k jejímu myšlení neoddělitelně patří a nový kontinent ji oživí stejně, jako se mu to povedlo například s románovou tvorbou ve chvíli, kdy Evropa vyčerpala své síly a zdálo se, že tento žánr se nachází na konci cesty.

Ani Pedro Henríquez Ureña nemluví pouze o obecné utopii, jež je naší dějinnou determinací, ale vidí v utopii cíl pro Ameriku. Její realizace je pro Ameriku nutností vyvěrající z povahy všech lidí a zároveň Amerika sama je ze svého historického hlediska utopickou myšlenkou. Rafael Gutiérrez Girardot upozorňuje, že v koncepci Henríqueze Ureñi je patrný vliv Ernsta Blocha, jenž utopii oprošťuje od klamavých iluzorních představ a přetváří ji v historickou a antropologickou kategorii.¹⁸⁴

Jeho představa je tak vzdálená utopickým projektům renesančním, těmto výplodům fantazie, již ze své podstaty nerealizovatelným. Nyní před námi stojí její moderní verze, jejíž uskutečnění je možné, v ní svět není jednou provždy dán, není uzavřený, dále neměnný. Nejedná se o snahu zachovat či znovu obnovit nějaké ztracené rajské místo, v utopii Henríqueze Ureñi se musí vytvořit budoucnost nová na základě nových konceptů a požadavků.

¹⁸³ MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la navegación de Alfonso Reyes*. [1.a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992, s. 32.

¹⁸⁴ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. XXIV.

Je důležité zdůraznit, jaké události na Henríqueze Ureňu při formulování nové utopie bezprostředně působily. Jeho koncept vzniká jako reakce na tyranské lokální vůdce, pro něž je projekt sjednocené Ameriky zcela nežádoucí. Ti pak ve snaze podkopat věrohodnost tohoto plánu jej nazývají utopií v pejorativním slova smyslu. Henríquez Ureña toto označení přejímá, avšak nepohlíží na něj negativně, ale dává mu jiné pozitivní konotace. Jeho návrh nové utopie se stává vyjádřením nesouhlasu se stávající situací, hosenou rukavicí všem, kdo použitím tohoto termínu chtěli projekt odsunout do sféry nereálna. Utopie má reflektovat naši touhu, ne představovat chladný konstrukt rozumu. Cílem je, aby vycházela z našeho nitra. Na její finální podobě se musí podílet i naše city, naše srdce.

Musíme dojít k jednotě „magna patria“, ale pokud by tento cíl byl uzavřen uvnitř sebe, aniž by dokázal překročit své hranice, pokud by v sobě nezahrnoval větší myšlenkové bohatství, stal by se pouze dalším z oněch projektů, jež v sobě akumulují moc pouze pro lásku k moci a nic víc. Nový národ by byl mezinárodní mocností, silnou a obávanou, určenou k zasytí nového teroru v lůně sklíčeného lidstva.

Debemos llegar a la unidad de la magna patria; pero si tal propósito fuera de su límite en sí mismo, sin implicar mayor riqueza ideal, sería uno de tantos proyectos de acumular poder por el gusto del poder, y nada más. La nueva nación sería una potencia internacional, fuerte y temible, destinada a sembrar nuevos terrores en el seno de la humanidad atribulada.¹⁸⁵

To je nebezpečím vůdců bez vizí, již nově vzniklý stát nechtějí obohatit také o duchovní sféru. Úkolem státu je stanovit i morální zásady umožňující mu překonat materiální a ekonomický chtíč. Nová společnost musí stát na nových základech, ne pouze krátkodobých konceptech. Samotná vidina materiálního zisku ji nemůže dlouhodobě semknout a spojit a v případě krize dojde k jejímu rozložení. Aby tyto okamžiky byl schopen nový útvar přežít, musí být založen na hlubším poutu, lidé k sobě musí chovat pocit sounáležitosti, ne pouze touhu po ekonomickém zisku.

Utopický projekt Henríqueze Ureňi v sobě neobsahuje pouze sen o sjednocení latinskoamerických států, ale zároveň se vznikem nového celku by mělo dojít i ke změnám ve společnosti: cílem je sociální spravedlnost.

Rozšířme duchovní oblast: dejme abecedu všem lidem, dejme každému lepší nástroje, aby mohl pracovat ve prospěch všech. Usilujme přiblížit se k sociální spravedlnosti a opravdové svobodě, pokročme, konečně, k naší vlastní utopii.

¹⁸⁵ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 11.

Ensanchemos el campo espiritual: demos el alfabeto a todos los hombres; demos a cada uno los instrumentos mejores para trabajar en bien de todos; esforcémonos por acercarnos a la justicia social y a la libertad verdadera; avancemos, en fin, hacia nuestra utopía.¹⁸⁶

V nové utopii dokáže člověk mimo základních ekonomických cílů sledovat i cíle vyšší. Dosáhne morálního rozměru. Úkoly si bude stanovovat ne pouze ve vidině bezprostředního zisku, ale dokáže přemýšlet i do budoucnosti. Cílem je dokonalá svoboda člověka jak osobní, tak společenská. Člověk ale musí být schopen tuto svou svobodu ocenit, umět ji využít, neleknu se zodpovědnosti, jež ji neoddělitelně provází. Právě tolik zanedbávané humanitní obory učí jednotlivce, jak se v této situaci zachovat. Učí člověka být lidskou bytostí v plné šíři, i když tomu sám musí něco obětovat.

Alfonso Reyes a Pedro Henríquez Ureña sní o tom, že Amerika se stane místem harmonického soužití bez ohledu na fyzické či charakterové odlišnosti. Místem, kde člověk dostane možnost být člověkem. Je to plán bezesporu utopický. Jakým způsobem na něj budeme pohlížet, pak záleží, jak se rozhodneme tento pojem interpretovat. V díle obou spisovatelů vidíme, že utopický nerovná se špatný či beznadějný. Naopak, představuje něco, co k člověku neoddělitelně patří. Obsahuje v sobě lidská přání a touhy. Jedná se o způsob, jak se vyrovnat s momentální nespokojeností, a především pak dává lidstvu naději na zlepšení, bez níž můžeme jen stěží existovat.

¹⁸⁶ HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989, s. 6.

ZÁVĚR

Ve vybraných esejích dvou předních hispanomerických spisovatelů, Pedra Henríqueze Ureñi a Alfonse Reyese, jsme se zaměřili na způsob, jak spisovatelé přistupují k evropskému dědictví, jak vnímají jeho proměny na půdě mnohokulturní Latinské Ameriky a jak si představují budoucnost kontinentu. Španělská kolonizace se od anglosaské výrazně lišila, a to především v míře propojení evropské kultury s nativní kulturou. Španělé do Nového světa vtrhli se vším, co jejich země mohla nabídnout jak pozitivního, tak negativního. Evropské vlivy se mísily s lokálními prvky a podle Reyese s Henríquezem Ureňou došlo k jejich syntéze.

Dnes již není možné oddělit jedno od druhého a americkou kulturní identitu je nutné hledat právě v tomto spojení. Pokud Hispanoameričané chtějí poznat sama sebe, musí akceptovat španělské dědictví. Jeho přijetí však neznamená, že by Latinská Amerika kulturu pouze imitovala, naopak propojením jednotlivých prvků vzniká vždy nová skutečnost, jež není pouhým součtem, ale obsahuje i něco navíc.

Přestože si jednotlivé země uchovávají svůj osobitý ráz, jejich dlouholeté soužití pod španělskou nadvládou mezi nimi vytvořilo pouto. Nejen španělský jazyk, ale i podobná historická zkušenost představují základ, na němž je možné stavět v cestě za společnou vlastí, již Pedro Henríquez Ureña nazývá “magna patria“.

Společnost Hispánské Ameriky je mnohokulturní. Spisovatelé proto neusilují o poznání jedné kultury, ale snaží se o uchopení rozličných kultur a jejich vzájemného propojení. Latinská Amerika má dlouholetou zkušenost s jejich soužitím, již staletí je tedy nucena zabývat se tématy, o nichž Evropa uvažuje až v posledních desetiletích. Ukazuje se tak nejen nadčasovost některých děl, ale i vyspělost Hispánské Ameriky ve srovnání s Evropou v těchto otázkách. Latinská Amerika se mnohem více dokáže otevřít novým podnětům, je zvyklá na nutnost konfrontace s jiným. Dokáže ho mnohem snáze přijmout a vstřebat. Právě v této rozrůzněnosti pak spisovatelé nalézají hlavní jednotící prvek. Hispanoameričany mezi sebou spojuje jejich otevřenost k jinému.

Rozdíly v nastavené vládní politice jednotlivých zemí zatím neumožnily, aby došlo k jejich většímu právnímu propojení. Přesto zejména v posledních letech je patrná vzrůstající snaha o posílení spolupráce nejen mezi státy Latinské Ameriky, ale také se Španělskem a Portugalskem. Co se ne zcela daří v politice, je již v oblasti kultury realitou. Autoři

upozorňují, že na Hispánskou Ameriku je možné pohlížet jako na jeden kulturní areál. Propojení nalézáme především literatuře, jež, ač často v rozdílném zpracování, reaguje na tytéž skutečnosti.

Budoucnost Hispánské Ameriky Alfonso Reyes a Pedro Henríquez Ureña spatřují v utopii, v jejímž duchu Nový svět vznikl a dále se vyvíjel. Během světových válek, v době hluboké krize evropské civilizace, se Amerika cítila být povolána, aby pokračovala v rozvíjení západoevropské kultury. Právě ona měla, v duchu utopie, dát světu novou naději.

Požadavek na utopii se může jevit přinejmenším překvapivým vzhledem k neblahé zkušenosti Hispánské Ameriky s pokusy ji realizovat. Spisovatelé však odmítají racionalisticky laděné utopie pojaté ve stylu těch, jež vznikaly od dob renesance, ale základ utopie spatřují v antické víře v možnost lidského zdokonalení.

Nejen to, Amerika dospěla, a nyní začíná svůj osud utvářet sama. Již nehodlá být pouhým objektem evropských fantazií, ale stává se tvůrcem svých vlastních utopií, jež vychází z lokálních potřeb a reagují na místní podněty. Amerika tak dovršuje mnoho let trvající proces emancipace, není imitátorem evropské kultury, ale podílí se na jejím obohacování. Je rovnocennou a přesto osobitou součástí západní civilizace.

RESUMEN

El presente trabajo se centra en los ensayos de dos pensadores hispanoamericanos, Pedro Henríquez Ureña y Alfonso Reyes, quienes se dedicaron al tema de la transformación de la influencia europea en el suelo de la América pluricultural. En los ensayos escogidos los escritores ofrecen reflexiones sobre la identidad cultural de la América Latina: pretenden distinguir los rasgos fundamentales de la expresión local que la difieran del resto del mundo Occidental al que, sin duda, pertenecen. El análisis revelará que América no es imitadora de la cultura Europea, sino que activamente participa en su enriquecimiento y que en las obras de sus pensadores ya están presentes elementos que Europa redescubrirá muchas años después.

La tesina consta de dos partes. La primera aporta informaciones generales sobre el ensayo y la utopía. Expone los datos básicos de la vida de los autores que influyeron en su pensamiento acerca de la América Latina y caracteriza la época histórica en la que vivían.

El primer capítulo de esta parte trata del género ensayístico, ya que para interpretar bien la obra de Henríquez Ureña y Alfonso Reyes, es crucial entender las peculiaridades del ensayo que lo caracterizan y distinguen de otros géneros literarios. Al mismo tiempo se destaca su importancia para el pensamiento hispanoamericano. En el caso de la utopía ya no se trabaja con el concepto del género, puesto que ni Alfonso Reyes ni Pedro Henríquez Ureña escribieron utopías, sino que la utopía se entiende como un modo de pensar propio e inseparable del ser humano. Se acentúa su rol decisivo para la sociedad hispanoamericana que sigue siendo actual desde el descubrimiento hasta hoy.

En los siguientes capítulos dedicados a la vida de los pensadores se pone énfasis en su experiencia tanto con España como con la América Latina que les estimulaba en el esfuerzo de adentrarse en la base de la cultura hispanoamericana. El último capítulo de la primera parte remite al trabajo del Ateneo de la Juventud que se fundó en 1909. Alfonso Reyes y Pedro Henríquez Ureña formaron parte de esta asociación, cuya función fue esencial en el camino hacia el redescubrimiento de las humanidades en México. Con la crítica del positivismo, el Ateneo inició el cambio en el pensamiento predominante de la época y destacó la importancia de la enseñanza equilibrada, inspirándose en el ideal de la antigüedad: *kalokaghatia*. Sus miembros admiraban a los filósofos antiguos y creían que la América Latina era heredera no solo de la cultura española, sino de toda la familia romana.

La segunda parte se enfoca en los ensayos escogidos. Está dividida en tres capítulos. La primera gira su mirada hacia el pasado. Describe la situación sociocultural de España antes y durante el descubrimiento de América. El propósito es mostrar la diferencia entre la colonización española y la anglosajona; la específica situación en la metrópoli que determinó su comportamiento en las Américas. Según Henríquez Ureña, España, acostumbrada a la sociedad pluricultural, se volcó entera a América con todo lo que tenía; tanto con los aspectos negativos como positivos. Los españoles se mezclaron con los nativos y surgió una nueva sociedad. Así que la cultura europea forma parte inseparable de la americana. Tras los siglos de la negación de España, los nuevos estados tienen que asumir esta herencia para poder conocerse a sí mismos y desarrollarse en el futuro. Esta aceptación en modo ninguno significa que América solo imite a Europa, sino que todos los estímulos llegados a su tierra se enriquecen de los elementos locales y se crea una cosa nueva, diferente. En palabras de Alfonso Reyes: “...la síntesis es aquí un nuevo punto de partida, una estructura entre elementos anteriores y dispersos, que –como toda estructura– es trascendente y contiene en sí novedades.”¹⁸⁷

El segundo capítulo desarrolla la situación de las naciones recién nacidas tras la emancipación. ¿Cómo superar el rencor a España? ¿Qué postura adoptar hacia los modelos de Europa o los Estados Unidos? ¿Imitar o crear? Todas estas preguntas se plantearon los pensadores después de la independización y siguen preocupando a la inteligencia hispanoamericana hasta hoy en día. Pedro Henríquez Ureña y Alfonso Reyes insisten en que sea necesario revalorizar el pasado. El primer paso hacia el entendimiento de su identidad cultural es asumir la historia sin emociones irracionales. Ni el complejo de inferioridad ni el otro extremo – el nacionalismo exaltado puede traer la solución. Los americanos son iguales a los europeos y participan en el enriquecimiento de la cultura occidental activamente, no solo imitan las ideas de los otros.

El segundo capítulo también se centra en el concepto de la cultura en la obra de Henríquez Ureña y Alfonso Reyes. Puesto que ambos conciben la América Latina como un área donde conviven en armonía las diferentes razas y culturas, se expone la teoría de Fernando Ortiz de la transculturación que corresponde con la interpretación de Alfonso Reyes y Pedro Henríquez Ureña. Justamente en esta variedad cultural, los pensadores reconocen un elemento crucial que une los estados hispanoamericanos entre sí: su gran tolerancia y comprensión de

¹⁸⁷ Reyes, Alfonso. *América*. Monterrey: FCE, Cátedra Alfonso Reyes del Tecnológico de Monterrey, 2005, p. 120.

lo diferente. Además, este capítulo aporta las reflexiones sobre el problema de cómo conciliar el anhelo de la sociedad hispanoamericana unida (magna patria) con la exigencia de conservar los rasgos peculiares de cada región. Los dos pensadores imponen el cosmopolitismo que en este caso no significa unificación, sino el respeto de lo autóctono y la habilidad de saber disfrutar de sus diferencias y convivir con las otras culturas en paz a pesar de ellas.

El tercer capítulo se dedica al futuro de los países hispanoamericanos. La unión entre los estados con la que la inteligencia americana sueña ya desde los tiempos de Bolívar todavía queda incumplida, alejada al mundo de la fantasía. Sin embargo, lo que no se logra en el ámbito político, ya es un hecho considerable en la cultura. La unión cultural constituye el primer paso hacia la magna patria, sobre todo, en la literatura, donde destaca. A pesar de los intentos de algunos países de crear su lengua propia, el español en América ha sobrevivido y aunque adquiere diferentes matices en cada región, las variantes siguen siendo inteligibles entre sí. Los hispanoamericanos poseen uno de los idiomas más importantes del mundo, lo que les facilita la posibilidad de influir una gran cantidad de personas. De ahí que el conocimiento del arte, resulte crucial para poder captar la identidad cultural de la América Latina.

Ya hemos mencionado la importancia que ambos escritores atribuyen a las humanidades y la pésima situación en la que éstas se hallaron al principio del siglo veinte tras las décadas de la admiración del positivismo. Por eso Henríquez Ureña y Reyes insistían en la necesidad de la reforma escolar, en la implementación de la enseñanza equilibrada que permitía al hombre desarrollarse en un ser plenamente humano capaz del pensamiento crítico y creación original que posibilitaría un mejor futuro para la América hispana.

Como hemos dicho, el porvenir en la obra de los pensadores es bastante utópico. No obstante, la utopía no se percibe en el sentido negativo, sino como el signo que presidió su aparición y al que, según Reyes, América está destinada a realizar. Puede resultar por lo menos sorprendente que América, teniendo la experiencia personal con los nefastos intentos de efectuar algunas de ellas, se imagina su futuro a través de utopía. Sin embargo, Pedro Henríquez Ureña y Alfonso Reyes rechazan las utopías racionalistas y solo se inspiran en la fe de los griegos del posible mejoramiento humano. Dicen sí a las utopías, pero ahora a las utopías propias que reflejan los anhelos de la América Latina, yo no serán meros objetos de fantasías de los otros, sino los creadores.

América incuestionablemente pertenece al mundo Occidental. Durante siglos Europa trasladó mucho de su cultura a la tierra americana, sin embargo, allí todo se mezclaba con los estímulos locales y se iba creando una expresión inconfundible y original. Además, la influencia no ha sido unidireccional, sino mutua. Al mismo tiempo que Europa cambiaba a América, bajo los nuevos impulsos iba transformándose a sí misma. Los hispanoamericanos tienen una experiencia larga con la convivencia de las culturas diferentes. Desde hace siglos han tratado temas a los que Europa sólo recientemente ha prestado atención. Los hispanoamericanos no son meros imitadores de la cultura del viejo continente, como Europa egocéntricamente mucho tiempo proclamaba, sino que hay que reconocer su aportación a la cultura occidental.

RESUMÉ

Tato práce se soustředí na proměny evropského vlivu na půdě mnohokulturní Hispánské Ameriky tak, jak je zpracována v esejích dvou hispanomerických myslitelů, Pedra Henríqueze Ureñi a Alfonse Reyese. Vybrané eseje reflektují kulturní identitu v Latinské Americe: snaží se stanovit základní prvky místního vyjádření, jež ji od odlišují od západního světa, kam však Amerika bez pochyby patří. Analýza textů prokazuje, že Amerika není imitátorem evropské kultury, ale že se aktivně podílí na jejím obohacování, a že v dílech hispanoamerických myslitelů jsou již přítomny postupy, jež Evropa znovuobjevuje až o mnoho let později.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. První část charakterizuje esej a pojednává o utopii. Nezabývá se přitom vymezením utopie jako literárního žánru, což pro účely práce není důležité, ale pohlíží na ni jako na způsob myšlení stěžejní pro vývoj Hispánské Ameriky. Přináší základní údaje o životě autorů, přibližuje dobu, kdy žili a jejich spolupráci ve spolku Ateneo de la Juventud. Jejím cílem je vytvořit teoretických podklad pro správnou interpretaci následných textů.

Druhá část se soustřeďuje na vybrané eseje. Jednotlivá témata jsou rozčleněna do tří okruhů. První okruh směřuje do minulosti. Popisuje socio-kulturní situaci ve Španělsku před objevováním Ameriky a během něj. Usiluje o zobrazení specifické situace, v níž se metropole nacházela, a jež zapříčinila rozdílný způsob španělské kolonizace. Podle Henríqueze Ureñi se Španělsko, zvyklé na mnohokulturní společnost, do Ameriky vrhlo celé, se vším, co mělo a vneslo do Nového světa prvky jak pozitivní, tak negativní. Španělé se smíchali s místním obyvatelstvem a vznikla nová společnost. Evropská kultura proto tvoří neoddělitelnou součást kultury americké.

První roky období po získání nezávislosti jsou charakterizovány snahou popřít španělský vliv. Reyes s Henríquezem Ureñou však věří, že pokud nové státy chtějí opravdu poznat samy sebe a dále se rozvíjet, musí si toto dědictví připustit. Jeho přijetí však v žádném případě neznamená, že by Amerika pouze napodobovala Evropu, ale všechny příchozí podněty se na jejím území obohacují o lokální prvky a vytváří se nová, rozdílná skutečnost.

Druhý okruh rozvíjí situaci, v níž se nacházely státy po bojích za nezávislost. Jak překonat zášť vůči Španělsku? Jaký postoj přijmout k evropským a severoamerickým vzorům? Napodobovat či tvořit? Všechny tyto otázky si pokládali myslitelé po získání samostatnosti a hispanomerická inteligence se jimi zabývá dodnes. Pedro Henríquez Ureña a Alfonso Reyes

zdůrazňují, že je třeba přehodnotit minulost. Prvním krokem k pochopení vlastní kulturní identity je přijetí historie bez iracionálních emocí. Ani komplex méněcennosti ani druhý extrém – přehnaný nacionalismus nemůžou přinést řešení. Američané jsou rovnocenní s Evropany a aktivně se podílejí na obohacování západní kultury.

Dále se tento okruh zaměřuje na koncept kultury v díle Henríqueze Ureñi a Alfonse Reyese. Jelikož oba pokládají Latinskou Ameriku za oblast harmonického soužití různých ras a kultur, je zmíněna transkulturační teorie Fernanda Ortize, jež odpovídá pojetí obou spisovatelů. Právě v této kulturní rozmanitosti pak autoři nalézají hlavní jednotící prvek spojující hispanoamerické státy, a to jejich toleranci a pochopení pro odlišné. Posledním tématem této části je otázka, zda a případně jak, sloučit touhu po společné vlasti Hispanoameričanů (*magna patria*) s požadavkem na zachování osobitých prvků každého regionu. Oba spisovatelé jsou zastánci kosmopolitismu. V jejich pojetí však neznamená unifikaci, ale uvědomění si rozdílností, respekt k autochtonnímu a především pak touhu jednotlivců soužít s ostatními kulturami v míru navzdory jejich odlišnostem.

Třetí okruh se věnuje budoucnosti hispanoamerických zemí. Snaha o spojení jednotlivých zemí v jeden pevný celek, o němž americká inteligence sní již od dob Bolívara, stále zůstává nenaplněna, odsunuta do světa fantazie. Nicméně, co se nedaří uskutečnit v politice, je již skutečností v oblasti kultury. Kulturní spojení je prvním krokem směrem k „*magna patria*“. Nejsilnější propojení je patrné v oblasti literatury, v níž spisovatelé, jakkoli se liší zpracováním, reflektují podobná témata. I přes snahy některých zemí o vytvoření vlastního jazyka, španělština v Americe přežila, a ačkoliv získává v každém regionu specifickou podobu, jednotlivé varianty zůstaly mezi sebou srozumitelné. Hispanoameričané tak disponují jedním z nejdůležitějších jazyků světa, což jim umožňuje ovlivnit velké množství lidí. Znalost umění se tak stává stěžejní oblastí pro pochopení identity Latinské Ameriky.

Oba spisovatelé proto přisuzovali velký význam humanitním oborům a upozorňovali na tíživou situaci, v níž se tyto disciplíny nacházely na začátku dvacátého století po letech vlivu k pozitivismu. Henríquez Ureña a Reyes poukazovali na nutnost reformy školního systému, zavedení vyváženého vzdělávání, jež by člověku pomohlo dospět v plnohodnotnou lidskou bytost schopnou samostatného kritického myšlení a originální tvorby.

Budoucnost je v díle obou spisovatelů značně utopická. Nicméně utopie není pocíťována v negativním slova smyslu, ale je vnímána jako symbol, v jehož duchu Amerika vznikla a dále se vyvíjela. Tento požadavek na utopii se vzhledem k historii Latinské Ameriky může

jevit překvapivým. Henríquez Ureña a Alfonso Reyes však odmítají racionalistické utopie a pouze se inspirují v řecké víře v lidské zdokonalení. Vznášejí požadavek na utopii, ale tentokrát utopii vlastní, jež bude reflektovat přání a touhy Latinské Ameriky.

Hispanoameričané již nebudou objektem evropských fantazií, ale stanou se tvůrci svých utopií.

Amerika bezesporu patří do západní civilizace. Během staletí Evropa přenesla na americkou půdu mnoho ze své kultury. Nicméně v Novém světě se vše smísilo s lokálními podněty a postupně se vytvářel nezaměnitelný a originální způsob vyjádření. Navíc vliv nebyl pouze jednosměrný, ale vzájemný. Na základě nových impulsů přicházejících z Ameriky měnila Evropa i samu sebe. Hispanoameričané mají dlouholetou zkušenost se soužitím různých kultur. Již staletí se zabývají tématy, jimž Evropa věnuje pozornost až v posledních letech, a mohou tak nabídnout mnoho cenných poznatků. Hispanoameričané nejsou pouhými napodobovateli kultury Starého kontinentu, jak Evropa dlouho egocentricky prohlašovala, ale je nutné uznat jejich přínos pro západní kulturu.

BIBLIOGRAFIE

- ABELLÁN, José Luis. *La idea de América*. Madrid: Ed. Istmo, 1972.
- ADORNO, T. W. "El ensayo como forma". *Notas de literatura*. Barcelona: Ariel, 1962.
- AGOSTONI, Claudia Agostoni. La utopía en el Nuevo Mundo. In *Utopía y Nuestra América*. Quito: Abya-Ayala, 1996, s. 32.
- AINSA, Fernando. *Identidad cultural de Iberoamérica en su narrativa*. Madrid: Gredos, 1986.
- AINSA, Fernando. *Vzkříšení utopie*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007.
- BELLINI, Giuseppe. *Nueva historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid : Castalia, D.L. 2003.
- BHABHA, Homi K. *Postkoloniální myšlení*. Vyd. 1. Praha: Helbich, 2012.
- FEBRES, Laura. *Pedro Henríquez Ureña: crítico de América*. s.l.: Cielonaranja, 2009.
- FERNÁNDEZ HERRERO, Beatriz. *La utopía de América : teoría, leyes, experimentos*. Barcelona : Anthropos, 1992.
- FUENTES, Carlos. *Valiente mundo nuevo*. Madrid : Mondadori, 1990.
- GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Vyd. 1. Praha: Filosofía, 1994.
- GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.
- GIL, Juan. *Mitos y utopías del descubrimiento*. Madrid : Alianza Editorial, D.L., 1989.
- HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2014.
- HERNÁNDEZ, Belén, Maria Dolores ADSUAR a Salinas Vicente CERVERA. *El ensayo como género literario*. 1a ed. Murcia: Universidad de Murcia, 2005.
- HERNÁNDEZ LUNA, Juan. "Prólogo." In *Conferencias del Ateneo de la Juventud*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2000.

- HOUSKOVÁ, Anna. *Imaginace Hispánské Ameriky. Hispanoamerická kulturní identita v esejích a v románech*. Praha: Torst, 1998.
- HOUSKOVÁ, Anna. „La utopía y el sentido histórico“. In *Pedro Henríquez Ureña. La utopía de América*. Varsovia: CESLA, ediciones UNESCO, 1995.
- HOUSKOVÁ, Anna, Oldřich KRÁL a Vladimír SVATOŇ. *Mezi okrajem a centrem: studie z komparatistiky*. Pardubice: Mlejnková, 1999.
- HOUSKOVÁ, Anna a Vladimír SVATOŇ. *Srovnávací poetika v multikulturním světě: akta ze symposia pořádaného 25. a 26. září 2003 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*. Pardubice: Mlejnková, 2004.
- HOUSKOVÁ, Anna. „Utopie Ameriky“. *Svět literatury*, 2005, roč. XV, č. 31.
- HOUSKOVÁ, Anna a Martin PROCHÁZKA. *Utopías del Nuevo Mundo: actas del Simposio Internacional - Praga, 8-10 de junio de 1992*. Pardubice: Mlejnek, 1993.
- HOUSKOVÁ, Anna. Úvodní studie, s. 11-26. In *Druhý břeh Západu. Výbor iberoamerických esejů*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- HOUSKOVÁ, Anna a Josef OPATRŇÝ. *Visión de Hispanoamérica: paisaje, utopía, quijotismo en el ensayo y en la novela*. 1a ed. Praga: Karolinum, 2010.
- JAIMES, Hector. *La reescritura de la historia en el ensayo hispanoamericano*. 1. ed. Madrid: Editorial Fundamentos, 2001.
- KRAUZE, Enrique. *Caudillos culturales en la Revolución mexicana*. España: Siglo veintinuno editores, 2000.
- KUNDERA, Milan. *Zneuznávané dědictví Cervantesovo*. Brno : Atlantis, 2005.
- MARTÍNEZ, José Luis. *Guía para la navegación de Alfonso Reyes*. [1. a ed.]. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992.
- MEDIN, Tzvi. *Ortega y Gasset en la cultura hispanoamericana*. 1. ed. Mexico: Fondo de Cultura Economica, 1994.
- MORE, Thomas. *Utopie*. 2. vyd., v MF 1. Praha: Mladá fronta, 1978.

- NÚÑEZ TAYUPANTA, Lucie. *Reflexe indiánského světa v hispanoamerickém eseji 20. století*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Moderní svět v zrcadle literatury a filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 2011.
- OPATRŇÝ, Josef. *Mexiko*. Praha: Libri, 2003.
- ORTIZ, Fernando. *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar : advertencia de sus contrastes agrarios, económicos, históricos y sociales, su etnografía y su transculturación*. Madrid : Cátedra, 2002.
- OVIEDO, José Miguel. *Breve historia del ensayo hispanoamericano*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.
- OVIEDO, José Miguel. *Historia de la literatura hispanoamericana*. Madrid : Alianza Editorial, 1995-2004.
- RODÓ, José Enrique. *Ariel*. Madrid : Cátedra, 2004.
- ROIG, Arturo A. *Teoría y crítica del pensamiento latinoamericano*. México: FCE, 1981.
- SÁINZ DE MEDRANO, Luis. *Historia de la literatura hispanoamericana : desde el modernismo*. Madrid : Taurus, D.L. 1989.
- SVATOŇ, Vladimír a Anna HOUSKOVÁ. *Literatura na hranici jazyků a kultur*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009.
- UBIETO ARTETA, Antonio. *Dějiny Španělska*. Praha: NLN, 2007.
- ZEA, Leopoldo. *Esquema para una historia de las ideas en Iberoamérica*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1956.
- HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro a Angel RAMA. *La utopía de América*. [1.a ed., reimpr.]. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1989.
- HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro. *La utopía de América: Utopia naszej Ameryki*. Varsovia: CESLA, 1995.
- HENRÍQUEZ UREÑA, Pedro. *Selección de ensayos*. La Habana: Casa de las Américas, 1965.

REYES, Alfonso a Antonio LAGO CARBALLO. *Alfonso Reyes*. Madrid: Cultura hispánica, 1992.

REYES, Alfonso. *América*. Monterrey: FCE, Cátedra Alfonso Reyes del Tecnológico de Monterrey, 2005.

REYES, Alfonso a Rafael GUTIÉRREZ GIRARDOT. *Última Tule y otros ensayos*. Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1992.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

CARILLA, Emilio. *Los orígenes del ensayo hispanoamericano*. Thesaurus. Tomo XLVIII. Núm. 2, 1993. [online]. [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/48/TH_48_002_142_0.pdf>.

DEMENCHONOK, Edward. "Filosofía intercultural para la convivencia en un mundo diverso e interrelacionado." In *Mundo da vida, interculturalidade e educação*. Brazil: Editora e Grafica Universitaria/PREC/UFPEL, 2013. [online]. [cit. 2015-01-11]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/teoria/debates/demenchonok.htm>>.

GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. "Pensamiento iberoamericano del siglo XIX." In *Historia de la literatura hispanoamericana. Siglo XIX*. Vol. 2. Madrid: Cátedra, 1987. [online]. [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: < <http://www.ensayistas.org/critica/generales/gomez3.htm> >.

GÓMEZ-MARTÍNEZ, José Luis. *Teoría del ensayo*. México: UNAM, 1992. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: < <http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/gomez/ensayo4.htm>>.

HIRSHBEIN, Cesia Ziona. *El ensayo literario en Hispanoamérica. Su expresión en Venezuela*. [online]. [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/13/aih_13_3_090.pdf>.

MARTÍNEZ ESTRADA, Ezequiel. "Homenaje a Pedro Henríquez Ureña". *REVISTA SUR*, Buenos Aires, año XV, julio de 1946, pp. 7-10. [online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: < <http://www.cielonaranja.com/paginaphu-martinezestrada.htm> >.

MONTIEL, Edgar. "El ensayo americano, centauro de los géneros". In *El humanismo americano. Filosofía de una comunidad de naciones*. Perú: Fondo de Cultura Económica,

2000. [online]. [cit. 2014-09-19]. Dostupné z:
<<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/montiel.htm>>.

RODRÍGUEZ GENOVÉS, Fernando. “El ensayo y lo sopesado”. In *Saber del ámbito. Sobre dominios y esferas en el orbe de la filosofía*. Madrid: Síntesis, 2001. [online]. [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/critica/ensayo/rodriguez.htm> >.

ZEA, Leopoldo. *América como conciencia*. México: UNAM, 1972. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/bibliografia/acc/IV.htm> >.

ZEA, Leopoldo. *El pensamiento latinoamericano*, 2003. [online]. [cit. 2014-11-3]. Dostupné z: <<http://www.ensayistas.org/filosofos/mexico/zea/pla/1-3.htm>>.

ZULETA ÁLVAREZ, Pedro. Pedro Henríquez Ureña y los Estados Unidos. *Cuadernos Hispanoamericanos*, núm. 442 (abril 1987), pp.93-108, Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana.[online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: <<http://www.cielonaranja.com/phu-estadosunidos.pdf> >.